

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Barbara Blazinšek

Indijsko-pakistanska vojna decembra 1971

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Barbara Blazinšek

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

Indijsko-pakistanska vojna decembra 1971

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

*Zahvaljujem se svojemu mentorju doc. dr. Damijanu Guštinu
za strokovno svetovanje in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela.*

*Iskrena hvala mami in očetu,
ki sta mi omogočila študij in me pri mojih odločitvah vedno podpirala.*

INDIJSKO-PAKISTANSKA VOJNA DECEMBRA 1971

Indijsko-pakistanska vojna leta 1971 je bila devet mesecev dolg konflikt med prebivalci Vzhodnega Pakistana in vojaškimi voditelji Pakistana, ki se je končal z dva tedna trajajočim oboroženim spopadom med indijsko vojsko, ki je pomagala bengalskim enotam Mukti Bahini in pakistansko vojsko. 3. decembra so pakistanske oborožene sile sprožile več napadov na osem severno-indijskih letališč. Z napadom presenečenja so nameravali indijsko vojsko presenetiti tako, kot so Izraelci presenetili Arabce v njihovi šestdnevni vojni. Indija je napad pričakovala, zato pakistanski napad ni bil uspešen. Naslednji dan so se Indijci odzvali z usklajenim množičnim zračnim, morskim in kopenskim napadom v Vzhodnem Pakistanu. Proti zahodu je Indija sprožila nekaj manjših napadov, s čimer pa je prodrla skozi pakistansko obrambo in premagala pakistanske enote. 16. decembra so se pakistanske enote v Vzhodnem Pakistanu predale. Vzhodni Pakistan je takoj postal neodvisna država z novim imenom – Bangladeš. Dotedanji pakistanski predsednik Yahya Khan je ponižan odstopil, nasledil pa ga je Zulfikar Ali Buto.

KLJUČNE BESEDE: Indija, Pakistan, vojna, Bangladeš

INDO-PAKISTANI WAR DECEMBER 1971

The Indo-Pakistani war of 1971 was a nine month long conflict between the people of the East Pakistan and the military rulers of Pakistan, which ended in two week long armed conflict between Mukti Bahini aided by India against Pakistan in December of 1971. India intervened on behalf of East Pakistan, later Bangladesh, in its civil war with West Pakistan. On December 3rd the Pakistani air force launched sorties on eight airfields in northern India. It was based on the Arab-Israeli six day war and the success of the Israeli preemptive strike. The Indians had anticipated such a move and the raid was resounding failure. The next day the Indian forces responded with a coordinated and massive air, sea and land assault on East Pakistan. Against the West the India military mounted smaller probing attacks designed to pin down Pakistani forces. The Indians repeatedly broke through Pakistani defenses and outflanked and outfought the Pakistani defenders. On December 16th the Pakistani forces in East Pakistan surrendered. The war led to the immediate independence of East Pakistan as Bangladesh. The rout embarrassed the Pakistani military and Yahya Khan resigned to be replaced by Zulfikar Ali Bhutto.

KEY WORDS: India, Pakistan, war, Bangladesh

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	7
1 UVOD.....	8
2 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR ANALIZE.....	9
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA IN CILJEV NALOGE.....	9
2.2 HIPOTEZE.....	10
2.3 METODOLOGIJA.....	10
2.4 TEMELJNI POJMI.....	10
3 VZROKI ZA NASTANEK KONFLIKTA.....	12
3.1 STANJE V REGIJI PO KONCU 2. SVETOVNE VOJNE.....	12
3.2 DOGAJANJE V PAKISTANU PRED DRŽAVLJANSKO VOJNO.....	14
3.2.1 Razlike med Vzhodnim in Zahodnim Pakistanom.....	14
3.2.2 Volitve v Pakistanu leta 1971.....	16
3.2.3 Pakistanska državljanska vojna.....	19
3.3 ODNOS INDIJE DO PROBLEMA.....	22
4 POTEK VOJAŠKIH OPERACIJ OD 3. DO 16. DECEMBRA 1971.....	26
4.1 PRIPRAVE NA VOJNO.....	26
4.1.1 Nasprotne strani.....	30
4.2 ZAČETEK SPOPADA.....	34
5 ZRAČNE OPERACIJE.....	36
5.1 POTEK ZRAČNIH OPERACIJ.....	36
5.2 ZMAGOVALEC VOJNE V ZRAKU IN IZGUBE.....	46
6 KOPENSKE OPERACIJE.....	48
6.1 KOPENSKE OPERACIJE NA VZHODU.....	48
6.1.1 Bitka pri Bogri.....	52
6.1.2 Bitka pri mestu Kushtia.....	54
6.2 KOPENSKE OPERACIJE NA ZAHODU.....	57
6.2.1 Bitka pri Longewali.....	60
6.2.2 Bitka pri Basantarju.....	63
7 OPERACIJE NA MORJU.....	67
7.1 OPERACIJA TRIDENT.....	71
7.2 DRUGE MORNARIŠKE OPERACIJE.....	72
8 VPLETANJE VELESIL IN MEDNARODNIH ORGANIZACIJ V KONFLIKT.....	74
8.1 SOVJETSKA ZVEZA.....	74
8.2 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE.....	76
8.3 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV.....	79
8.4 COMMONWEALTH.....	80
8.5 GIBANJE NEUVRŠČENIH.....	81
9 KONEC KONFLIKTA IN POSLEDICE OBOROŽENEGA SPOPADA.....	82

9.1	ŽRTVE VOJNE IN MATERIALNE POSLEDICE.....	83
9.2	POLITIČNE POSLEDICE.....	84
10	ZAKLJUČEK.....	88
11	LITERATURA.....	91

KAZALO SLIK IN TABEL

Slika 3.1:	Zemljevid Indije, Vzhodnega in Zahodnega Pakistana	13
Slika 3.2:	Indija – zvezne države in njihova glavna mesta	23
Slika 4.1:	Napad pakistanskih oboroženih sil na indijska mesta.....	35
Slika 5.1:	Najpomembnejše indijske in pakistanske zračne baze	38
Slika 5.2:	Indijske regije.....	41
Slika 5.3:	Indijske in pakistanske letalske baze na severozahodni meji	43
Slika 5.4:	Indijske in pakistanske letalske baze na jugozahodni meji.....	44
Slika 6.1:	Naravne regije v Vzhodnem Pakistanu.....	50
Slika 6.2:	Postavitev enot v začetku vojne na vzhodu	50
Slika 6.3:	Zemljevid območja Bogre.....	54
Slika 6.4:	Predel mesta Kushtia.....	56
Slika 7.1:	Indijska letalonosilka INS Vikrant.....	69
Slika 7.2:	Operacija Trident	73

KAZALO TABEL

Tabela 3.1:	Izid pakistanskih volitev 1971.....	17
Tabela 5.1:	Vzhodno zračno poveljstvo – Indija.....	37
Tabela 5.2:	Izgube bojnih letal	46
Tabela 9.1:	Število zajetih pakistanskih vojnih ujetnikov glede na rod vojske	84

SEZNAM KRATIC

CFL – Cease Fire Line (Linija premirja)

IAF – Indian Air Force (Indijske zračne sile)

LoC – Line of Control (Linija nadzora)

LR – Ljudska republika Kitajska

OZN – Organizacija združenih narodov

PAF – Pakistani Air Force (Pakistanske zračne sile)

SEATO – South East Asian Treaty Organization (Jugovzhodno azijski pakt)

SZ – Sovjetska zveza

UN – United Nations (Združeni narodi)

UNMOGIP – United Nations Military Observer Group in India and Pakistan (Vojaška opazovalna skupina Združenih narodov v Indiji in Pakistanu)

ZDA – Združene države Amerike

1 UVOD

Dogajanje na indijski podcelini v obdobju po koncu britanske nadvlade je bilo zelo dinamično. Dve državi, ki sta pod britansko krono skupaj delovali brez večjih pretresov in konfliktov, sta se kar naenkrat znašli v vrtincu medsebojnih sporov. Nekateri med njimi niso več vzdržali napetosti med državnima entitetama in so prerasli v vojno. Skupaj s pridobitvijo neodvisnosti Indije in Pakistana, so se pojavili tudi demografski, gospodarski in predvsem problemi zaradi ozemeljskih teženj obeh držav. Glavni vzrok indijsko–pakistanskih vojn pred osamosvojitvijo Bangladeša je bil vedno spor okoli delitve ozemlja v pokrajini Kašmir. Tretja indijsko–pakistanska vojna, ki je predmet raziskave moje diplomske naloge, pa je prva vojna med omenjenima državama, ki se ni zgodila zaradi delitve ozemlja, pač pa zaradi vmešavanja Indije v pakistanske notranjepolitične zadeve.

Indija se je decembra 1971 zapletla v vojno s Pakistanom zgolj zato, da bi pomagala svoji sosednji državi, Bangladešu, čim hitreje doseči neodvisnost, prav tako pa je bil cilj indijske vlade vrnitev okoli deset milijonov beguncev, ki so zaradi pakistanske državljanske vojne prebegnili iz Vzhodnega Pakistana v indijsko Zahodno Bengalijo. Zaradi nepremostljivih razlik med Zahodnim in Vzhodnim Pakistanom (današnji Bangladeš) je bila secesija le še vprašanje časa. Prebivalci Vzhodnega Pakistana, Bengalci, so vse glasneje izražali težnje po lastni državi in lastnem političnem sistemu, usodne pa so bile volitve leta 1971, na katerih se je zamenjala vlada. Ko se je v notranjepolitični konflikt vmešala Indija, ni bilo več dvoma o tem, da bo Bangladeš postal samostojna država. Postavlja se seveda vprašanje, ali bi se Bangladešu uspelo odcepiti od Pakistana tudi brez indijske pomoči, saj se njihove maloštevilčne enote ne bi mogle same spopasti z veliko močnejšo pakistansko vojsko. Verjetno bi v takem primeru potrebovali dosti več pomoči in razumevanja s strani mednarodne skupnosti.

Indija (s pomočjo bengalskih enot Mukti Bahini) in Pakistan sta se morala tokrat prvič po letih 1948 in 1965 boriti na dveh frontah, zahodni in vzhodni. Sprva je Pakistan dobro zadrževal indijske enote, ko pa se pakistanska vojska ni več mogla upirati indijski, so Pakistanci začeli ofenzivo na zahodni meji. Ker Pakistan ni imel izkušenj v bojevanju na dveh frontah hkrati, je verjetno tudi to prispevalo k hitrejši zmagi Indije. Potrebno pa je seveda omeniti, da je Indija na bojišču imela tako kvalitativno kot tudi kvantitativno premoč in da bi

le iznajdljivost rešila Pakistance pred tako hitro predajo. Vojna je namreč trajala relativno kratek čas – trinajst dni, kar lahko primerjamo z Osamosvojitveno vojno za Slovenijo, vendar je potrebno poudariti, da je bila indijsko–pakistanska vojna dosti bolj krvava, vzela je veliko več življenj in pri Bengalcih pustila zelo velike posledice. Po koncu vojne je Bangladeš postal samostojna država, ki jo je kot prva priznala prav Indija.

Ker se je omenjeni konflikt med Indijo in Pakistanom zgodil ravno v času hladne vojne, je potrebno omeniti vpletenost velesil. Da bi preprečila kitajsko pomoč Pakistanu, je namreč Indija pred začetkom vojne s Sovjetsko zvezo podpisala sporazum, ki je državi obvezoval k medsebojni pomoči v primeru ogroženosti. Združene države Amerike so bile bolj naklonjene Pakistanu, že pred začetkom vojne so tja poslale materialno pomoč. Druge mednarodne organizacije, predvsem Organizacija združenih narodov, so se izrekle za takojšnjo prekinitev sovražnosti in za reševanje spora po mirni poti.

V svojem diplomskem delu se bom osredotočila predvsem na vojaške vidike indijsko-pakistanskega konflikta, izhajala pa bom iz političnega ozadja, saj je sama vojna v bistvu nadaljevanje pakistanskega notranjepolitičnega spora in pakistanske državljanske vojne. V osnovi bom preučila dogodke, ki so do vojne pripeljali, posebno pozornost pa bom posvetila kopenskim, zračnim in morskim operacijam obeh vojskujočih se strani. Zanimalo me bo tudi vpletanje velesil in mednarodnih organizacij v konflikt, na koncu pa bom obdelala še posledice, ki jih je vojna povzročila in ki jih je imela za nadaljnje dogajanje na tem območju.

2 METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR ANALIZE

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA IN CILJEV NALOGE

Predmet proučevanja diplomske naloge bo tretja vojna med Indijo in Pakistanom, ki je potekala od 3. do 16. decembra 1971. Vojna je zelo povezana z vojno za neodvisnost Bangladeša. Gre za največji oboroženi spopad med Pakistanom in Indijo, ki je izbruhnil po pakistanski državljanski vojni. Indija je iz vojne izšla kot zmagovalka, po koncu spopada pa je prišlo do nastanka nove države, in sicer je Vzhodni Pakistan postal neodvisna država – Bangladeš.

Cilj diplomskega dela je analizirati indijsko-pakistansko vojno iz leta 1971, predvsem z vojaškega in političnega vidika, prav tako pa tudi opisati vzroke, ki so pripeljali do

oboroženega spopada in posledice, ki so le-temu sledile. Uvodno analizo bom namenila vzrokom za nastanek konflikta, zanimalo me bo dogajanje v Pakistanu pred državljansko vojno in sama državljanska vojna, saj je le-ta povzročila spopad z Indijo. V osrednjem delu se bom osredotočila na potek vojaških operacij od 3. do 16. decembra 1971. Analizirala bom vojaško moč nasprotnih strani v času trajanja vojne ter zračne, kopenske in operacije na morju. Zanimalo me bo tudi vpletanje Združenih držav Amerike in Sovjetske zveze v konflikt, na koncu pa bom analizirala še materialne in politične posledice oboroženega spopada.

2.2 HIPOTEZE

- Pakistan ni uspel izkoristiti prednosti preventivnega napada na Indijo.
- Vzrok hitre indijske zmage je bila njihova številčna premoč in boljša tehnična opremljenost.
- Indija je s sporazumom, sklenjenim s Sovjetsko zvezo, skušala odvrniti Kitajsko, da bi se vojaško vmešala v konflikt.
- Združeni narodi so s svojimi silami poskušali preprečiti eskalacijo sovražnosti oziroma oboroženega spopada.

2.3 METODOLOGIJA

Pri pisanju diplomske naloge bom uporabila različne metode dela, in sicer bom kot primarno metodo uporabila *analizo in interpretacijo pisnih virov*, ki temelji na preučevanju in analizi podatkov iz razpoložljivih primarnih in sekundarnih pisnih virov. Analizirala bom spletne strani, strokovno literaturo in članke na to temo. Na podlagi tega bom preko različnih poglavij uporabila *deskriptivno metodo*, s katero bom predstavila posamezne operacije, njihov potek in posledice. Pri tem bom uporabila tudi *zgodovinsko metodo*.

2.4 TEMELJNI POJMI

a) Vojna

Med najustreznejše definicije vojne sodi opis Antona Beblerja, ki vojno razlaga kot »izredno zaostren družbeni spopad, v katerem se družbene skupnosti (plemena, ljudstva, narodi, razredi, rasne, etnične, verske in druge skupnosti), gibanja, države in združenja držav kontinuirano in organizirano na vseh straneh borijo za uveljavitev svojih ciljev, ob pretežni uporabi množičnega oboroženega boja, ki po obsegu in posledicah bistveno presega druge oblike oboroženega nasilja na isti ravni družbenega razvoja in vojaške tehnologije« (Enciklopedija Slovenije 2000, 315). Encyclopaedia Britannica vojno opisuje kot stanje

odkritega ali objavljenega oboroženega spopada znatne dolžine in moči med političnimi enotami kot so države, narodi ali med nasprotujočimi se političnimi frakcijami iste države ali naroda. Vojno označuje namensko nasilje, vojne med nacionalnimi državami pa se lahko vodijo z namenom povračila določenega oškodovanja, osvojitve ozemlja ali prednosti, dosege priznanja določenega cilja ali uničenja oz. dosege brezpogojne predaje sovražnika (Encyclopaedia Britannica 1995: 321-334). V Vojni enciklopediji je vojna definirana kot »kompleksen in intenziven družbeni spopad, povzročen z razrednimi, ekonomskimi in političnimi nasprotji, s katerim se s pomočjo masovnega oboroženega spopada teži k izpolnjevanju ekonomskih in političnih ciljev določenih razredov, držav ali narodov (Gažević 1974, 746).

b) Indijska podcelina

Pojem indijska podcelina se nanaša na velik predel v južni Aziji, ki je geografsko in kulturno ločen od ostalih azijskih držav. Nekateri zaradi političnih razlogov ta predel imenujejo »Južno-Azijski podkontinent« ali kar »Južna Azija«. Na indijski podcelini leži večino južnoazijskih držav – Indija, Pakistan, Bangladeš, Nepal in Butan, sem pa štejemo tudi Šri Lanko in Maldive. Nekateri pisci sem vključujejo samo Indijo, Pakistan in Bangladeš, poleg tega pa še sporno območje Aksai Chin. Brošura, ki jo je leta 1959 objavila ameriška vlada, šteje za države indijske podceline Afganistan, Šri Lanko, Indijo, Nepal in Pakistan. Meja podceline na jugu je Indijski ocean, na severu Himalaja. Glede vzhodne in zahodne meje si avtorji, kot že rečeno, niso enotni. Podkontinent leži na svoji tektonski plošči, regija pa je polna različnih geografskih pojavov – ledenikov, deževnih gozdov, dolin, puščav in pašnikov. Obkrožen je z Bengalskim zalivom, Indijskim oceanom in Arabskim morjem. Podnebje se razlikuje glede na regije – od monsunskega na jugu do zmernega na severu.

Zgodovina tega območja temelji na indijski civilizaciji, ki se je razvila ob reki Ind, temu je sledilo antično obdobje Vedov, nato pa so začela temu območju vladati različna kraljestva in imperiji. Skoraj vsa podcelina je bila od leta 1757 pod posredno ali neposredno britansko nadoblastjo. Po drugi svetovni vojni je večina teh pridobila neodvisnost. Po letu 1947 so te države tudi zelo hitro napredovale v vseh pogledih – izobraževanju, industriji, zdravstvenem varstvu... Dominantna politična sila na podkontinentu je Indija – je največja država v regiji z največjim številom prebivalstva. Je najbolj gosto naseljena demokratična država in jedrska sila. Druga največja država v tej regiji je Pakistan, ki vzdržuje ravnotežje v regiji, ko »prijateljuje« z arabskimi državami in Kitajsko (Wikipedia 2009b).

c) Bangladeš

Bangladeš je po ustavi iz leta 1972 ljudska republika na osnovi islama. Večina Bangladeša je naplavljena ravnina v skupni delti Gangesa in Bramaputre. Močvirne ravnine ležijo v glavnem manj kot 9 metrov nad morsko gladino in so razrezane z rekami, ki so razvejane v številne rokave. Na južnem in jugovzhodnem obalnem območju so mangrovski gozdovi (Sundarbani). Edini višavji v Bangladešu sta hribovje Sylhet na severovzhodu in hribovita pokrajina okrog Chittagonga na vzhodu. Podnebje je vlažno monsunsko, večino dežja pade v času poletnega monsuna (od junija do oktobra), ko hudi nalivi in viharji povzročajo velike poplave. Bangladeš je ena najrevnejših držav na svetu in zaradi naglega naraščanja prebivalstva močno odvisen od tuje pomoči. Čez 70 % delovne sile je zaposlene v kmetijstvu. Na več kot treh četrtinah obdelovalne zemlje pridelujejo riž, vendar jim letino pogosto uničijo poplave ali tropski cikloni. Glavni industrijski rastlini sta juta (Bangladeš pridelava 90 % svetovne proizvodnje) in čaj. Industrija predeluje kmetijske pridelke – juto, bombaž in sladkorni trs. V zadnjih letih so odkrili ležišča zemeljskega plina.

Kot del mogulske države od 16. stoletja dalje je po letu 1757 prišlo to območje skupaj z Indijo pod britansko oblast. Ob delitvi Britanske Indije (1947) je postalo vzhodni del neodvisnega Pakistana, saj je bila večina prebivalcev muslimanske vere. Nezadovoljstvo je leta 1971 povzročilo državljansko vojno, med katero je Indija pomagala bengalskim upornikom ustanoviti neodvisno Ljudsko republiko Bangladeš pod vodstvom šejka Mudžiburja Rahmana (Družinska enciklopedija Guinness 1998).

3 VZROKI ZA NASTANEK KONFLIKTA

3.1 STANJE V REGIJI PO KONCU 2. SVETOVNE VOJNE

Konec britanske nadvlade v Indiji leta 1947 je povzročil nastanek dveh neodvisnih držav: Indije in Pakistana. Že na samem začetku sta se morali državi spopasti z veliko problemi. Iz Pakistana je v Indijo prostovoljno odšlo preko sedem milijonov hindujcev, prav tako pa je Indijo zapustilo podobno število muslimanov. Drugi problem je bil gospodarske narave. Indija, ki je bila stoletja enoten gospodarski prostor in s tem močna gospodarska sila, se je razdelila na tri dele: Indijo, Vzhodni in Zahodni Pakistan. Slednja nista imela, razen islamske vere, nič skupnega. Vse tri entitete, ki so prej stoletja zelo dobro skupaj delovale na ekonomskem področju, so se tako zapletle v uničujoč gospodarski spor. Tretji, verjetno

največji problem, pa je bil povezan z bojem za sporna ozemlja, in sicer Kašmir, Punjab, Bengalijo in območje, imenovano Rann of Kutch. Obe državi imata še danes Kašmir za ključno ozemlje o njunih strateških in obrambnih zahtev. Regija Kašmir namreč predstavlja dolino med Himalajo in gorsko verigo Pir Panjal, danes je razdeljena med tri države – Pakistan, Indijo in Kitajsko, večinsko prebivalstvo tukaj pa je muslimansko (Stoessinger 2001, 117).

Prvi dve indijsko-pakistanski vojni je povzročil spor zaradi Kašmirja. Prva se je začela že leta 1947, ko so se muslimani na tem področju uprli, podprle pa so jih tudi pakistanske oborožene sile. Hindujski vladar je Indijo zaprosil za pomoč, le-ta je zato, da bi utrdila svoj položaj, na ozemlje Kašmirja takoj poslala svoje enote, ki so pakistanske enote potisnile nazaj v Pakistan. Konflikt se je razširil še v pokrajini Punjab in Bengal. Vojna za Kašmir se je nadaljevala vse do 1. januarja 1949, ko sta strani ob posredovanju Združenih narodov sklenili premirje. Sicer pa problem Kašmirja še ni bil rešen. Pakistan je obdržal nadzor le nad delom ozemlja, medtem ko je Indija nadzirala večino Kašmirja. Leta 1957 je to ozemlje priključila državnemu ozemlju (Columbia Electronic Encyclopedia 2009).

Slika 3.1: Zemljevid Indije, Vzhodnega in Zahodnega Pakistana

Iz spodnjega zemljevida je razvidno še danes sporno območje Kašmirja

Vir: Frost (2007).

Druga kašmirska vojna se je začela aprila 1965, in sicer na območju zahodne indijsko-pakistanske meje, imenovanem Rann of Kutch, ki je bil nenaseljen. Pakistanske enote so hitro premagale indijske. Čeprav je bilo doseženo premirje in sta se obe strani strinjale z umaknitvijo svojih enot iz tega območja, je končna rešitev vprašanja iz tega območja ostala nedogovorjena.

Avgusta 1965 je pakistanski voditelj Ayub Khan napotil svoje gverilske enote v Kašmir. Infiltriranci so minirali mostove, uničevali komunikacije, vojaške konvoje, napeljave... Indija je na območje poslala še večje število vojakov, ki so obkrožili Kašmir ter zavzeli tri glavne gorske prelaze, preko katerih se je oskrbovala pakistanska gverila. Ayub Khan je, kljub temu da so bile oskrbovalne poti presekane, konflikt še stopnjeval, saj je računal na to, da se bo Indija ustrašila vmešavanja Kitajske v konflikt.

1. septembra so pakistanske enote prečkale linijo premirja v južnem Kašmirju, napredovale pa so tako hitro, da so ogrozile glavne poti, ki so povezovale Indijo s tem območjem. Če bi Pakistan zavzel te ceste, bi bile indijske enote v Kašmirju obkoljene. Zdaj se je morala Indija odločiti, ali vojno konča ali pa se bojuje naprej. Indija se je odločila za nadaljevanje vojne in 5. septembra so indijske enote vdrle v Zahodni Pakistan južno od Kašmirja. Kljub superiornemu orožju in večji mobilnosti, pakistanske enote niso bile sposobne zlomiti indijske vojske. Fronta je ostala kar nekaj tednov relativno nepremična. Vojna se je končala s posredovanjem sovjetskega predsednika vlade Alekseja Kosygina, ki je v Taškent (današnji Uzbekistan) povabil obe strani za pogajalsko mizo. Vprašanje statusa Kašmirja še vedno ni bilo rešeno, so pa pogajanja prinesla vsaj nekaj let miru (Stoessinger 2001, 120-123).

3.2 DOGAJANJE V PAKISTANU PRED DRŽAVLJANSKO VOJNO

3.2.1 Razlike med Vzhodnim in Zahodnim Pakistanom

Izbruh državljanske vojne so povzročile mnoge razlike, ki jih lahko najdemo med Vzhodnim in Zahodnim Pakistanom. Narodoma obeh delov je namreč skupna samo vera, islam. Skoraj četrto stoletja sta bila vzhodni in zahodni del fizično ločena z ozemljem Indije. Prebivalci obeh delov govorijo različne jezike, imajo različne rasne karakteristike in vsak izmed obeh delov ima svoje različne kulturne dosežke. 98 % populacije v Bangladešu predstavljajo Bengalci, preostali del pa so priseljenci in prvotne plemenske skupnosti. Uradni jezik je bengalščina, prevladujoča vera pa islam. V Pakistanu govorijo več jezikov, uradni je angleščina, nacionalni

jezik pa urdu. Pakistan je druga najbolj gosto naseljena muslimanska država (Stoessinger 2001, 123-24).

Prav tako sta imeli obe regiji zelo različni zgodovini. V letih 1958 do 1971 (in še kasneje v letih 1977 do 1988 ter od 1999 do 2008) je bilo v Pakistanu na čelu države vojaško vodstvo, danes imajo polpredsedniški federalni sistem. Bangladeš je bil do leta 1971 del Pakistana, po osamosvojitvi pa se je tam uveljavila parlamentarna demokracija. Zahodni Pakistan je bil skozi pretekla stoletja pogosto tarča napadov različnih vojsk s severa in zahoda, ki so iskale bolj plodno zemljo za obdelovanje, bodisi so se tukaj želeli ustaliti ali pa so le pobrali vojni plen. Zahodna regija je torej bila navajena invazij in nemirov, medtem ko je Bengalija doživela dosti manj napadov iz sosednjih ozemelj. Verjetno je prav to prispevalo k večjemu razvoju intelektualnih aktivnosti na vzhodu. Zaradi kulturne dediščine so Bengalci, bolj kot Pakistanci na Zahodu, razvili patriotizem. Bili so ponosni na svoje korenine, kar se je pokazalo v mnogih primerih.

Vzhodni Pakistan je bil ozemeljsko manjši od Zahodnega Pakistana, kljub temu pa je imel večje število prebivalcev, kar je pomenilo, da so imeli Bengalci prednost pri volitvah. Prav tako je bil vzhod ekonomsko močnejši. Proizvedel je večino svetovne jute¹, ki je bila njihov glavni izvozni artikel. Vendar pa je večino dobička od zunanje trgovine dobil Zahodni Pakistan, ki si je s tem omogočal industrijsko rast in nakup orožja. Bengalci so zato začeli opozarjati, da so le pakistanska kolonija, ki jih le-ta izkorišča (Brown 1972, 208-209).

Poleg ekonomskega izkoriščanja se je Vzhodni Pakistan počutil zapostavljenega tudi pri dejstvu, da so bile v indijsko-pakistanski vojni leta 1965 vse sile namenjene za obrambo Zahodnega Pakistana. Indija v tej vojni sicer niti enkrat ni napadla Vzhodnega Pakistana, vendar so se kljub temu počutili manj pomembni del naroda. Prav tako pakistanska vlada ni nudila dovolj pozornosti vzhodnemu delu države, ko ga je prizadel ciklon in hudo opustošenje.

Največja krivica pa se je Bengalcem godila zaradi premajhne zastopanosti v predstavniškem domu, tako da so bili izvzeti iz državnega aparata odločanja, torej so bili njihovi interesi zapostavljeni. Zahodni del države je imel praktično monopol v politični eliti: 85 % vseh

¹ Tkanina iz indijske konoplje za vreče ali jadra

položajev v vladi so imeli zahodnjaki, dve tretjini narodnega gospodarstva in večino bančnega in zavarovalnega premoženja je nadziral Zahodni Pakistan. Samo 5 % 275.000 glave pakistanske vojske so predstavljali Bengalci. Vse to je vodilo do formiranja politične stranke Awami (*Awami (People's) League*), ki je predstavljala opozicijo Muslimanski zvezi Zahodnega Pakistana. Stranka Awami je nastala leta 1949, v osnovi pa predstavlja socialistične ideje. Glavni politični cilj stranke Awami je bil vzpostavljanje ravnovesja na vseh področjih med obema deloma države (Brown 1972, 209 in Stoessinger 2001, 124-125).

Poleg vseh zgoraj naštetih razlik so se razmere zaostrele še zaradi smrti ustanovitelja Pakistana. Ustanovitelj Pakistana, Mohammed Ali Jinnah, je umrl leto potem, ko je bila država ustanovljena. Njegov naslednik Liaquat Ali Khan pa je padel pod streli atentatorja dve leti kasneje. Izguba dveh karizmatičnih voditeljev je pustila globoko praznino in je prispevala k večji popularnosti zveze muslimanov, le-ta pa je skrbela za vzdrževanje vsaj nekaj podobnosti med obema deloma države (Stoessinger 2001, 124).

3.2.2 Volitve v Pakistanu leta 1971

Prvič po triindvajsetih letih, od kar je Pakistan postal neodvisen od britanske vladavine, so bile za december 1970² v Pakistanu razpisane splošne volitve, na katerih je sodelovalo štiriindvajset političnih strank. Največji med njimi sta bili stranka Awami in Pakistanska ljudska stranka, katere predsednik je bil Zulfikar Ali Bhutto.

Za volitve v Narodno skupščino leta 1970 je voditelj stranke Awami, šejk Mujib-ur-Rahman, predstavil politični program, ki je temeljil na šestih točkah:

- (1) Po ustavi naj bo Pakistan federacija.
- (2) Federalna vlada naj ima v pristojnosti le obrambno in zunanjo politiko.
- (3) Vsak del Pakistana naj ima svojo denarno valuto.
- (4) Davki in državni prihodki naj se investirajo v federalne enote. Federalna vlada naj dobi le tolikšen delež, da pokrije svoje stroške.
- (5) Ekonomska neenakost naj bi izginila s pomočjo gospodarskih, fiskalnih in zakonitih reform.
- (6) V Vzhodnem Pakistanu morajo biti ustanovljene vojaške in paravojaške enote (Story of Pakistan 2000).

² Zaradi ciklona, ki je prizadel večji del Vzhodnega Pakistana, so bile volitve prestavljene na 17. januar 1971.

Na volitvah v Narodno skupščino je večino dobila stranka Awami, in sicer 167 od 313 sedežev. Tak volilni rezultat je bil grenko presenečenje za takratno vojaško vodstvo kot tudi za Pakistansko ljudsko stranko. Jasno je bilo, da bo naslednji predsednik vlade postal bengalski voditelj Mujibur Rahaman in ne Bhutto, kot so vsi predvidevali. Takšen izid volitev je bil za zahod nesprejemljiv, saj so se bali, da bo stranka Awami z absolutno večino v Narodni skupščini izglasovala program za politično samostojnost. Tedni, ki so sledili volitvam, so bili zaznamovani z mrzličnim tekmovanjem za moč, ki je prerasel v krvavi konflikt (Stoessinger 2001, 125).

Tabela 3.1: Izid pakistanskih volitev 1971

Tabela prikazuje dodeljeno število sedežev v Narodni skupščini glede na izid pakistanskih volitev leta 1971.

Politična stranka	Število sedežev
Awami	167
Pakistanska ljudska stranka	88
Druge politične stranke	44
Neodvisne stranke	14
Skupaj	313

Vir: Akram (2005).

Voditelji stranke Awami so Mujiburju podelili pooblastilo, da naredi kakršenkoli korak, za katerega misli, da je potreben za imenovanje nove ustave, zaradi česar je Bhutto začel groziti z demonstracijami, ki naj bi se zgodile po celotnem Zahodnem Pakistanu. Nato je dva dni pred zasedanjem Narodne skupščine predsednik države Yahya Khan uvedel izredne razmere. Zasedanje Narodne skupščine je prestavil za nedoločen čas. To je vzbudilo močne proteste na vzhodni strani, vključujoč splošno stavko in civilno nepokorščino (Brown 1972, 215).

Yahya Khan je nato določil nov datum zasedanja Narodne skupščine, Mujibur pa je objavil, da se bo zasedanja udeležil le, če bodo izpolnjeni štirje pogoji:

- (1) umik vojaških enot v vojašnice,
- (2) uvedba sodnih preiskav umorov, ki so jih storili pripadniki vojske,
- (3) preklic izrednih razmer in
- (4) takojšen prenos oblasti na izvoljene predstavnike ljudstva (Brown 1972, 216).

Da bi vzpostavili zakonit dialog in da bi zmanjšali razlike med obema deloma Pakistana, je bilo po volitvah vloženega veliko truda, vendar vse zaman. Mujibur ni hotel popustiti pri svojem Programu šestih točk in pri predlogu, da bi moral imeti Vzhodni Pakistan suveren status, s čimer pa je le zaostрил situacijo. Sprožil je gibanje nesodelovanja, uprava je postala paralizirana, vse vladne in izobraževalne institucije so bile zaprte, ljudje niso plačevali davkov. Transportni sistem se je ustavil. Tovarne in trgovine so se zaprle. Ulice so preplavili nasilni demonstranti, ki so vzklikali rasistične in proti-vzhodno-pakistanske slogane (Story of Pakistan 2000).

Vojaški režim je sicer nadaljeval pogovore z Mujiburjem, da bi pridobil čas za mobilizacijo še več enot. Stranka Awami je predvidevala takšna dejanja, niso pa predvideli napada na ljudske množice, civiliste. Zahtevali so umik vojaških enot in prenos oblasti na izvoljene predstavnike ljudstva. Radikalci znotraj zveze Awami in različne študentske organizacije so zahtevale od vodstva stranke, da razglasi neodvisnost. 7. marca je zato Mujibur v govoru predvsem pripravil Bengalce na odpor, samo za kratek čas pa se je ustavil pri neodvisnosti. Awami je nato vzpostavila nenasilno gibanje in gibanje nesodelovanja, ki se je izkazalo za zelo uspešno. S programom so sprejeli naslednje ukrepe:

- (1) zavračanje plačevanja davkov,
- (2) ustavitev letalskih letov z Vzhodnega na Zahodni del Pakistana,
- (3) stavke,
- (4) dvigovanje črnih zastav,
- (5) dostop do medijev, ki jih je nadzorovala oblast in
- (6) vzpostavitev Sveta za bojevanje pod nadzorom stranke Awami (Akram 2005).

V takih razmerah so bila pogajanja že od samega začetka obsojena na propad. Neuspešni so bili tudi pogovori 25. marca med Yahyo Khanom in Sheikh Mujiburjem in že takoj po vrnitvi v Islamabad je predsednik Mujiburja označil za izdajalca. Ukazal je takojšnjo aretacijo vseh voditeljev stranke Awami, vojski pa, naj takoj zatre secesijsko gibanje in vzpostavi stanje, kakršno je bilo pred volitvami. Njegova odločitev je napovedala začetek državljanske vojne, vodila pa je k razkroju združenega Pakistana (Stoessinger 2001, 126).

Med pogajanja je vojska z napadi na Bengalce poskušala omiliti njihove zahteve. Osrednja oblast je v okviru priprav na resen napad začela premeščati vojaške divizije v Vzhodni Pakistan. Pakistanski vojaki so v Dako prispeli kar z redno letalsko linijo, pri transportu

vojaške opreme pa je največjo vlogo odigrala pakistanska mornarica. Yahya Khan je razpustil civilno vlado in imenoval novo, vojaško vlado. Vojaški vrh je sestavil načrt, imenovan »Operacija Searchlight«, ki je imela tri glavne cilje:

- (1) obravnavati aktivnosti stranke Awami kot uporniške,
- (2) aretirati največje možno število političnih vodij, študentov in intelektualcev ter
- (3) demilitarizirati bengalske enote (Akram 2005 in Dixit 2002, 176).

Ko se je vojska pripravljala na udarec, ki ga bo zadala Bengalcem, je Yahya Khan sredi marca odletel na pogovore v Dako, s čimer je hotel dajati vtis obnovitve pogajanj s stranko Awami. Voditelji te stranke so namreč še vedno verjeli, da lahko pogajanja obrodijo sadove, da lahko dosežejo soglasje tako z vojaškim režimom, ki je bil na oblasti, kot tudi s Pakistansko ljudsko stranko. Prav tako pa stranka Awami ni bila pripravljena na vojaški spopad s pakistansko vojsko.

Pakistanski vojaški poveljniki in centralna oblast so Dako zapustili 25. marca 1971 brez napovedi, takoj zatem pa je vojska začela izvajati premike svojih enot. V Daki in drugod v Vzhodnem Pakistanu je vojska začela s pobijanjem, posiljevanjem, nasiljem in plenjenjem.

Mujibur je razglasil neodvisnost Bengalije, še preden je bil aretiran. Ostali politični voditelji njegove stranke so uspeli prebegniti v Indijo, kjer so ustanovili začasno vlado, hkrati pa so organizirali oborožen odpor proti pakistanski vojski. Bengalske enote so se, kljub temu da so jim pakistanske oblasti ukazale razorožitev, uprle in borile (Akram 2005).

3.2.3 Pakistanska državljanska vojna

Osvobodilna vojna Bangladeša, ki vključuje indijsko-pakistansko vojno, je bila vojna med Zahodnim Pakistanom (današnji Pakistan) in Vzhodnim Pakistanom (danes Bangladeš). Trajala je od 26. marca do 16. decembra 1971. Po koncu vojne je Bangladeš postal neodvisen od Pakistana (Answers 2009).

Načrt Khana je bil uničiti vse centre bengalskega upora z enim samim množičnim napadom. Zahodni pakistanski voditelji namreč niso dvomili v superiornost svoje vojske, prav tako niso pričakovali, da bodo Bengalci nudili kakršenkoli odpor. Ali kot je rekel neki visoki častnik: »Ti mali rjavi nečistuni se ne bodo borili. Dobro je treba udariti po njih in takoj bodo prišli nazaj.« Takšen način obnašanja je bil globoko ukoreninjen v kulturi Zahodnega Pakistana.

Svetlopolti zahodnjaki so vedno zviška gledali na temnopolte vzhodnjake. Zaradi tega je Yahya Khan podcenjeval pozive Sheikha Mujiburja in nikoli ga ni priznaval za legitimnega vodjo. Nikoli se ni zavedal karizme bengalskega voditelja (Stoessinger 2001, 126-127).

Pakistanske oborožene sile so 25. marca z operacijo, imenovano Searchlight, poskušale ukrotiti bengalsko nacionalno gibanje, tako da so prevzele nadzor nad večjimi mesti z eliminacijo vojaške in politične opozicije, kar jim je uspelo v roku enega meseca. Glavna faza omenjene operacije se je končala s padcem zadnjega velikega bengalskega mesta Dake, in sicer sredi maja. Hkrati z operacijo se je začelo sistematično pobijanje Bengalcev. Mednarodni mediji si še danes niso enotni glede števila žrtev genocida, v Daki³ naj bi bilo pobitih od 5.000 do 35.000 Bengalcev, na celotnem območju današnjega Bangladeša pa od 200.000 do treh milijonov (Answers 2005).

Vojaški napad na Bengalce se je iz težnje za pridobitev oblasti sprevrgel v narodno-osvobodilni boj Bengalcev, ne glede na njihovo politično ali versko pripadnost in razredni položaj. Za njih je oborožen napad na civiliste pomenil, da so bila vsa pogajanja voditeljev Zahodnega Pakistana zgolj izgovor za napad. Bengalci so se oboroženemu napadu uprli spontano z zastarelim orožjem, s postavljanjem barikad in ovir. Na nekaterih področjih, še posebej na podeželju, kjer jih vojaške enote niso takoj dosegle, so razglasili osvobojena območja. Bengalske enote so se s pomočjo ljudstva upirale, borile in začele z osvobodilnim bojem (Akram 2005).

Pakistanska vojska je aretirala Mujiburja Rahmana. Prav tako so bili aretirani ostali člani stranke Awami, stranko pa je Khan prepovedal. Yahya Khan je določil brigadirja Rahimuddina Khana kot predsedujočega posebnemu sodišču, ki je sodilo Mujiburju za več različnih obtožb. Rahimuddin je Mujiburja obsodil na smrt, vendar je Yahya sodbo začasno odložil.

Istega dne, kot je pakistanska vojska začela izvajati nasilje nad Bengalci, je Mujib izdal deklaracijo o neodvisnosti Bangladeša, ki so jo dan kasneje predstavili široki javnosti. 26. marec 1971 je zato uradni datum razglasitve neodvisnosti Bangladeša (Answers 2009).

³ Glavno mesto današnjega Bangladeša

Celoten napad na Vzhodni Pakistan je zaznamovala velika brutalnost. Plenjenje, umori, posilstva so povzročili, da se je do aprila že formiralo gverilsko gibanje, ki se je besno borilo proti zahodnjakom. 17. aprila je bengalsko odporniško gibanje, imenovano Mukti Bahini, ustanovilo začasno vlado, svoji novo nastali državi pa so dali ime Bangladeš (Stoessinger 2001, 127).

Svojo državo so revolucionarji poimenovali Bangladeš zato, ker so ime Bangla Deš (kar sicer v prevodu pomeni »dežela Bengal«) uporabljali Benglaci zadnji dve leti ali celo dlje za poimenovanje Vzhodnega Pakistana. Ko se je upor kasneje izkazal za uspešnega, so ime sprejeli za novo nastalo državo (Brown 1972).

Nekateri voditelji stranke Awami so pobegnili v Indijo, kjer so ustanovili začasno vlado. Stranka je ustanovila tabore, kjer so usposabljali gverilo in zadržali nadzor nad tem gibanjem. Začasna vlada je vzpostavila stik z indijskimi oblastmi, prav tako pa je sprožila mednarodno kampanjo, v kateri so opozarjali na dogodke v Bangladešu. Zgradili so zanesljiv birokratski sistem v Kalkuti, ki je dobro deloval tudi izven meja ozemlja Bangladeša (Akram 2005).

V strahu je milijone Bengalcev zapustilo svoje domove, zavetišče pa so našli v Indiji. Velik dotok beguncev je za že tako prenaseljeno Indijo pomenil veliko breme. Indija je morala iz svojega skromnega proračuna potegniti še vire, da bi zagotovila hrano, medicinsko pomoč in zavetišče za begunce in zaradi tega je morala začasno ustaviti svoj lastni ekonomski razvoj. Da bi bila slika še slabša, je potrebno poudariti, da je Zahodna Bengalija⁴, kamor so se zatekali begunci, za Indijo predstavljala politično najbolj nestabilno regijo, reka beguncev pa je to nestabilnost še poslabšala.

Zaradi vsega zgoraj naštetega Indija ni mogla in ni hotela le pasivno opazovati državljanske vojne v Pakistanu. 16. aprila je indijska predsednica vlade, Indira Gandhi, obtožila oborožene sile Zahodnega Pakistana načrtnega pokola in sistematičnega genocida. Maja so pakistanske oborožene sile že preganjale bengalske gverilce tudi preko indijsko-pakistanske meje in oboroženi stiki med pakistanskimi in indijskimi obmejnimi patroljami so postajali vse pogostejši (Stoessinger 2001, 127).

⁴ Regija v Indiji

Državlјanska vojna je imela 4 faze:

1. *faza*: trajala je od marca do junija 1971 in se je začela z operacijo Searchlight. Odpor Bengalcev je bil spontan in neorganiziran. Pakistancem je uspelo zdrobiti odpor Bengalcev z nepričakovanim napadom in večjo ognjeno močjo. Pakistan je napad začel z dvema pehotnima divizijama. 17. aprila je bila ustanovljena bangladeška vlada v izgnanstvu. Državo so razdelili v štiri sektorje.
2. *faza*: trajala je od junija do septembra 1971. Poveljstvo bangladeških oboroženih sil je bilo ustanovljeno v juliju, vrhovni poveljnik pa je postal polkovnik Osmani. Bangladeš so razdelili na enajst sektorjev z enajstimi sektorskimi poveljniki, da bi lažje vodili operacije gverilskih enot. Tri brigade (11 bataljonov) so bile namenjene za konvencionalno vojskovanje, usposobljena pa je bila tudi velika gverilska enota (približno 100.000 bojevnikov). Pakistanci so napadali ekonomske in vojaške cilje v Daki. Največji uspeh Bengalcev je bila operacija Jackpot, v kateri je mornarica minirala in razstrelila zasidrane ladje v Chittagongu avgusta 1971. Pakistanci so se maščevali s pobojem tisočih civilistov. Indijska vojska je začela oskrbovati enote Mukti Bahini.
3. *faza*: trajala je od oktobra do decembra 1971. Konvencionalne enote Bangladeša so napadle mejna oporišča. Okrepili so se napadi gverile. Na drugi strani so Pakistanci dobili pomoč še osmih bataljonov z Zahodnega Pakistana. Enote Mukti Bahini so začasno zavzele pomembnejša letališča, ki so jih nato uporabljali za dostavljanje pomoči iz Indije. Zahodni Pakistan je decembra poslal še 5 dodatnih bataljonov za okrepitev svojih enot.
4. *faza*: ta je trajala od 3. do 16. decembra 1971. To fazo lahko označimo za indijsko-pakistansko vojno (Answers 2005).

3.3 ODNOS INDIJE DO PROBLEMA

Ko je v Vzhodnem Pakistanu izbruhnil upor, je obema stranema takoj postalo jasno, da se v spor lahko vplete Indija. Ko so začeli begunci prihajati v Indijo v velikem številu in še posebej, ko je začela Indija oboroževati in usposablјati enote Mukti Bahini, je postalo neizbežno, da ne bo ostala nevtralna (Brown 1972, 222).

Zvezi Awami je uspelo prepričati indijske oblasti, da potrebujejo pomoč v boju za osvoboditev Bangladeša. V indijski pokrajini Zahodni Bengal, so ljudje begunce sprejeli radodarno, čeprav so tudi sami imeli malo sredstev za preživetje. Indijske oblasti so

Bengalcem ponudile materialno pomoč za usposabljanje gverilskih enot, za njihovo oborožitev in strelivo (Akram 2005).

Slika 3.2: Indija – zvezne države in njihova glavna mesta

Vir: Maps of India (2009).

Poplava bengalskih beguncev se je povečala, indijska vlada pa je postajala vedno bolj razburjena. Državna blagajna je vsak dan porabila dva in pol milijona dolarjev. Že spomladi je Indira Gandhi opozorila parlament, da bo problem beguncev »postal pekel za Indijo in ne bomo jim pustili, da bi ostali tukaj«. Novembra je bilo v Indiji že deset milijonov beguncev. Že sredi julija je postalo jasno, da bi bila vojna s Pakistanom za Indijo z ekonomskega vidika cenejša kot pa obvladovanje vse večjega vala beguncev. Raziskava, ki jo je naredil Inštitut za obrambne študije v New Delhiju, je pokazala, da bi begunci obremenili njihov državni proračun za 900 milijonov dolarjev letno, ali povedano drugače, trinajstkrat več, kot so znašali stroški druge kašmirske vojne leta 1965. Rezultati raziskave so hitro zaokrožili med ljudmi in v javnosti se je ustvarilo pozitivno mnenje o začetku vojne s Pakistanom. Indijsko vodstvo se je moralo odzvati prepričljivo, da bi zmanjšalo pritisk (Stoessinger 2001, 128).

9. avgusta 1971 je Gandhijeva zanemarila indijsko tradicionalno politiko neuvrščenosti in podpisala prijateljski sporazum s Sovjetsko zvezo, s čimer je poskušala omiliti pakistansko-kitajsko navezo. Petindvajsetletni sporazum je imel vse znake vojaškega zavezništva. Dogovor je deloval predvsem kot opozorilo Pakistanu in za odvrčanje kitajskega vmešavanja. Nekaj tednov kasneje se je predsednica indijske vlade odpravila na turnejo po Združenih državah Amerike, Veliki Britaniji in zahodni Evropi, da bi opozorila na nevarnost situacije in nujnost politične rešitve. Zahtevala je izpustitev Sheikha Mujiburja, kar naj bi se posledično izkazalo v avtonomiji Bengalije in vrnitvi beguncev na svoje domove (Stoessinger 2001, 28).

V začetku novembra 1971 je indijska predsednica vlade Indira Gandhi odpotovala v Washington, da bi pri ameriški vladi poiskala pomoč za podporo beguncev. Prav tako je na takratnega ameriškega predsednika naslovila prošnjo, naj pritisne na Zahodni Pakistan, da bi po mirni poti dosegel dogovor z Vzhodnim Pakistanom. Gandhijeva je izpostavila, da se Indija noče vpletati v vojno s Pakistanom, ampak ji Pakistan s pripravljenimi silami že grozi na indijsko-pakistanski meji, prav tako pa Indija ni sposobna prenesti vseh stroškov, ki jih zahteva skrb za skoraj deset milijonov beguncev. V najmanj dveh televizijskih intervjujih je predsednica indijske vlade poudarila, da ni v sporu s Pakistanom. Spor obstaja samo med pakistansko vlado in prebivalci Vzhodnega Pakistana, ki pa je Indiji prinesel mnogo nevšečnosti. Združene države Amerike so sicer razumele problem Indije, vendar niso imele namena ukrepati. Kot so pokazala objavljena poročila, ni Gandhijeva dosegla ničesar (Brown 1972, 223).

Na domačih tleh je Gandhijeva potihoma sprejela ukrepe za pripravo indijske vojske v primeru, če bi njeni diplomatski ukrepi spodleteli. Oktobra in novembra so indijske oborožene sile začele bolj aktivno pomagati enotam Mukti Bahinija. Gandhijeva je sicer še vedno upala, da se vojni lahko izognejo in kljub temu Vzhodnim Pakistancem zagotovijo dovolj ozemlja, da ustanovijo svojo državo Bangladeš. Tajna podpora gverili se je izkazala za pomanjkljivo, poleg tega pa je nova naravna nesreča še bolj vpletla Indijo v konflikt.

V začetku novembra je namreč na obale vzhodne Indije udaril nov ciklon. Opustošenje in smrt 20.000 Indijcev je povzročila povečan pritisk javnosti na predsednico vlade. Parlament je zahteval, da se v tem primeru da prednost žrtvam orkana, za repatriacijo Bengalcev pa naj se uporabijo nasilnejši ukrepi. Pod takim pritiskom je Gandhijeva sprejela odločilni vojaški

ukrep. Indijskim enotam je ukazala napasti pakistansko vojsko na vzhodnopakistanski meji. Njena strategija je bila udariti po Pakistancih s hitrimi, omejenimi napadi, s čimer bi zlomili okupacijske sile, bengalska gverila pa bi imela več prostora za izvajanje premikov. Parlament je t.i. strategijo »hit and run« sprejel z odobravanjem. Gandhijeva pa je bila v svojo strategijo prepričana še zaradi enega razloga. Indijsko zavezništvo s Sovjetsko zvezo naj bi odvrnilo Kitajsko od vpletanja v konflikt, prav tako pa so bili prelazi čez Himalajo že zaprti zaradi snega. Njene domneve so se izkazale za pravilne. 30. novembra je ukazala namerno prikrivanje vojnega stanja, naslednji dan pa so indijske oborožene sile s preventivno obrambno akcijo že prodrle v Pakistan. Za namerno prikrivanje se je Indija odločila zato, ker ni želela, da se v konflikt vplete Kitajska. Indira Gandhi je od Yahye Khana zahtevala izpustitev Sheikha Mujiburja, s čimer je tako razjezila pakistanskega voditelja, da je bengalske nacionaliste dal obsoditi na smrt. Ne samo, da je zavrnil vse pozive, naj si premisli, konec novembra je vse člane politične stranke Awami obtožil zarote proti oblasti. Vendar pa smrtna obsodba Mujiburja ni bila nikoli izvršena (Stoessinger 2001, 130).

Yahya Khan je konflikt med Indijo in Pakistanom prenesel na osebno raven merjenja moči med njim in Gandhijevo. V nekem intervjuju je izbruhnila njegova arogantnost. Ponosen na svoje črne lase je ves iz sebe dejal, da se njegova moč skriva v laseh kot Samsonova. Ko so ga vprašali o možnostih spopada z Indijo, pa je samozavestno odgovoril, da bodo največji poraženci Indijci sami in da upa, da se »tista ženska« tega zaveda. Gandhijeva mu seveda ni ostala dolžna. V intervjuju ga je označila za človeka, ki ne bi bil izvoljen v svoji državi, če bi volitve bile poštene. Izvoljen ne bi bil niti v svoji pokrajini, če bi bile volitve poštene. Kako lahko obsoja Indijo, ko pa je to svet izven njegovega obzorja?

1. decembra 1971 je Indira Gandhi Pakistanu postavila ultimat, v katerem je zahtevala, da Yahya Khan umakne vse svoje enote iz Vzhodnega Pakistana. To je bil hud udarec v takratnih okoliščinah, za moža s tako krhkim egom pa je bil ultimat s strani ženske seveda nesprejemljiv. Čeprav je vedel, da ima Indija petkrat večje sile kot so bile tiste, ki jim je poveljeval on, je vseeno ukazal množičen zračni napad na sosednjo državo (Stoessinger 2001, 131).

Indijska vlada je Bangladeš priznala 6. decembra 1971. Z Indijci povezani Bengalci, ki so skupaj tvorili Združene sile Bangladeša in Indije, pa so se lahko kosali s pakistansko vojsko (Akram 2005).

4 POTEK VOJAŠKIH OPERACIJ OD 3. DO 16. DECEMBRA 1971

4.1 PRIPRAVE NA VOJNO

Zaradi razvoja dogodkov v Pakistanu in očitnega odpora zunanjih sil, vključno s Sovjetsko zvezo, je bil režim Yahye Khana pod hudim pritiskom. Sredi julija, štiri mesece po pogajanjih, je Indira Gandhi s svojo vladajočo skupino sprejela nekatere ključne odločitve. Prišlo je do konsenza, naj Indija z vojaško intervencijo posreduje v Vzhodnem Pakistanu, če v pakistanski državljanski vojni ne bo doseženega političnega dogovora. Pod vplivom te strategije se je Indija vse bolj vpletala v pakistanski znotrajdržavni konflikt. Prvi očitni dokaz, da namerava Indija svoje napovedi uresničiti, je bil podpis »Pogodbe miru, prijateljstva in sodelovanja« s Sovjetsko zvezo. Na tako odločitev je vplivalo kar nekaj faktorjev. Eden pomembnejših, vendar ne odločujočih, je bil vsekakor velik pritok beguncev. Veliko pomembnost je imel tudi destabilizacijski vpliv konflikta na spore v Zahodni Bengaliji, kjer so indijske oblasti morale skrbeti za begunce, namesto da bi sredstva namenile že tako nerazviti regiji in njenim prvotnim prebivalcem. Torej problem ni bil le obstoj beguncev, ampak predvsem, kje so se begunci nahajali. Eden od faktorjev je bil tudi ideološki konflikt. Indijskim oblastem se namreč ni zdelo primerno, da bi Vzhodni Pakistan dobil samostojnost in avtonomijo, če bi radikalna vlada, ustanovljena v Daki, (1) bila še vedno povezana z levimi ekstremističnimi strankami in (2) če bi izvrševala tako notranjo politiko, ki bi povzročila še večje število beguncev. Oblasti v New Delhiju so hotele demokratično in zmerno politično oblast v Daki. Indijci torej niso bili skeptični le glede sposobnosti bangladeških političnih strank doseči neodvisnost, ampak tudi glede politične orientacije in stabilnosti bangladeške vlade, če je ne bi (vsaj na začetku) vodila in nadzorovala Indija (Sisson 1991, 206-207).

Indira Gandhi, takratna predsednica indijske vlade, je popolno podporo Bangladešu izkazala že 27. marca 1971. Za prestrašene prebivalce Bangladeša je odprla svoje meje in postavila begunska taborišča v Zahodni Bengaliji, Biharju, Assamu, Meghalayi in Tripuri. S stopnjevanjem pokola v Vzhodnem Pakistanu je okoli 10 milijonov beguncev, ki so preplavili vzhodni del Indije, le-tam povzročilo ekonomsko in socialno nestabilnost. Združene države Amerike so še naprej materialno podpirale Zahodni Pakistan, Gandhijevi pa je uspelo pridobiti na svojo stran Veliko Britanijo in Francijo, vsaj kar se tiče glasovanja v Združenih narodih (Warchat 2008).

Pomembna zadeva, s katero se je ukvarjala Indija v predvojnem času, je bilo tudi časovno usklajevanje vojaškega posredovanja v Vzhodnem Pakistanu. Na začetku je bilo glede tega vprašanja nekaj nesoglasij s sovjetskimi oblastmi, vendar so sredi julija že dosegli dogovor. V načrtovanju vojaške operacije v Vzhodnem Pakistanu namreč niso smeli prezreti določenih klimatskih dejavnikov. Vojaška kampanja naj bi se začela mesec ali dva po monsunskem obdobju, ki traja od junija do septembra, tako da bi se narasle reke že vrnile nazaj v svojo strugo. V tem času so tudi prehodi v Himalaji na kitajsko-indijski meji že zasneženi, torej neprehodni, s čimer bi odvrnili Kitajsko od kakršnegakoli vojaškega vmešavanja v konflikt. Omeniti je potrebno še nekaj vojaških faktorjev. General Maneckshaw je že aprila zavrnil predlog nekaterih indijskih voditeljev, naj Indija intervenira takoj. Prepričan je bil, da Indija ni pripravljena na operacijo v Vzhodnem Pakistanu, vztrajal je pri trditvi, da potrebujejo najmanj šest do sedem mesecev priprav, da bodo uspešni na obeh frontah. Oblasti v New Delhiju so smatrale za pomembno tudi sodelovanje bangladeških enot Mukti Bahini, zaradi česar so potrebovali tudi nekaj časa za njihovo medsebojno organiziranje in usposabljanje ter za organiziranje z indijskimi enotami, tako za gverilsko kot tudi za konvencionalno vojskovanje. Po vseh notranjih in mednarodnih uskladitvah so v Indiji prišli do zaključka, da je najboljši čas za izvedbo hitre operacije z minimalnimi stroški konec novembra ali začetek decembra. Edini negativni dejavnik pri tem je bilo zasedanje Generalne skupščine Združenih narodov v tem obdobju. Indijska vlada se je sicer zanašala na Sovjetsko zvezo, da bo preprečila ali vsaj zavlačevala uporabo pravice veta, s katero bi lahko akcijo na tem področju začel Varnostni svet. Zaradi tega je bilo za indijske oborožene sile še bolj pomembno, da vojaško akcijo zaključijo v najkrajšem možnem času (Sisson 1991, 208-210).

V začetku aprila so se indijske oblasti odločile pomagati upornikom v Bangladešu, vendar je že sredi poletja postalo jasno, da to ne bo zadostovalo za osamosvojitve Bangladeša. Enote Mukti Bahini niso bile sposobne preprečiti pakistanski vojski pridobitve nadzora nad pomembnejšimi urbanimi središči na vzhodni indijsko-pakistanski meji in vzpostavitev oblasti na podeželskih področjih.

Naslednja faza v okviru indijske taktike je trajala od julija do sredine oktobra. V tem času so se enote Mukti Bahini usposabljele še bolj intenzivno, osebje indijske vojske pa se je na ukaz predsednice vlade začelo neposredno vpletati v aktivnosti teh enot, kar jim je omogočilo, da so lahko v času monsuna, ko je bila premičnost pakistanskih oboroženih sil omejena zgolj na bojna vozila pehote, izvajali sabotaže. Kampanja enot Mukti Bahini je bila neposredna, njen

cilj pa so bile strateško pomembne točke – mostovi, sistemi za oskrbovanje z elektriko, komunikacijski sistemi in ladje v pristanišču Chittagong. Uničenje mostov se je sicer izkazalo za uspešno v tem času, kasneje pa so porušeni mostovi predstavljali eno glavnih ovir pri indijski invaziji decembra 1971. Indijci so artilerijo, ki je bila stacionirana na meji med Indijo in Pakistanom, uporabili zgolj kot odgovor na obstreljevanje in vpade pakistanske vojske. Nenaden izbruh vojaških aktivnosti enot Mukti Bahini v juliju in avgustu je izzval veliko zaskrbljenost v Pakistanu, saj so se zavedali, da gre za začetne faze indijske vojaške intervencije v Vzhodnem Pakistanu, ki se bo zgodila v postmonsunskem obdobju, katere glavni cilj bo osvoboditev Bangladeša in ustanovitev vlade, ki bo pod zaščito Indije. Kot odgovor na to je pakistanska vlada ukazala popolno mobilizacijo svojih rezervnih enot v Zahodnem Pakistanu. Indija je bila nad tem kar presenečena, izrazila pa je dvom, da bo Pakistan poskušal ponoviti vojno iz leta 1965 in da bo začel omejeno vojno s težiščem na Kašmirju. Za Indijo je to pomenilo takojšnjo mobilizacijo, kar je imelo tudi pozitivno plat, saj je lahko prikrila mobilizacijo enot, ki jih je imela namen poslati na vzhodno in zahodno fronto nekaj tednov pozneje (Sisson 1991, 210-211).

Naslednjo fazo v pripravah na vojaško intervencijo predstavlja obdobje od sredine oktobra do sredine novembra, v kateri so se pojavile kvantitativne in kvalitativne spremembe pri indijski podpori enot Mukti Bahini. Za podporo uporniških akcij so uporabili artilerijo v še večjem obsegu, indijske oborožene sile pa so pomagale tudi s tanki in zračnimi silami. Indijske enote so se takoj, ko so del vzhodno-pakistanskega ozemlja začele nadzirati enote Mukti Bahini, umaknile nazaj na ozemlje Indije. Deli ozemlja, ki so jih imele pod nadzorom enote Mukti Bahini, so bili sicer razpršeni, Pakistanci pa so svoje enote osredotočili na tiste dele meje, ki so jih smatrali za strateško pomembne. Omejena podpora Indije enotam Mukti Bahini je postavila kar nekaj vprašanj, s katerimi se je ukvarjala pakistanska vlada in vojska. Spraševali so se, ali ima New Delhi v mislih zgolj omejene cilje – ustanovitev vojaške formacije pod poveljstvom Mukti Bahinija, ki bi jo podpirala indijska vojska ali pa je vse prikrita vojaška intervencija Indije kot uvod v vsestransko invazijo, ki bi imela za cilj brezpogojno predajo pakistanske vojske. Zaradi takih ugibanj je bilo na začetku decembra pri Pakistancih veliko zmede zaradi odziva (Sisson 1991, 212).

Nekateri indijski častniki so bili mnenja, da je ozemlje Vzhodnega Pakistana popolno za izvajanje obrambnih akcij, zato bi bilo bolje ustvariti situacijo, v kateri bi pakistanske enote izzvali, da začnejo z napadalno akcijo. Taka strategija bi zahtevala spopad, ki bi trajal dlje

časa, kar pa je bilo za Indiro Gandhi in njene svetovalce nesprejemljivo. Gandhijeva je hotela tiho vojno, usmerjeno na osvoboditev Bangladeša, ki bo končana v najkrajšem možnem času. Takšna odločitev je bila sprejeta julija (Sisson 1991, 213).

Vojna Bengalcev za neodvisnost je Indijo in Pakistan vse bolj potiskala v medsebojni konflikt. Zaradi humanitarnih in strateških razlogov se je ob koncu poletja 1971 morala Indija že dnevno soočati s Pakistanom. Yahya Khan je, ko se je zavedel neizogibnosti konflikta, izoblikoval strategijo, s katero bi sosednjo državo odvrnil od nudenja pomoči Vzhodnemu Pakistanu. Indijske enote artilerije in pehote so 21. novembra začele aktivno pomagati bengalskim vojakom v obmejnih spopadih, na kar se je pakistanska vlada odzvala z napadom na indijska letališča v Punjabu in Kašmirju, čemur so sledili večji kopenski napadi na Kašmir. Pakistanci so s tem bliskovitim napadom želeli posnemati izraelsko taktiko »napada presenečenja«, ki so jo Izraelci uporabili v napadu na Arabce leta 1967 (Clodfelter 2002, 666).

V prvih novembrskih tednih leta 1971 se je Indija vse bolj zapletala v pakistanski konflikt, toda v večini primerov so indijske enote delovale tako, da so se po dosegu cilja umaknile nazaj na indijsko ozemlje. V noči na 21. november pa se je njihova taktika spremenila – enote se po doseženem cilju niso umaknile. Od 21. do 25. novembra so posamezne indijske divizije, razdeljene na manjše taktične enote, začele sočasne vojaške akcije na vseh ključnih obmejnih področjih. Šlo je predvsem za obrambne reakcije na pakistansko bombardiranje indijskega ozemlja. Od 21. novembra do 3. decembra so se indijske enote pomaknile na ključne strateške točke okoli glavnih pakistanskih obrambnih pozicij na ali blizu indijske meje s ciljem zaplembe ali nevtraliziranja Pakistancev. Indijska vojska je postavila operativna oporišča na vzhodu, zahodu in severu Pakistana za napad na Dako. Njihova začetna taktika – relativno majhne enote usmerjene na pakistanska oporišča - se je izkazala za učinkovito predvsem v povzročanju negotovosti v pakistanskih enotah, pri čemer je bil njihov cilj zavzeti vsaj nekaj ozemlja (Sisson 1991, 213).

Če bi se izšlo po indijskih načrtih, bi se vojna uradno začela 6. decembra z začetkom odločne ofenzive za zavzetje Dake. Indijska vlada pa je doživela presenečenje in hkrati olajšanje, ko je Pakistan, po dvotedenskem zavlačevanju, 3. decembra 1971 končno udaril po severozahodnih indijskih ciljnih. Pogosto je kot datum začetka tretje indijsko-pakistanske vojne naveden prav 3. december in zaradi pakistanskih zračnih napadov naj bi le-ta vojno tudi začel. Vendar se je

po Sissonovem mnenju vojna začela že 21. novembra, ko so indijske enote zavzele ozemlje Pakistana kot predhodno fazo napada, usmerjenega na zavzetje in osvoboditev Dake (Sisson 1991, 214).

4.1.1 Nasprotne strani

Oborožene sile obeh držav v tem času so bile drugačne od tistih, ki so se spopadale šest let prej zaradi Kašmirja. Pakistanska vojaška moč se je povečala s kitajsko pomočjo, a se vseeno ni mogla primerjati z rastjo indijske vojaške moči, predvsem zaradi sovjetskega pritoka orožja. Indijska vojska je pod takratnim načelnikom generalštaba generalom S. Maneckshawom štela 950.000 vojakov. Glavne bojne enote so vključevale eno oklepno divizijo, štiri posamične oklepne brigade, petnajst pehotnih divizij, deset gorskih divizij, šest posamičnih pehotnih brigad, dve letalski brigadi, enaindvajset protiletalskih bataljonov, tri posamične artilerijske brigade, sedemindvajset pehotnih bataljonov Teritorialne vojske in štirinajst artilerijskih bataljonov Teritorialne vojske. V svoji sestavi je imela tudi paravojaške enote – 88 pehotnih bataljonov obmejnih varnostnih enot in 55 bataljonov policijske rezerve. Bengalske enote Mukti Bahini so, vključno s »posojenimi« indijskimi enotami, vsebovale tri brigade redne vojske, 6.000 vojakov v šestih bataljonih (vse redne enote Bengalije so bile organizirane v t.i. Mukti Fouj) in 100.000 gverilcev, imenovanih Gana Bahini (Ljudski bojevniki). Indija pa je imela tudi 50.000 rekrutov na usposabljanju in 65.000 rezervistov, ki so bili vpoklicani v oklepno divizijo, dve gorski diviziji, tri artilerijske brigade, šest oklepnih polkov, štirinajst artilerijskih polkov, 22 pehotnih bataljonov in deset inženirskih polkov.

Pakistanska vojska je na zahodni fronti predstavljala dosti manjšo silo, vodstvo oboroženih sil pa je bilo oslABLJENO zaradi vpletanja vojaškega osebja v politiko. Oborožene sile Pakistana so tako, skupaj s silami iz regije Azad in Kašmir, šteje 365.000 vojakov. Glavne bojne formacije so vključevale dve oklepni diviziji, eno posamično oklepno brigado, 14 pehotnih divizij, eno posamično pehotno brigado in sedem protiletalskih bataljonov. Podporo je predstavljalo 11.500 specialcev obmejne policije, 40.000 obmejnih policijskih izvidnikov in rezervistov, katerih večina je bila v severozahodni obmejni provinci, 13.000 v enotah vzhodno-pakistanskih strelcev in 60.000 mož v enotah Razakar (vzhodnopakistanske neregularne enote, ki izhajajo iz manjšine Bihari in so organizirane v enote mudžahidov, slabo opremljene enote). Pakistanska vojska je bila oslABLJENA zaradi odhoda vzhodnopakistanskih vojakov, ki so predstavljali 20 % vseh enot (Clodfelter 2002, 666).

Pakistan je imel na vzhodu le malo upanja za uspešno obrambo proti indijskemu napadu. Na območju Vzhodnega Pakistana je imel le štiri pehotne divizije, in sicer 9., 14., 16. in 39. ter petino 36. divizije, poleg tega pa še eno pehotno brigado. Vsi pakistanski bojni bataljoni so bili izčrpani zaradi osemmesečnega protiuporniškega vojskovanja, ki je v začetku operacij zadala njihovim enotam dnevno v povprečju petnajst žrtev na dan, novembra pa je številka narasla že na približno sto žrtev na dan. Če ne štejemo 20.000 mudžahidov v enotah Razakar, so imele pakistanske oborožene sile za vojno na voljo zgolj 73.000 vojakov, ki jim je poveljeval general Amir Abdullah Khan Niazi. Te relativno majhne enote so se hkrati borile v upor in soočale z neizbežno invazijo, za kar bi potrebovali od 250.000 do 300.000 vojakov. V enotah Zahodnega Pakistana je bilo zaznati zelo nizko raven morale, predvsem med tistimi iz pokrajine Punjabi. Počutili so se izolirani in pozabljeni, prepričani so bili, da jih bo pakistanska vlada žrtvovala za indijsko invazijo, zato da bo Pakistan lahko prihranil svojo moč za napad na zahodu (Clodfelter 2002, 667).

Pakistan je imel na območju Vzhodne Bengalije naslednje enote in vojaško opremo: polk in dve tankovski četi lahkih tankov M-24 Chaffee in Walker Bulldog, oboroženih s topom 75 mm. Vseh pakistanskih tankov na tem območju je bilo približno sto. Poleg tega so imeli še šest artilerijskih polkov, polk srednje težke artilerije in pet bataljonov s težkimi topovi. Zračno obrambo so lahko zaupali zgolj eskadrilji osemnajstih zastarelih letal F-86 Saberjet. Za obrambo Vzhodnega Pakistana, ki je država z deltastim izlivom reke Ganges in veliko razčlenjene obale, pa je Pakistan namenil le štiri majhne bojne ladje, 20 rečnih bojnih ladij (topnjač) in en mornariški bataljon, vsega skupaj okoli 3.000 vojakov (Clodfelter 2002, 667).

V fazi pripravljanih operacij je bila postavitve pakistanskih enot **na zahodu** naslednja:

- a) 12. pehotna divizija je bila postavljena nasproti Puncha. Njen cilj je bil prisiliti Indijce, da okrepijo svoje sile v Punchu, kar bi pomenilo oslabitev njihovih ostalih formacij na območju 15. in 1. korpusa. S tem bi si Pakistanci povečali možnost uspeha svoje 23. divizije v Chhambu in ustvarili možnost protinapada s 6. oklepno divizijo na območju Shakargarh-Sialkot.
- b) 23. pehotna divizija v sektorju Chhamb. Ta je imela nalogo preprečiti Indijcem zavzeti komunikacijske povezave med severom in jugom. Divizijo so okrepili še z dvema dodatnima pehotnima brigadama in oklepno brigado.

- c) 18. divizija nasproti Jaisalmerja in Longewala. Napad te divizije naj bi onesposobil indijske oklepne enote na jugu, hkrati pa naj bi zaščitila zelo ranljivo pakistansko komunikacijsko povezavo sever-jug, ki je bila le 65 kilometrov stran od tega območja.
- d) 105. pehotna brigadna skupina nasproti Fazilke. Glavna naloga brigade je bila zavarovati ključno kontrolno točko Sulaimanke, ki je bila le 1.500 metrov oddaljena od indijsko-pakistanske meje (Amin 2002).

Glavni napad naj bi izvedla 1. oklepna divizija z dvema pehotnima divizijama (7. in 33.) nasproti Ganganagar-Anupnagarja. Enote naj bi prečkale prekop Gong oz. Bikaner, nato pa naj bi se obrnile severno proti Ludhiani.

Naslednje formacije so imele zadrževalno vlogo:

- a) 12. divizija v Kašmirju (razen sektorja Punch);
- b) 23. divizija v sektorju Hill (severno od Dewa);
- c) 8. in 15. divizija v Sialkotu in Shakargarhu;
- d) 10. in 11. divizija v koridorju Ravi-Sutlej;
- e) 18. divizija v vseh sektorjih razen v sektorju Reti-Ubauro;
- f) izvidniki na severnem območju.

Formacije z nalogo protinapada pa so bile:

- a) 6. oklepna divizija v Chhambu in 17. pehotna divizija za napad proti koridorju Ravi-Chenab;
- b) 8. oklepna brigada s položajem na območju Pasrurja; njena naloga je bila izvajanje naključnih protinapadov;
- c) 3. oklepna brigada s položajem v koridorju Ravi-Sutlej pod poveljstvom štaba 4. korpusa (Amin 2002).

Indijci so se na invazijo bolje pripravili. Osem pehotnih divizij in tri pehotne brigade so organizirali v tri korpusse, letalsko brigado, 29 bataljonov obmejnih varnostnih sil in tri brigade Mukti Bahini, kar je pomenilo 160.000 vojakov, skupaj s 65.000 rezervnimi. Oklepne enote so imele v svoji sestavi 180 tankov T-55, dva bataljona in dve tankovski četi s tanki PT-76, dva bataljona s tanki Sherman, oddelek oklepnih vozil in dva bataljona bojnih vozil pehote. Artilerija je vključevala 23 bataljonov s 105 mm topovi in 25-funtnimi havbicami, tri bataljone s topovi 130 mm, artilerijski bataljon s topovi 75 mm in 21 bataljonov s težkimi

topovi. Za operacije v zraku je imela Indija 12 bombnikov in 150 lovskih letal, med katerimi je bilo petdeset MIG-21, petdeset Hawker Hunters in petdeset lovskih letal Gnat v desetih eskadriljah z 20.000 vojaki. Na morju je imela Indija mornariški eskadron, sestavljen iz šestnajst tonske letalonosilke Vikrant, ki je bila sposobna lansiranja desetih letal iz svojih vzletnih stez, in osmih rušilcev oziroma fregat in treh transportnih ladij za prevoz opreme in vojakov (Clodfelter 2002, 667).

Na zahodu Indija ni imela takšne premoči. 320.000 vojakov je bilo razporejenih v trinajstih divizijah s 1.270 tanki in 335 kosi artilerije. Nasproti njim je stalo 240.000 pakistanskih vojakov v dveh oklepni in desetih pehotnih divizijah ter v neodvisni oklepni in dveh pehotnih brigadah. Imeli so 700 tankov in 190 kosov artilerije. Na nebu je Indija lahko uporabljala 80 sovjetskih MIGov 21, 90 SU-7, 30 letal Mysteres in Hawker Hunters, 75 lovcev Gnat, 30 hindujskih lovcev H-F24 in 40 srednjih bombnikov Canberra B-57. Pakistan naj bi se na zahodni fronti bojeval z desetimi F-104, nekaj Miragi 3A, 70 kitajskimi MIGi 19, 60 F-86, 30 kanadskimi lovci Sabre MK-6, dvajsetimi B-57 in petimi Ilyushin 28 (Clodfelter 2002, 667).

Strategija Indije na zahodu je bila predvsem ostati v defenzivnem položaju, medtem ko je Vzhodno poveljstvo pripravljalo ofenzivno kampanjo s ciljem osvoboditve Vzhodnega Pakistana:

- a) *Zahodno poveljstvo*: sestavljeno iz 15. korpusa v Kašmirju, 1. korpusa, ki je skrbel za obrambo območja od Aik Nala v Kašmirju do enklave Dera Baba Nanak ter 11. korpusa za območje od prej omenjene enklave na severu do meje južno od Anupgarha. Zahodnemu poveljstvu je poveljeval poročnik K.P.Candeth.
- b) *Južno poveljstvo*: za obrambo območja od sektorja Bikanir na severu do Arabskega morja na jugu. To območje je bilo razdeljeno še na štiri sektorje, in sicer Bikaner, Jaisalmer, Barmer in Katch. Poveljstvo je imelo dve diviziji, 12. na severu in 11. divizijo. Za podporo so v tem sektorju skrbeli še oklepni polk, oklepni eskadron in raketni eskadron. Južnemu poveljstvu je poveljeval poročnik G.G.Bewoor.
- c) *Rezerva*: 1. oklepna divizija je bila na območju Muktsar, da bi odbila pričakovano pakistansko protiofenzivo 2. korpusa. 14. pehotna divizija je bila skupaj s svojim poveljstvom bazirana v območju Faridkot. Prezela naj bi tudi naloge 11. korpusa v sektorjih Ferozpur in Fazilka (Amin 2002).

4.2 ZAČETEK SPOPADA

V drugi polovici leta 1971 se je zdelo, da je vojna neizogibna, vendar to ni bilo čisto dokončno. Če bi obema deloma Pakistana uspelo ustvariti okolje, kamor bi se begunci, trenutno nastanjeni v Indiji, lahko preselili, bi bilo to za Indijo sprejemljivo. Po mnenju indijskih oblasti bi bilo to možno le v primeru, če bi bila vlada, na čelu katere bi bil Mujib, ustanovljena na federalni ravni. Indija ni vztrajala v popolni razglasitvi neodvisnosti, ampak je bila pripravljena sprejeti tudi federalni sistem, v katerem pa bi Vzhodni Pakistan užival široko avtonomijo. So pa indijske oblasti vseskozi poudarjale, da sta režim v izrednih razmerah in visoko decentraliziran federalni sistem nezdržljiva (Sisson 1991, 210).

Vojna se je začela 3. decembra popoldne okoli pol šeste ure, ko je pakistansko letalstvo napadlo devet indijskih letališč na zahodni meji. Temu je sledil množičen napad na strateško točko Chhamb na severu. Na vzhodu pa je pobudo za napad prevzela indijska vojska. Do pozne noči so si tako na zahodni kot vzhodni meji obe strani izmenjevali artilerijski ogenj. Državi sta bili ujeti v vojni na dveh frontah. Na zahodu je imela indijska vojska zelo omejene cilje, njena vloga je bila predvsem zadrževalna. Inicijativo je prevzel Pakistan. Z oklepni in artilerijskimi enotami sta si bila Indija in Pakistan enakopravna, medtem ko je bila Indija številčnejša v številu pehotnih divizij. Najuspešnejši pakistanski udarec je bil napad na Chhamb, kjer je 23. pakistanska divizija pod poveljstvom majorja Iftikharja Khana povsem uničila indijsko 10. divizijo, ki ji je poveljeval major Jaswant Singh. Ko je bil Chhamb pod nadzorom Pakistancev, so le-ti začeli groziti z napredovanjem proti mestu Jammu. Tako se je v tem sektorju nadaljevalo bojevanje še teden dni, dokler se ni v boje vmešal indijski poveljnik korpusa. Sprožil je ofenzivo proti pakistanski vojski, ki so jo potisnili nazaj na območje, kjer niso več ogrožali indijskih interesov. Pakistanci so se po začetnih uspehih v tem sektorju začeli umikati pred indijsko vojsko, poleg tega pa je bil v helikopterski nesreči 10. decembra ubit njihov poveljnik, kar jim je še bolj znižalo moralo.

V skladu z njihovo strategijo – pridobiti čim več teritorija na zahodu – so Pakistanci sprožili napad na Punch v pokrajini Jammu in Kašmir. Za razliko od napada na Chhamb, so Indijci to ofenzivo takoj odbili, kljub temu da so imeli Pakistanci pod nadzorom vse okoliške vzpetine. V obliki manjših ofenziv so Pakistanci napadli v pokrajini Punjab, in sicer mesti Fazilka in Hussainiwala. Indijska obramba je bila sicer zlomljena, vendar nasprotni strani ni uspelo vzdrževati njene prednosti. Zgledalo je, kot da se pakistansko vrhovno vojaško poveljstvo ne

more odločiti, kje bi Indijcem zadali največji udarec in kje bi pridobili kakšen kos njihovega ozemlja (Banerjje 1997).

Slika 4.1: Napad pakistanskih oboroženih sil na indijska mesta

Na sliki je prikazan napad pakistanskih oboroženih sil na mesta Punch, Chhamb, Hossainiwalla, Fazilka in Longewala.

Vir: Banerjje (1997).

Vrhovni poveljnik indijskih oboroženih sil, general Sam Manekshaw, je imel drugačne probleme. V svoji strategiji je moral upoštevati Kitajsko, s katero je bila indijska vojska v vojni devet let pred izbruhom tretje indijsko-pakistanske vojne. Kitajska je bila trdna pakistanska zaveznica in je vse od indijske intervencije v Vzhodnem Pakistanu grozila s svojo močjo. General Manekshaw je moral paziti na dolgo in problematično kitajsko mejo, hkrati pa je moral zagotoviti dovolj sil, da bodo lahko v dveh do treh tednih zavzele ozemlje Vzhodnega Pakistana. Cilj Indije je bil predvsem namestitev začasne bangladeške vlade na ozemlju Vzhodnega Pakistana, preden bi prišlo do premirja (Banerjje 1997).

5 ZRAČNE OPERACIJE

5.1 POTEK ZRAČNIH OPERACIJ

Marca 1971 je pakistansko letalstvo na vzhodu predstavljal eskadron letal F-86E (14. eskadron). Ozemlje so branili predvsem z lahkim protiletalskim orožjem, raket zemlja-zrak niso imeli. Ob koncu marca so lovci PAF začeli napadati oporišča »svobodnih bojnikov« Mukti Bahini, s čimer so povzročili predvsem veliko število civilnih žrtev. V tem obdobju je 14. eskadron opravil od 100 do 170 poletov na mesec. Vendar pa so se do decembra pakistanske kopenske sile povečale za štirikrat, obseg sil v zraku pa se je zmanjšal. Indijsko letalstvo je imelo na vzhodu svoj generalštab lociran v Shillongu, Meghalaya (Choudhury 2001).

Tabela 5.1: Vzhodno zračno poveljstvo – Indija

Sektor	Baza	Eskadron	Tip letala	Glavna naloga
Sektor Jessore	Kalaikunda	14. eskadron	Hunter (lovec bombnik)	Ground attack
		16. eskadron	Canberra (srednji bombnik)	Taktično bombardiranje
		30. eskadron	MiG-21 (lovec prestreznik)	Zračna obramba/ Ground attack
	Baghdobra	7. eskadron	Hunter (lovec bombnik)	Ground Attack
	Dumdum	2. eskadron	Gnat (lovec)	Zračna obramba /Ground Attack
		22. eskadron	Gnat (lovec)	Zračna obramba /Ground Attack
	Panagarh	221. eskadron	Su-7E (lovec bombnik)	Ground Attack
Sektor Sylhet Comilla	Gauhati	15. eskadron	Gnat (lovec)	Zračna obramba /Ground Attack
		24. eskadron	Gnat (lovec)	Zračna obramba /Ground Attack
		28. eskadron	MiG-21 (lovec prestreznik)	Zračna obramba /Ground Attack
	Hashimara	7. eskadron	Hunter (lovec bombnik)	Ground Attack

Vir: Choudhury (2001).

Slika 5.1: Najpomembnejše indijske in pakistanske zračne baze

Zemljevid nekdanjega Vzhodnega Pakistana (danes Bangladeš) z okoliškimi območji, kjer so bile najpomembnejše indijske (rdeče zelen krožec) in pakistanske (zelen krožec) zračne baze.

Vir: Cooper (2003).

Vojna v zraku se je začela že 22. novembra 1971, nekaj dni pred formalnim izbruhom sovražnosti. Prvo srečanje v zraku je bilo zelo dramatično in predstavlja eno najbolj intenzivnih trenutkov vojne. Glavno dogajanje v vojni v zraku se je odvijalo blizu Kalkute, največje indijske metropole na vzhodu. Pakistanske zračne sile so z letali F-86 Sabres postopoma vdirale na indijsko ozemlje. Iz izbočenega dela indijskega ozemlja Boyra, so

gverilci Mukti Bahini napadali cilje v Vzhodnem Pakistanu, s čimer so zelo razjezili pakistansko vojsko. Pakistansko letalstvo je začelo izzivati enote Mukti Bahini, njihova letala Sabres so začela preletavati indijsko ozemlje in napadati iz zraka, nato pa so se hitro vrnila nazaj v pakistanski zračni prostor. Indijsko letalstvo bi jih moralo uloviti v indijskem zračnem prostoru, kar je bilo zelo težko, saj je bil ta ozek ozemeljski pas s treh strani obkrožen s pakistanskim ozemljem (Banerjje 1997).

PAF (Pakistan Air Force) so v podporo svojim kopenskimi enotami, ki so prišle v stik z enotami Mukti Bahini, izvedle nekaj poletov nad Vzhodnim Pakistanom. Sprva njihove akcije pri Indijcih niso izzvale pozornosti, nato pa se je indijska vojska le odzvala in v zrak poslala štiri lovce Gnat iz 22. eskadrona. Dva pakistanska lovca sta bila sestreljena v nekaj minutah. Pakistanski lovci so bili za indijske radarje lahek plen in od tega dne naprej si v PAF niso več privoščili tveganja, tako da so polete izvajali največ 80 kilometrov stran od Dake (Choudhury). Piloti, ki so sestrelili pakistanske lovce, so čez noč postali narodni junaki. PAF so posledično umaknile nekaj svojih letal iz Vzhodnega Pakistana, še vedno pa so tam pustili eskadron lovcev Sabres, ki naj bi se spoprijeli z enajstimi indijskimi eskadroni, ki jih je Indija imela na vzhodu (Banerjje 1997).

Glavni razlog za hiter indijski uspeh je bila dobra koordinacija med IAF (Indian Air Force) in ostalim delom indijske vojske. Primarna vloga letalstva je bila namreč podpora ostalim zvrstem vojske in ne doseganje popolne prevlade v zraku, še posebej ne na zahodu, kjer je imel PAF lociranih večino svojih eskadronov. Indijci so sicer imeli večje število bojnih letal, vendar pa so bila le-ta zastarela. Ponos indijskega letalstva v tem času je predstavljal MIG-21, ki pa je imel slabost: za vzlet je potreboval zelo dolgo vzletno stezo, ki ni bila vedno na voljo, poleg tega pa so ga lahko pilotirali le najbolj izkušeni piloti. Primarni prestreznik IAF je bil Folland Gnat, majhno, a zelo okretno letalo britanske izdelave. Zabeležili so največje število poletov med vojno. Za napad na kopenske cilje so Indijci uporabljali stara britanska letala Hunters, Canberra in nova Suhoj-7. Uporabljali so tudi domače lovce Marut HF-24, ki so imeli oteženo manevriranje, ter letala tipa Harvard IIR, Vampire in Mysteres. Najpomembnejša letala pri PAF so predstavljali F-86F Sabre, ki so jih uporabljali tudi v mnogih državah članicah Nata. PAF so imele v sestavi tudi F-104 Starfighter, najbolj sofisticirano letalo tistega časa. Preostali del njihove sestave so predstavljali: Mirage-III, novejša kitajska različica MiG-19 in ameriški bombniki B-57 (Banerjje 1997).

Indijska premoč na vzhodu je bila sestavljena iz štirih eskadronov letal Hunters, eskadrona Su-7, treh eskadronov Gnatov in treh eskadronov novih MiG-21. Indijsko letalstvo je bilo pripravljeno tudi odbiti možen kitajski vpad na indijsko ozemlje. A kot se je izkazalo, se Kitajci niso vmešali in Indijci so uničili pakistanski eskadron v dveh dneh od začetka vojne. IAF je začel s svojimi napadi nekaj ur po tem, ko je Pakistan preventivno napadel v noči iz 3. na 4. december 1971. V nekaj urah je bilo pakistansko letalstvo nevtralizirano. V prvem napadu 4. decembra je iz letalske baze Tezgaon blizu Dake vzletela formacija letal MiG-21. Pakistanski Sabresi, ki so jih poskušali prestreči, so bili sestreljeni s kombinacijo topovskega ognja in raketami K-13. Istega dne so letala Hunters iz 14. eskadrona napadla pristanišče Chittagong kot uvod za napade iz letalonosilke Vikrant. Indijska letala so opravila veliko poletov le za podporo kopenskimi enotami vojske, ko so se premikale proti Daki. Bombniki Canberra so vedno znova napadali mesto Jessore, tako da so sovražnika prisilili, da je zapustil to strateško pomembno mesto. Kljub temu da glavni cilj indijskih zračnih sil ni bil pridobiti popolne zračne prevlade v zraku, jim je to uspelo (Banerjje 1997).

Pakistansko vojaško letalstvo (*PAF – Pakistan Air Force*) je s preventivnim napadom 3. decembra ob 17.47 poskusilo onesposobiti sicer močnejše indijsko letalstvo (*IAF – India Air Force*) na zahodu. Bombardirali so letališča v Amritsarju, Srinagarju, Avantipurju, Panthankotu in Fardikotu (pokrajine Kašmir, Punjab, Rajastahan in Uttar), vendar pa napad ni prinesel pomembnejšega uspeha. Ponoči istega dne so izvedli napade še proti Ambali, Agri, Halwari, Amritsarju, Pathankotu, Srinagarju, Sirsi, Amdampuru, Nalu, Jodhpuru in Jamnagaru. V napadih ni bilo uničeno niti eno indijsko letalo, pristajalne steze pa so Indijci popravili v nekaj urah. Indijska vojska je svoja vojaška letala skrila v različna zaklonišča, kjer bi jih lahko uničil le neposreden zadetek. Ker so Pakistanci začeli napad šele pozno popoldne, so ga morali tudi hitro končati, saj bi se sami težko bojevali v temi. Ne le, da so napadli samo nekaj indijskih letališč in da so napadli le nekajkrat, pri tem so uporabili le tretjino svojih zmožnosti. Njihova letala so namreč imela nizke možnosti uporabe, prav tako pa jih je bilo težko nadomestiti v primeru izgube. Tako je imela Indija od prvega napada naprej prednost v zračnem bojevanju (Kyle 1984 in Banerjje 1997).

Slika 5.2: Indijske regije

Pakistan je v začetnih napadih bombardiral letališča v Kašmirju, Punjabu, Rajastahanu in Uttar Pradeshu, na vzhodu pa je bombardiral Agartalo v Zahodni Bengaliji

Vir: Maps of the World (2009).

Napade je izvedlo 26 pakistanskih letal, kar je bilo dosti premalo, da bi lahko tekmovali z izraelskim bliskovitim napadom na arabske oborožene sile leta 1967. V nekaj urah so se indijski bombniki B-57 maščevali z bombardiranjem šestih pakistanskih letališč, čeprav so

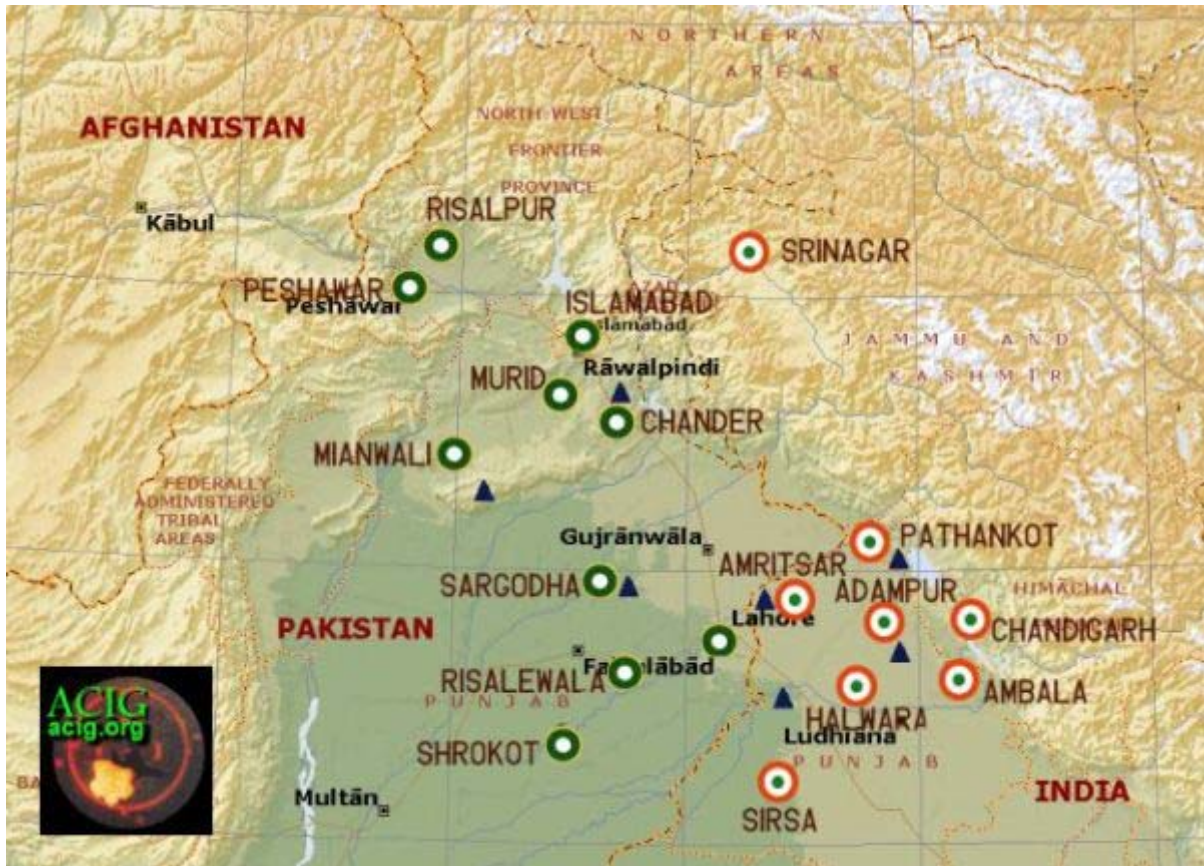
prav tako povzročili neznatno škodo, izgubili pa so tri letala znamke Canberra, in sicer dve zaradi protiletalskega topništva, enega pa je uničil pakistanski Mirage. V protinapadih so Indijci bombardirali skladišče za strelivo v gozdovih Changa Manga. Indijske oborožene sile so kmalu prevzele iniciativo v zraku. Uničili so okoli 60 pakistanskih tankov, dvakrat pa so zadeli tudi naftno napeljavo v Keamri blizu pristanišča Karači. V povprečju so dnevno opravili 500 poletov (kar je najvišje število poletov po drugi svetovni vojni), od tega je bilo 120 poletov na vzhodu. Indijska letala so zadevala strateške cilje v Karachiju, Lahori, Daki in mnogih drugih pakistanskih mestih. Letalstvo pa je predstavljalo tudi podporo indijskim kopenskimi silam. Skupno je Indija opravila 2.500 poletov proti ciljem v Vzhodnem Pakistanu in 4.800 poletov na zahodu (Clodfelter 2002, 667 in Banerjje 1997).

V noči iz 3. na 4. december se je zgodila prva bojna akcija v zraku, ko so IAF sprožile protinapad kot znak maščevanja za pakistansko bombardiranje indijskih letališč na zahodu. Celo noč so bombniki Canberra napadali pakistanski Tejgaon, nato pa so iniciativo prevzeli lovci Hunters, Su-7 in MiG-21. Slabost pakistanskih F-86 je bila tudi ta, da niso mogli leteti ponoči. IAF so se osredotočile na bombardiranje kopenskih ciljev, ni pa jim uspelo povzročiti škode pomembnejšim pakistanskim ciljem, ki so bili dobro prikriti in razpršeni. V prvih dneh bojevanja so v pakistanskih vrstah izgubili tri letala, Indijci pa šest lovcev Hunters in enega Su-7. Trije lovci so bili sestreljeni v zračnem spopadu, za ostale pa je bil usoden protiletalski ogenj. 5. decembra zvečer so se IAF odločile spremeniti svojo taktiko. Naslednjega dne so takoj zjutraj strmoglavili letalo na pakistanske letališke vzletne steze v Tejgaonu, poškodovali pa so jih tako močno, da so bili Pakistanci praktično prizemljeni. Naslednji dan so isto ponovili še na pakistanskem letališču Kurmitola. IAF so vzpostavile popolno premoč v zraku (Choudhury 2001).

4. decembra so IAF izvedle več kot 500 jurišnih napadov na taktične in strateške cilje v Pakistanu. V štirinajstih dneh vojne pa je Zahodno poveljstvo IAF izvedlo skupno kar 4.000 napadov. IAF so imele na voljo 94 letal, medtem ko PAF samo 81. V kampanji se je pokazala vrednost kvantitete in poguma: v vojni je namreč indijsko letalstvo utrpelo zelo majhne izgube, medtem ko so Pakistanci z manjšim številom preletov utrpeli večje izgube, prav tako pa je bila učinkovitost njihovih napadov dosti manjša (Kyle 1984).

Slika 5.3: Indijske in pakistanske letalske baze na severozahodni meji

Zemljevid severozahodne meje med Indijo in Pakistanom z najpomembnejšimi letališči pakistanskih (zelen krožec) in indijskih (rdeče-zelen krožec) oboroženih sil. Na zemljevidu so z modrimi trikotniki označene radarske postaje za zgodnje opozarjanje obeh strani.

Vir: Cooper (2003).

Drugi dan vojne se je začel z napadi na zračne baze Masroor in druge strateške točke okoli Karachija. 5. decembra 1971 je formacija s štirimi ladjami trikrat napadla tri različne pakistanske točke. Ena najbolj znamenitih akcij 5. in 6. decembra je bil napad štirih lovcev Hunters na pakistanske oklepne enote pri Longewali, kjer so jih popolnoma porazili. 6. decembra so bili v bombnih napadih uničeni številni mostovi v Pakistanu, kasneje istega dne so bombardirali še štab 18. pakistanske divizije v Fort Abbasu. Med 7. in 12. decembrom sta bila za podporo I. in XI. korpusu v sektorju Fazilka namenjena eskadrona letal Suhoj in Mystere. V tem sektorju je bil Indijcem v pomoč tudi eskadron bombnikov AN-12. 10. decembra, ko se je bojevanje na zahodu še stopnjevalo, so Pakistanci sprožili ofenzivo proti Poonchu. Indijska vojska jih je poskušala zaustaviti s skoraj 12 tonami artilerijskega streliva,

dan kasneje pa so sprožili še hujše napade proti njim, v katerih so porabili več kot 16 ton streliva (Banerjje 1997).

Potem, ko je indijsko letalstvo pridobilo premoč v zraku, se je lahko osredotočilo na podporo svoji napredujoči vojski. Premiki pakistanskih enot so bili v primerjavi z indijskimi dosti počasnejši. Lovci IAF so preletavali Dako, s čimer so se vedno znova prepričali, da letalne steze v Tejgaonu in Kurmitoli še vedno niso popravljene. 7. decembra se je v vojno vključila tudi indijska letalonosilka INS Vikrant, iz katere so napadali obalne cilje Chittagonga, Cow's Bazarja in Barisala. Karkoli ni uspelo uničiti indijskemu letalstvu, je potopila ali uničila indijska mornarica. Neuporabna so postala tudi letališča v Cox's Bazarju, Chiringi in Feni (Choudhury 2001).

Slika 5.4: Indijske in pakistanske letalske baze na jugozahodni meji

Zemljevid jugozahodne meje z najpomembnejšimi letalskimi bazami na tem območju. Iz zemljevida je razvidno tudi pomanjkanje radarskih postaj na tem področju.

Vir: Cooper (2003).

Pakistan je za obrambo sprva namenil štiri svoje najboljše eskadrilje, vključno z letali F-104. Letalstvo Pakistana (uporabili so zgolj 50 odstotkov svojih zmogljivosti) je opravilo 2.914 poletov na obeh frontah, 208 na dan. Od tega je bilo 157 dnevnih in 134 nočnih poletov proti ciljem v Indiji, 922 poletov za podporo kopenskim silam in izvidniških poletov, 27 poletov za podporo pakistanski mornarici. 1.549 je bilo poletov zračne obrambe in 125 transportnih ter poletov za nadzor in komunikacije. Največ zadetih ciljev je bilo ob indijski meji, nekaj pa tudi v Bombaju in Agri, kjer so imeli svoje baze indijski lovci MIG-21. Indijci so prekrili kupolo svetišča Taj Mahal v Agri s platnom, saj so domnevali, da se nasprotnik orientira po srebrnem odsevu, ki ga kupola oddaja ponoči. V napadih na Agro so Pakistanci izgubili tri lovška letala znamke Canberra, saj so jih zadele indijske rakete SAM-2 (Clodfelter 2002, 667).

11. decembra je indijska vojska na območje Tangaila poslala bataljon padalcev, naslednji dan so le-ti dobili še dodatne okrepitve. Padalske enote so presekale zveze med pakistanskimi enotami v Jamalpurju. Pakistanski umik se je kmalu spreobrnil v beg pred indijskimi enotami. V teh dneh so pomembno vlogo odigrale tudi helikopterske operacije. Prva se je zgodila 7. decembra, ko so s helikopterji prepeljali enote v Sylhet, te pa so mesto osvobodile praktično brez boja. Pakistanci so se v zmedu začeli umikati. Druga pomembna helikopterska operacija pa se je zgodila 10. decembra 1971, ko so s helikopterji Mi-4 na območje Bhairab-Ashuganj pripeljali enote, ki so spet presekale pakistanske zveze med enotami. V naslednjih 36 urah so s helikopterji Mi-4 izvedli 110 poletov. Nato so s helikopterskimi akcijami 14. in 15. decembra zavzeli še mesta Marshingdi, Daudkandi in Baidder Bazar (Choudhury 2001).

Ker so bila zaradi uničenih letališč na vzhodu pakistanska letala praktično prizemljena, so poskušali Pakistanci nekaj eskadronov bombnikov in lovcev premakniti na zahodno bojišče. Transportna letala IAF so začela v nočeh preletavati Dako, pri čemer so odvrgli bombe na območja vojašnic, v katerih so bili Pakistanci. Taki napadi so za Pakistance predstavljali zelo velik psihološki pritisk. Večina bomb je zadela svoj cilj, v noči na 5. december pa je ena zadela sirotišnico v Tejgaonu, kar je terjalo veliko število žrtev, predvsem otrok. Psihološki pritisk so Indijci izvajali tudi nad vodilnimi možmi. 14. decembra so se v vladni palači na pomembnem sestanku srečali ljudje na visokih položajih v Pakistanu. Vladno palačo so takoj zjutraj preleteli štirje MiG-21 iz 28. eskadrona, začasni voditelj Vzhodnega Pakistana Malek pa se je tako ustrašil, da je takoj odstopil in s svojimi sodelavci odhitel v hotel Intercontinental, da bi poiskal zaščito Združenih narodov. Pakistanska civilna oblast je prenehala obstajati. Nato so med 12. in 14. decembrom transportna letala IAF nad Dako

odvrгла letake, s katerimi so pozivali pakistanske enote k predaji. Pakistanska morala je bila vedno bolj šibka (Choudhury 2001).

Bombniki AN-12 so svojo nalogo zadnjič opravili 17. decembra. V formaciji skupaj z bombniki Canberra in Antonov so napadli letališče Skardu v Pakistanu. Od 36 bomb jih je 28 zadelo svoj cilj. Ko so se vračali, sta eno od letal začela zasledovati dva Miraga. Da bi jima pobegnil, je krožil po tamkajšnji dolini kar dvajset minut, dokler nista sovražnikovi letali obupali. Presenetljivo v teh napadih je bilo to, da noben od enajstih AN-12 ni bil uničen, čeprav jih je kar nekaj zadel protiletalski ogenj. Pakistansko vojsko je pred še večjim uničenjem rešilo pomanjkanje modernih orožij pri Indijcih (Banerjie 1997).

5.2 ZMAGOVALEC VOJNE V ZRAKU IN IZGUBE

Obe strani zatrjujeta, da sta zmagovalki vojne v zraku, kar pa je zelo težko oceniti. Že sama ocena izgub se na obeh straneh zelo razlikuje. Takoj po koncu vojne je indijska vlada izdala poročilo, v katerem navaja, da so Pakistanci v vojni v zraku izgubili 86 letal, medtem ko naj bi jih Indija izgubila le 42. Pakistanska stran pa je podala svojo različico: indijsko letalstvo naj bi se zmanjšalo za 100 letal, medtem ko naj bi sami izgubili le 36 letal. Resnica pa je nekje vmes (Banerjie 1997).

Po nekaj letih raziskovanj naj bi bile izgube bojnih letal na obeh straneh naslednje:

Tabela 5.2: Izgube bojnih letal

Način izgube	Pakistan	Indija
Izgube, povzročene v zraku	19	19
Izgube, povzročene s kopenskim orožjem	15	35
Izgube letal na tleh	29	2
Skupaj	63	56

Vir: Banerjie (1997).

Obe strani sta podali nasprotujoče trditve o izgubah. Po nekaterih podatkih naj bi Pakistan izgubil deset letal, pet od njih naj bi izgubil v zračnih bojih v Vzhodni Bengaliji, pet je uničila indijska protiletalska obramba na tleh. Štiri letala so Pakistanci izgubili v nesrečah, enajst pa so jih Pakistanci uničili med padcem Dake. Med uničenimi letali je bilo največ Saberjetov, en lovec F-104, medtem ko niso izgubili nobenega Miraga. Pakistanci so trdili, da so indijskemu letalstvu povzročili izgubo 104 letal, 22 pa naj bi bilo poškodovanih. Izgubili naj bi 44 lovcev

SU-7, 43 Hawker Hunters, 19 letal Canberra, 8 MIG-ov 21, 5 letal HF-24, tri lovce Gnat, Mysteres ter po enega Alize in MI-24. Protiletalsko topništvo je uničilo še 13 drugih letal. Indijska verzija njihovih zračnih izgub je priznavala izgubo zgolj 54 letal, med katerimi naj bi bilo 15 lovcev SU-7, 15 Hawker Hunters, 9 letal Canberra in 3 letala Gnat. Seveda so tudi Indijci poročali o mnogo večjih pakistanskih zračnih izgubah, kot pa so priznavali sami. Indijsko letalstvo naj bi Pakistancem povzročilo izgubo 83 letal, vključno z vsemi lovci F-86, ki so imeli svoje baze v Vzhodni Bengaliji. Na obeh straneh so bile tudi civilne žrtve napadov. Do 10. decembra naj bi bilo v Pakistanu ubitih 305 civilistov, v Indiji pa 178 (Clodfelter 2002, 668).

PAF so izgubile veliko število letal na tleh ne samo zaradi indijskih protinapadov, ampak tudi zaradi prijateljskega ognja v prvih dneh vojne, ko so Pakistanci sestrelili kar 13 svojih letal v Daki. Čeprav so Pakistanci trdili, da so bile indijske izgube večje, to ne pomeni, da so oni iz vojne izšli kot zmagovalci. Zmaga v vojni namreč nima veliko opraviti s številkami, pač pa predvsem z doseganjem zastavljenih ciljev. IAF so imele dvojni cilj: preprečiti Pakistancem ustavitev napredovanja indijske vojske in oslabiti pakistanske zmožnosti za zmago. Cilj pakistanskega letalstva je bil seveda nasproten. Ob koncu prvega tedna vojne so pakistanski piloti na zahodu izgubili voljo do bojevanja. V tem času pa so IAF znova in znova bombardirale cilje, na primer železniške proge, vojašnice, mostove in druge poti, po katerih se je oskrbovala pakistanska vojska. Ko je postalo jasno, da indijska vojska že »trka na vrata« Dake, so Pakistanci praktično prenehali izvajati letalske akcije. V zadnjih dneh vojne so častniki v IAF ukazali napade na pakistanska letališča predvsem z namenom razvleči njihove letalske sile. Vendar so bili le delno uspešni, saj so imeli Pakistanci svoja letala že skrbno spravljena v bazah, saj se niso hoteli več boriti (Banerjje 1997).

Boljšo analizo učinkovitosti obeh sil lahko prikažemo s pomočjo izgub glede na število jurišev. IAF so izvedle dvakrat več bojnih poletov kot PAF. Stopnja izčrpanosti je bila pri Indijcih 0'86 na 100 poletov, medtem ko je bila pri Pakistancih ta stopnja kar 2'47 na 100 poletov. Vprašanje izgub je sicer šele sekundarnega pomena. Indijsko letalstvo je uspelo pridobiti nadzor nad Vzhodnim in Zahodnim Pakistanom, kar jim je v končni fazi prineslo zmago v celotni vojni (Banerjje 1997).

V indijsko-pakistanski vojni decembra 1971 se je ponovno izkazala trditev, da nadzor zračnega prostora ene strani pomeni hitrejšo pot k zmagi. Če IAF ne bi tako hitro premagale

PAF, bi vojna trajala dlje časa. Če bi imel Pakistan pripravljeno zračno obrambo, Indijci ne bi mogli uspešno izvesti padalskih in helikopterskih akcij sredi dneva. Zračne operacije so tudi dokazale, da so kopenske in mornariške sile brez zračne podpore lahek plen. Uničevanje ladij, napadanje vojaških kolon v premiku in prekinitvev komunikacijskega sistema so popolnoma imobilizirali pakistansko vojsko. Kombinirane zračne in pomorske operacije so zaslužne za to, da pakistanske enote niso mogle dobiti pomoči od zunaj, niti se niso mogle izmuzniti iz Bangladeša. Edina možnost je bila predaja.

Vojna je tudi dokazala, da ni pametno imeti »vseh jajc v eni košari«. Če bi imeli Pakistanci več letališč z več letalskimi stezami, potem lovцем F-86 ne bi bilo treba že tako kmalu ostati na tleh. Prav tako bi morali imeti večje število radarjev, zračni obrambni sistem pa bi moral biti sestavljen iz lovcev, protiletalskega orožja in raket, vse skupaj pa bi podpiral sistem poveljevanja in nadzora (command & control system). V nasprotju z njimi so imeli v IAF te sisteme dodelane. V 14 dneh vojne so v 1.100 poletih izgubili le 19 letal, od tega 6 v nesrečah.

Vojna je razkrila pomembnost javne podpore vojaškim operacijam. Medtem ko je pakistanske pilote, ki so se izstrelili iz svojega zadetega letala, ubilo lokalno prebivalstvo, so Indijce v istih primerih varno dostavili nazaj v njihove baze. Razlika je bila tudi v mišljenju najvišjega vojaškega vrha; pakistanski častniki so imeli različne želje, interese, namene, medtem ko je indijsko vojaško vodstvo imelo jasen in skupen cilj (Choudhury 2001).

6 KOPENSKE OPERACIJE

6.1 KOPENSKE OPERACIJE NA VZHODU

Na področju Vzhodnega Pakistana so potekale najpomembnejše bitke vojne. Območje je razdeljeno s tremi velikimi rečnimi sistemi na štiri dele. Reka Jamuna teče od severa proti jugu, tako da deli državo na dve polovici. Zahodno od Jamune teče reka Padma (Ganges), in sicer od zahoda proti vzhodu. Južno od Padme leži jugozahodni sektor z mesti Kushtia, Jessore, Khulna in Chalna. Severno od Padme je severozahodni sektor z mesti Rangpur, Dinajpur, Bogra in Rajshahi. Reka Surma-Meghna teče jugozahodno od Sylhetu, izliva se v Jamuno, ostali del države pa deli na severni in vzhodni sektor.

Indija je na območju Vzhodnega Pakistana razporedila šest pehotnih divizij in različne enote za podporo. Indijske enote je podpiralo predvsem osem bataljonov enot Mukti Bahini in večje število neregularnih enot bengalskih vojakov (Kyle 1984).

Da bi Pakistan prisilili k hitrim odločitvam, je morala Indija proti Daki udariti hitro in z vso močjo. Prometne povezave med regijami so bile sicer zelo slabe, bojne enote pa so bile lahko oborožene, vendar dobro usposobljene in okrepljene z inženirskimi enotami za podporo pri prečkanju rek. Indijske enote so bile razporejene tako: 2. korpus, sestavljen iz dveh pehotnih divizij, njihova naloga je bila napredovanje proti vzhodu preko jugozahodnega sektorja v smeri proti Daki; 33. korpus s pehotno divizijo in dvema brigadama, katerih naloga je bila napasti območje Bogre v severozahodnem sektorju in potem proti Daki; ena brigada naj bi napadla iz juga proti severnemu sektorju in Daki; 4. korpus v vzhodnem sektorju pa je imel tri divizije z nalogo napredovati v zahodni smeri proti Daki. Nasproti indijskim oboroženim silam so Pakistanci razporedili pet divizij z dvema oklepnima polkoma in artilerijo za podporo. Enote so bile razporejene predvsem ob mestih na meji (Kyle 1984).

Boji v Vzhodni Bengaliji niso trajali dolgo, predvsem zaradi napak pakistanske vojske. Namesto da bi svoje sile skoncentriral v enoto, s katero bi se uprl indijski invaziji, je pakistanski poveljnik Niazi sile razpršil v niz izoliranih napadalnih enot ob meji. Tako so predstavljale lahek plen za številčnejšo indijsko vojsko. Kot večina starejših pakistanskih častnikov, je tudi Niazi podcenjeval svojega nasprotnika; prepričan je namreč bil, da ima hindujski sovražnik manj moči, poguma in volje do odpora. Bil je tudi mnenja, da bo območje Vzhodne Bengalije, ki je bilo preprejeno z rekami, upočasnilo napredovanje Indijcev. A kot že omenjeno, je pakistanski častnik podcenjeval profesionalnost sovražnih sil, moč svojih utrujenih enot pa je za javnost močno napihnil (Clodfelter 2002, 668).

Tudi na vzhodu so bile indijske in gverilske enote Mukti Bahini pripravljene na spopad s Pakistanci, ki so že pričakovali indijski napad. Indijske enote so bile številčno močnejše od pakistanskih, in sicer v razmerju 2:1. Običajno velja, da bi v primeru napadalnih akcij potrebovali vsaj trikrat večje število sil. Poleg tega je bil poveljnik pakistanskih sil na vzhodu, general Niazi, odločen zavlačevati indijski napad. Zaradi tega bi lahko rekli, da je šlo v tej vojni predvsem za bitko s časom. V primeru, da bi Indija imela veliko časa za doseganje svojih ciljev, bi bila večja verjetnost, da se bodo v vojno vmešali Združeni narodi in s tem preprečili spopade. Pakistanci so bili prepričani, da je »mrtva točka« vse, kar lahko Indija

pridobi. V skladu s to strategijo je general Niazi utrdil mesta in dostope do osrčja Vzhodnega Pakistana. Še preden se je vojna začela, se je že ponašal s prepričanjem, da se bo on bojeval znotraj Indije in ne obratno (Banerjje 1997).

General Maneckshaw je Vzhodnemu indijskemu poveljstvu podal zelo kratko opredelitev glede njihovih ciljev na tem območju. Njegov namen je bil predvsem okupirati samo dve območji Vzhodnega Pakistana – Chittagong in Khulno – zato da bi lahko ustanovili začasno bangladeško vlado. Zavzetje celotnega Vzhodnega Pakistana ni bilo v načrtu, saj so ga ovirale reke. Tri velike reke – Bramaputra, Ganges in Mehna - so razdelile Vzhodni Pakistan na štiri naravne regije. Vsaka regija je bila nato razdeljena še na podregije, ki so bile med seboj razdeljene s še manjšimi rekami in njihovimi pritoki. Zaradi rečnih ovir je bila torej ideja o zavzetju celotnega Vzhodnega Pakistana v nekaj tednih nesmiselna (Banerjje 1997).

Slika 6.1: Naravne regije v Vzhodnem Pakistanu

Vir: Banerjje (1997).

Slika 6.2: Postavitev enot v začetku vojne na vzhodu

Vir: Banerjje (1997).

Major general Jacob, indijski poveljnik na vzhodu, se ni strinjal z odločitvijo indijskega vrhovnega poveljstva o zavzetju le dveh pristanišč. Menil je, da bi glavni cilj moral biti zavzetje čim več teritorija. Prepričan je bil, da je geopolitični center Bangladeša Daka, torej bi morali svojo kampanjo usmeriti na zavzetje Dake. Tako je Vzhodno poveljstvo uveljavilo svoje cilje, čeprav so v Vrhovnem poveljstvu menili, da so preveč ambiciozni in da pri tem ne bodo uspešni. Poročnik general Aurora je svoji vojski zagotovil celotno podporo, Jacobu pa je dovolil, da vpokliče rezervne enote v primeru napada Kitajske. Indijci so se zavedali, da morajo za uspešno kampanjo izvesti hiter napad. Združeni narodi so že pritiskali na njih, prav tako pa je Rusija namigovala, da zaradi njih ne bo več uveljavljala veta. Prav tako so Indijci vedeli, da bo pakistanski poveljnik Niazi utrdil obrambo v večjih mestih, zato so se odločili ta mesta obvoziti na poti do cilja – Dake. Indijska vojska je največji problem – premik tisoče vojakov in več ton opreme preko rek in močvirij - premagala s pomočjo inženirskih enot, indijskih zračnih sil in lokalnega prebivalstva. Po šestih dneh vojne so bili Indijci že globoko v notranjosti Vzhodnega Pakistana, premikali pa so se zelo hitro. Oddelki enot Mukti Bahini so bili ključnega pomena pri vodenju indijske vojske preko rečnih ovir, zagotavljali pa so tudi obveščevalne podatke. Sedmi dan vojne je bilo Vrhovno poveljstvo pakistanske vojske, z generalštabom v Rawalpindiju, že popolnoma preplašeno (Banerjie 1997).

Pod poveljstvom poročnika generala Jagjit Singh Aurore so indijske oborožene sile začele svojo invazijo 4. decembra ob sončnem vzhodu. Dve pehotni diviziji in dva oklepna polka so udarili iz Zahodne Bengalije na zahodno mejo Vzhodnega Pakistana, in sicer s ciljem doseči mesta Kushtia, Jessore in Khulna. Iz severnega Assama in severovzhodnega Meghalaya je napadel 13. korpus (dve pehotni diviziji in oklepni polk), njihov cilj sta bila Rangpur in Hilli. Iz Tripure na vzhodu so proti mestoma Sylhet in Comilla napadle tri divizije 4. korpusa. Z močno zračno podporo in podporo padalskih enot so enote pod poveljstvom generala Aurore 11. decembra 1971 obšle pakistanske enote na meji, prečkale glavne reke in prišle do Dake. Na drugih območjih so se Pakistanci bolj upirali. Na jugozahodu je pakistanska 9. pehotna divizija pokazala več iznajdljivosti in izurjenosti, tako da so indijskim enotam povzročili nemalo izgub. 14. decembra 1971 pa je indijska artilerija že obstreljevala prestolnico Vzhodnega Pakistana. Dva dni kasneje je Niazi predal Dako in celoten Vzhodni Pakistan generalu Aurori (Clodfelter 2002, 668).

Pakistanska vojska se je morala predati v dvanajstih dneh, predvsem zaradi Niazijevega neprimerne in neodločnega vodenja ter zaradi njegovega vztrajanja pri obrambi na meji z maloštevilčnimi in izoliranimi enotami. Indijski častnik Aurora, ki mu je nasproti stal Niazi, je ocenil, da bi lahko njegov nasprotnik ob pravilni uporabi virov, ki so mu bili na voljo, obdržal svoje enote v boju od šest do osem tednov. Tako pa se je v manj kot dveh tednih moralo predati 94.000 pakistanskih vojakov, 26.000 od teh v Daki (Clodfelter 2002, 668).

6.1.1 Bitka pri Bogri

Bitko pri mestu Hilli oziroma bitko pri Bogri štejemo za največjo bitko Indijsko-pakistanske vojne. Trajala je od 23. novembra 1971 do 11. decembra 1971, dokončna predaja Pakistancev pa se je zgodila 18. decembra 1971.

Bogra je bila glavno komunikacijsko središče kot tudi sedež štaba 16. pakistanske divizije, kateri je poveljeval major general Nazar Hussain. Zato je bil glavni cilj indijske vojske prevzeti nadzor nad mestom in pakistanske enote, ki so delovale v tem sektorju, spraviti iz ravnotežja. Najlažja pot do Bogre je vodila preko mesta Hilli. Z dosego tega cilja je hotela indijska vojska odrezati pakistanske enote na severu od ostalega dela države. Nalogo, ubraniti to življenjsko pomembno področje, pa je dobila 205. pakistanska brigada. Indijska vojska je proti njim uporabila štiri pehotne brigade, oklepno brigado, inženirsko brigado in artilerijsko divizijo. Celotni skupini je poveljeval major general Lachhman Singh (Ti 1999).

V omenjeni bitki je sile na indijski strani predstavljala 20. indijska gorska divizija, ki je bila sestavljena iz 66., 165., 202. in 340. pehotne brigade, 3. oklepne brigade, 471. inženirske brigade in dveh artilerijskih brigad. 33. artilerijska brigada je okrepila sestavo kasneje. Indijske zračne sile so kopenskim silam nudile dodatno podporo, s čimer so Indijci pridobili premoč na vzhodu. Glavna enota na pakistanski strani je bila 205. brigada pakistanske vojske, ki jo je vodil brigadir Tajammul Hussain Malik. Malik se je brigadi pridružil le štiri dni pred spopadom, ko je prostovoljno zapustil generalštab (Spiritus Temporis 2005).

Ob železniški progi je postavil dobro maskirane in zelo prikrite enote. Njihova glavna naloga je bila zavarovati vse poti, ki so vodile v Vzhodni Pakistan. Pakistanska brigada se je borila s celotno indijsko divizijo in z enotami Mukti Bahini, dokler se ni indijska vojska odločila, da zaobide Hilli. Brigadir Malik je svoje enote umaknil iz mesta Hilli, s čimer se je izognil odrezanosti od ostalih enot, kar bi pomenilo, da mora Bogro ubraniti sam. Bogra je bila obkrožena z vseh strani z velikim številom indijskih vojakov in vojakov iz enot Mukti Bahini.

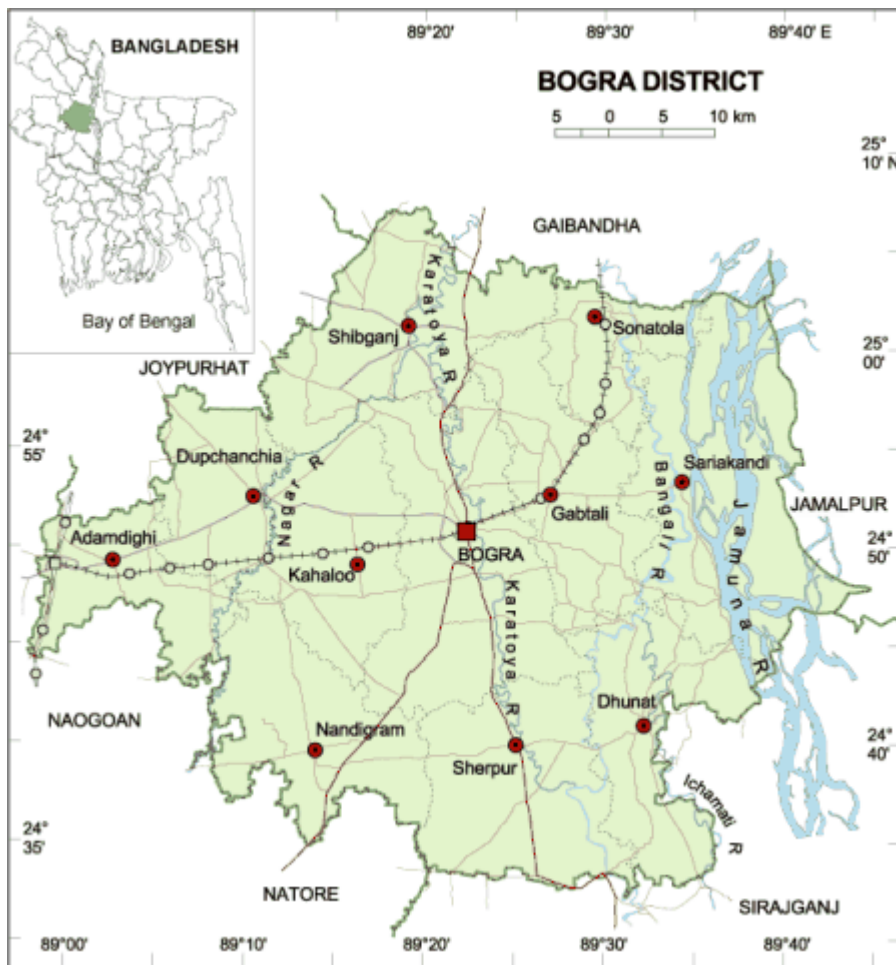
Odpor brigadirja Malika se je nadaljeval tudi po 16. decembru, ko se je že predalo Pakistansko vzhodno poveljstvo v Daki. Tudi ko je bilo večino pakistanskih enot obkoljenih, se brigadir Malik ni vdal, pač pa je ostalim enotam ukazal, da zbežijo proti mestu Naogoan in pomagajo drugim pakistanskim enotam, ki so se še vedno borile. Spotoma je bilo iz zasede napadeno še njegovo vozilo, pri čemer je utrpel hude poškodbe (Spiritus Temporis 2005).

Kljub veliki številni premoči in večkratnim napadom artilerijskih in oklepni enot, Indijcem ni uspelo pregnati odločnih pakistanskih enot z njihovih položajev. Področje Hilli je postalo železna utrdba, ki je Indijci niso uspeli zrušiti. Pakistanski brigadir Tajjamaal Hussain Malik, mož s fanatično motivacijo in voljo do bojevanja, se je dobesedno boril skupaj s svojimi vojaki na bojišču. V njegovi goreči muslimanski veri predaja ni bila izbira.

Razočaran zaradi številnih neuspešnih napadov, je poveljnik indijskih enot ukazal, naj se Hilli obide. Posledično je poveljnik pakistanskih sil napovedal umik 205. pakistanske brigade v Bogro. Celo po 16. decembru 1971, ko se je vrhovno poveljstvo Pakistana že predalo, so se srditi boji na ulicah Bogre še vedno nadaljevali. Brigadir Malik se ni in ni hotel predati. Svojim enotam je ukazal umik, enote pa naj bi se pridružile bataljonu v Naogoanu, kjer bi nadaljevale z bojem. Pri umiku so ga zajeli vojaki enot Mukti Bahini. 18. decembra 1971 so ga s helikopterjem prepeljali 40 milj stran od Bogre, da bi uradno priznal predajo (Ti 1999).

Bitka pri Bogri velja za bitko, v kateri so vojaki na obeh straneh pokazali veliko hrabrosti in poguma. Vojaki, ki so se bojevali v tej bitki, so bili deležni najvišjih državnih časti. Bitka je bila edinstvena tudi zaradi tega, ker se je začela že pred uradnim začetkom vojne, nadaljevala pa se je še po formalni predaji Pakistana. Malik pa je na Indijce napravil tako velik vtis, da so po končani bitki na teren poslali strokovnjake, ki so preučili njegovo taktiko, pri čemer jih je predvsem zanimalo, kako se je lahko tako dolgo upiral veliko močnejšim indijskim enotam (Spiritus Temporis 2005).

Slika 6.3: Zemljevid območja Bogre

Vir: Bangladesh Tour and Travel Guide (2002-2009).

6.1.2 Bitka pri mestu Kushtia

Bitka pri Kushtiji predstavlja klasično tankovsko bitko v indijsko-pakistanski vojni 1971, v kateri so pakistanske enote, ki so bile v manjšini, indijskim enotam prizadele veliko škode in jih dobesedno degradirale.

A) Nasprotujoče strani

V bitki je sodeloval 2. indijski korpus. Le-ta je bil kvalitativno in kvantitativno močnejši od pakistanske 9. divizije, ki je bila določena za obrambo tega sektorja. Sestavljen je bil iz dveh pehotnih divizij (4. gorska in 9. pehotna divizija) in samostojne pehotne brigade (50. brigada). 4. indijska gorska divizija je bila sestavljena iz treh pehotnih brigad (7., 41. in 62.), s tem da je bila 7. brigada določena za rezervo. Pod omenjeno divizijo je spadal tudi tankovski eskadron s tanki PT-76 in mehanizirana pehotna četa. 9. indijsko pehotno divizijo pa so sestavljale tri

pehotne brigade (33., 35. in 42.), tankovski polk s tanki PT-76 in tankovski eskadron s tanki T-55. Poročnik general Raina, ki je vodil korpus, je pred to vojno že poveljeval enotam v 2. svetovni vojni na severu Afrike in v Burmi.

Pakistansko 9. divizijo sta sestavljali 2 pehotni brigadi: 57. brigada na severnem delu in 107. brigada na centralnem delu sektorja. Južni del, Khulno, je obvladovala »ad hoc« brigada, sestavljena iz paravojaških enot. Poleg tega je bila tam divizijska rezerva, sestavljena iz polovice bataljona za izvidništvo in podporo, pehotnega bataljona in tankovskega eskadrona z lahкими tanki M-24. Pakistanski 9. diviziji je poveljeval major general Ansari, artilerijski častnik, ki se je v preteklih vojnah izkazal za poštenega in predanega muslimana, vendar o vodenju vojaških enot na bojišču ni vedel veliko (Amin 2000).

B) Načrti nasprotnih strani

Glavna operativna naloga 2. indijskega korpusa je bila zavzeti mesta Khulna, Jessore, Magura, nadzorovati Madhumati in zavzeti Golaundu Ghat ali vsaj zaščititi most Paksay preko reke Ganges. Naloga 4. gorske divizije je bila zavzeti mesto Magura, nadzorovanje Madhumati in zaščititi Goalundu Ghat ali most Paksay. Naloga 9. divizije je bila zavzeti najprej Jessore in nato še Khulno.

Pakistanska 9. divizija je imela na razpolago pet pehotnih bataljonov, ki naj bi zadržali pet dostopov od zahoda proti vzhodu med reko Ganges, in sicer 57. brigado na severu in 107. brigado v središču (Amin 2005).

C) Bitka

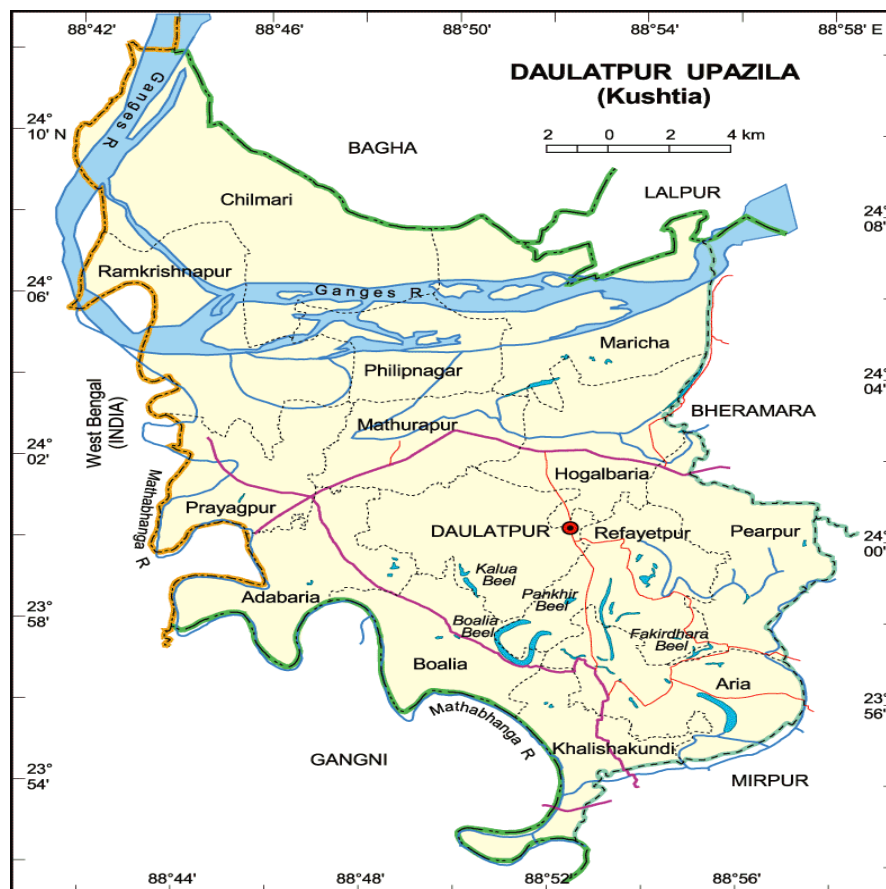
Za obrambo mostu Hardinge je bila 9. pakistanski diviziji dodeljena tankovska enota. Eskadronu je poveljeval major Sher ur Rahman. 57. brigada je bila v postopku umikanja preko mostu Hardinge, in sicer na področje, ki ga je nadzorovala 16. divizija. Manzoor, poveljnik 57. brigade, je Rahmanu predal nalogo zadrževati indijske enote. Rahman je s svojimi enotami pripravil zasedo vzdolž položajev pehotne čete, ki ji je poveljeval major Zahid. Glavna cesta je potekala ob nabrežju, ob njej pa je bilo veliko odprtega prostora, le nekaj dreves in stavb je zagotavljalo skrivališče za dve enoti tankov in pehotno četo. Tla ob cesti so bila močvirnata, kar je omejevalo manevrske akcije indijskih tankov, ki so 7. indijski brigadi utirali pot. Indijski tanki so obrobje mesta Kushtia dosegli ob dveh popoldne. Na to mesto je s helikopterjem ob isti uri prispel poveljnik 2. korpusa Raina. Grajal jih je v smislu,

da so preveč pazljivi. Ukazal jim je, naj ne tratijo časa z različnimi načrti, ampak »udarijo s tanki, saj ni nobene potrebe, da bi čez mesto morala korakati pehota«.

Indija je tako vnaprej poslala tankovske enote, takoj za njimi pa še pehoto. Kmalu potem so se začeli med indijskimi in pakistanskimi enotami srditi boji. Večina indijske pehotne čete je bila degradirana v nekaj trenutkih in kot je izjavil major general Gurcharan Singh Sandhu, je »bataljon v nekaj minutah prenehal obstajati kot bojna enota«. Že prvi izstrelek iz pakistanskega tanka je razklal nasprotnikovo linijo tankov. Le eden izmed šestih tankov je uspel pobegniti pred zasedo. Boja je bilo konec. Vse, kar je lahko naredil poveljnik 7. indijske brigade, je bilo organizirati obrambne položaje z drugim bataljonom, ki je bil še za kanalom oz. prekopom blizu Kushtie. Pakistanski tanki so zopet napadli branilce, tik pred nočjo pa so razstrelili most in se umaknili v Paksay. 57. indijska brigada je sedaj imela vsaj malo prostora, da zadiha, tako da so se lahko umaknili čez Ganges (Amin 2005).

Slika 6.4: Predel mesta Kushtia

Spodaj prikazan predel mesta obsega območje z okoli 470 kvadratnimi kilometri površine.

Vir: Banglapedia (2006).

Bitka pri Kushtiji je dokaz, da lahko dobra taktika in odločno ter srčno poveljevanje izničita prednosti tehnike in kvantitete. Na potek bitke je vplivala predvsem premestitev sil. Če bi pakistanski generalštab že prej premaknil nekaj tankov na vzhodno fronto, bi se verjetno bitka razpletla drugače. Če so lahko Indijci na tem področju imeli tanke T-55 in T-54, zakaj Pakistanci niso uporabljali svojih tankov T-59? In zakaj Pakistanci teh tankov v vojni sploh niso uporabili in so jih imeli le kot rezervo?

V bitki se je pokazala tudi srčnost in predanost muslimanov kot poveljnikov. Eden takih je bil poveljnik pakistanske 9. divizije, major general Ansari, vendar pa je zelo malo vedel o poveljevanju. Bitka je bila klasični primer napadalne obrambe – koncept Clausewitz, v katerem je opisoval obrambo kot ščit napadov («Shield of Blows»). Delovanje 9. divizije se je v tej bitki dokazalo kot zelo pusto, nezanimivo (Amin 2000).

Južno-zahodni sektor Vzhodnega poveljstva ni predstavljal sektorja, ki bi bil odločilnega pomena za zmago v vojni. Pomembnost bitke leži predvsem v dejstvu, da lahko spretnost, iznajdljivost, odločnost in pozitivna naravnost omogoči določenemu poveljstvu, da se bojuje dlje kot bi se sicer lahko. Avtor članka noče dokazovati, da bi lahko zmaga v tej bitki pomenila zmago v celotni vojni, pač pa da lahko iznajdljiva strategija da veliko večje rezultate kot pa kvalitativna in kvantitativna moč. Neuspeh v Vzhodnem Pakistanu ni pomenil samo političnega poraza, pač pa predvsem vojaški poraz na najvišji ravni (Amin 2000).

6.2 KOPENSKE OPERACIJE NA ZAHODU

Načrt generalštaba Indijske vojske na zahodni fronti je jasno prikazoval, da cilj Indije ni bil popolno uničenje Pakistana. Indijska vojska naj bi le zavzela čim več pakistanskega ozemlja in hkrati izgubila čim manj svojega. Menili so namreč, da bo stran, ki bo zadržala več ozemlja, iz vojne izšla kot zmagovalka, končni rezultat pa naj bi dala pogajanja po koncu vojne. Več ozemlja pa pomeni boljše izhodišče za pogajanja. Tudi pakistanski poveljniki so se tega zavedali, zato so večino svojih enot skoncentrirali na zahodu. Njihova vojska je imela veliko ognjeno moč, predvsem v smislu težke artilerije, novih kitajskih tankov T-59 in ameriških tankov Patton. Indija se je na vojno pripravljala že nekaj mesecev, a vendar to Pakistancev ni vznemirilo. Po njihovih predvidevanjih bi indijsko napredovanje na vzhodu nekaj časa lahko zadrževali, medtem pa bi njihove koncentrirane sile na zahodu osvojile dobršen del indijskega ozemlja. Indija bi bila tako prisiljena k pogajanjem, s čimer bi

prekrižali njihove načrte. Bangladeš ne bi tako postal nikoli samostojna država (Banerjie 1997).

Pakistan je sprožil prvi udarec z napadom na devet indijskih zračnih baz, temu pa je sledil množičen napad na Chhamb. Indijci so ga odbili, zato so morali hitro spremeniti svoje vojne načrte ali pa jih celo opustiti. Poveljnika 26. indijske divizije, Z. C. Bakshija, ki se je nahajala v južnem delu regije Jammu in Kašmir, je skrbel dolg in ozek pas ozemlja, ki je bil pod pakistanskim nadzorom, molel pa je na indijsko stran. Ta ozek pas je predstavljal pomembno povezavo do mesta Akhnur. Bakshi se je odločil stisniti ta del ozemlja takoj po začetku vojne in v dveh dneh mu je to tudi uspelo. Naslednji njegov korak naj bi bil premik proti Sialkotu, kar pa ni bilo nikoli realizirano. Indijci so imeli za celoten zahodni sektor pripravljena dva načrta. Gre za ozemlje, ki se razteza od Kašmirja na severu do slanih močvirij v pokrajini Gujarat na jugu. Teren v tem sektorju je zelo razgiban, na severu so s snegom prekrute gore, nato pa je pokrajina preprejena z rečnim sistemom, kmetijskimi površinami in ravninami. Južno od pokrajine Punjab leži Rajastahan, kjer je večino ozemlja puščavskega, nato se spet začne bolj močvirnata pokrajina. Zahodna meja je dolga in v preteklosti je že mnogo vojsk oslabilo na tem področju. Zavzemanje tega dela ozemlja je zahtevalo veliko poguma in Indijci so se tega zavedali. Na tem območju so zavzeli obrambne položaje. Odgovornost za obrambo celotnega zahodnega sektorja sta prevzeli dve indijski poveljstvi – Zahodno in Južno poveljstvo, ki sta tvorili predvsem obrambne formacije (Banerjie 1997).

Trije načrti napada indijske vojske so vključevali:

- (1) 26. divizija naj prodre proti Sialkotu;
- (2) 1. korpus naj zavzame ozek 30 kilometrski pas med Punjabom in Kašmirjem;
- (3) prečkati puščavo in prerezati glavne poti med pakistanskim Punjabom in provinco Sindh.

Prva dva načrta naj bi izvedlo večje Zahodno poveljstvo. Južno poveljstvo pa je bilo odgovorno za mejo južno od mesta Anupgarh na najsevernejšem delu Rajastahana pa vse do Arabskega morja. Zaradi težavnega terena na jugu sta bili samo dve indijski diviziji Južnega poveljstva udeleženi v bojevanju na tem območju (bitka pri Longewali). V zahodnem sektorju se je potekalo veliko število bitk, omembe vreden pa je predvsem boj za Shakargarh, v katerem je življenje izgubilo veliko število vojakov na obeh straneh. Kljub pakistanskim predvojnimi načrtom lahko za njihov uspeh štejemo samo napad na Chhamb. Drugje so se

Pakistanci sicer vztrajno borili, vendar zaradi nesposobnosti višjih poveljnikov niso beležili večjih uspehov (Banerjie 1997).

Meja med Indijo in Pakistanom, določena na podlagi dogovora iz leta 1947, ni sledila naravnim topografskim oblikam. Ob meji je Pakistan razvrstil deset pehotnih divizij, dve oklepni diviziji, različne brigade in skoraj celotno bojno letalstvo. 3. decembra je pakistanska 26. pehotna brigada napadla vzhodno od Kahute proti Punchu in Kašmirju. Bistvenega napredka proti indijskim obrambnim kopenskim silam niso naredili. 9. decembra so Pakistanci še drugič napadli proti Punchu. Indijci so odgovorili z nizom manjših napadov, s čimer so zavzeli različne pakistanske vojaške postojanke severno in zahodno od Pucha. Še bolj severno, na območju Kirgila, so indijske oborožene sile zavzele vsa pakistanska oporišča proti Zoji La Pass. Te akcije so izpeljali ponoči na višini 5.000 metrov ob temperaturah pod ničlo (Kyle 1984).

Vojna na zahodu je bila sicer bolj krvava, vendar manj odločujoča kot na vzhodu. Od 3. do 6. decembra sta v Kašmirju dve brigadi pakistanske 12. divizije sprožili napade na Poonch, s katerim pa nista povzročili veliko škode. 14. decembra so Indijci vrnili protiudar z napadom na Daruchian. Bolj severno so indijske oborožene sile z omejenimi napadi zavzele okoli petdeset pakistanskih oporišč v mestih Uri, Tithwal in Kargil. Ena glavnih bitk na zahodu je potekala v Kašmirju in regiji Jammu, kjer je Tikka Khan (prvi poveljnik v Vzhodnem Pakistanu, ko je tam izbruhnil upor marca 1971) s svojim 2. korpusom s tremi pehotnimi divizijami in 6. oklepno divizijo napadel Chhamb. Bitka je trajala od 3. do 10. decembra. Chhamb je ubranilo deset pehotnih bataljonov in oklepna brigada pod poveljstvom indijskega generala Sartaja Singha. Mesto so sicer Indijci zavzeli, vendar ko so Pakistanci poskušali slediti umikajočim se Indijcem preko reke Munawar Tawi, so jih Indijci odbili nazaj. V eni najhujših bitk vojne so Pakistanci izgubili 1.350 vojakov, 4.130 je bilo ranjenih, uničenih je bilo 36 tankov... Na drugi strani so Indijci izgubili 440 mož, 732 je bilo ranjenih, 190 pogrešanih, uničenih pa je bilo 17 tankov (Clodfelter 2002, 669).

Bolj južno, v regiji Punjab, kjer sta si nasproti stala 2. indijski korpus pod poveljstvom generala N .C. Rawlleya in K. K. Singha in pakistanski 4. korpus, sestojč iz dveh pehotnih divizij in ene oklepne brigade z bazo v Lahori ter 1. korpus v moči dveh pehotnih in oklepne divizije z bazo v Multanu, je bilo bojevanje manjše intenzivnosti. Ena najpomembnejših akcij na tem območju je bil indijski napad 3. divizije na Shakargarh, ki se je začel v noči na 9.

december. Tikka Khan je poslal dva polka tankov Patton iz 6. oklepne divizije, da bi okrepil enote v utrdbi Shakargarh. 15. in 16. decembra pa je na tem območju potekal največji tankovski napad v vojni, v kateri so se bojevali pakistanski tanki Patton proti indijskim Centurionom. V bitki so zmagali Indijci, saj so uničili kar 45 pakistanskih tankov, sami pa so jih izgubili le 15. Indija je zavzela 1.200 kvadratnih kilometrov ozemlja (Clodfelter 2002, 669).

6.2.1 Bitka pri Longewali

Bitka pri Longewali, ki je potekala 4. in 5. decembra 1971, je predstavljala enega pomembnejših spopadov, ki so se med indijsko-pakistansko vojno 1971 zgodili v zahodnem sektorju. Pakistanska vojska je na indijski obmejni vojaški bazi napadla indijske enote. Spopad se je zgodil v puščavi Tar v indijski zvezni državi Rajastahan (Spiritus Temporis 2005).

Longewala je mesto v indijski zvezni državi Rajastahan, bitko pa je vredno omeniti predvsem zaradi poguma in predrznosti pakistanskih generalov, ki so jo načrtovali. Če bi uspeli, bi Indija izgubila tisoče kvadratnih kilometrov puščave. Ker pa obstaja meja med predrznostjo in nepremišljenostjo, se seveda ni vse izšlo po pakistanskih načrtih. Puščava Tar ni primerna za premike vojaških enot in njihovih vozil, saj površina ni trda, pač pa peščena. Oteženo je premikanje tako goseničarjev kot kolesnikov. Sama regija ima že tako ali tako malo cest. Na pakistanski strani sektorja je glavno mesto Rahimiyar Khan, kjer je zelo pomembno železniško križišče, ki povezuje razvit Punjab na severu z nerazvito provinco Sindh na jugu. Na indijski strani pa so štiri pomembna mesta – Jaisalmir, Barmer, Bikaner in Jodhpur. Največji del indijskih sil je bil skoncentriran blizu mejnih mest Barmer in Jaisalmir, saj so blizu teh mest zračne baze (Banerjie 1997).

Bitka pri Longewali je v vojaški zgodovini znana kot klasičen primer soočanja kvalitativne in kvantitativne premoči s človeško odločnostjo in motivacijo. Major Chandpuri je poveljeval četi A 23. bataljona, ki je imel obrambno nalogo v mestu Longewala v Rajastahanu v puščavi Tar. Preostali del bataljona se je nahajal v Sadhewali, 17 kilometrov jugovzhodno. Za podporo je major imel le enote obmejnega zavarovanja (Border Security Force – BSF), nekaj srednje težkih mitraljezov/strojnic in topove 81 mm. Za obrambo baze, ki je bila locirana na visoki sipini, ni imel oklepnega ali artilerijskega orožja (Shorey 2005).

Indijska pehotna četa je obstala pred pomembno odločitvijo: ali vztrajati na položaju, dokler ne bi prišle okrepitve, ali pa se umakniti pred bližajočo se pakistansko mehanizirano pehoto. Poveljniki, skupaj z vojaki, so izbrali prvo možnost. Na njihovo srečo so pakistanski poveljniki sprejeli kar nekaj napačnih odločitev: premalo so sodelovali s svojo obveščevalno službo, zato niso predvideli indijskega zračnega napada; operativno premičnost (mobilnost) so izvajali z zelo malo oz. nič pomoči izvidnikov; frontalni napad pa so izvedli brez enot inženirskih izvidnikov. Zaradi tega so bili Pakistanci zelo ranljivi v primeru zračnega napada, poleg tega pa jih je pri premiku enot oviral puščavski pesek.

Pakistanski taktični načrt je temeljil na domnevi, da bo napad na tem območju pomagal pakistanski 1. oklepni diviziji na območju Sri Ganganagar. Pakistansko Vrhovno poveljstvo je bilo tudi mnenja, da je napad pomemben zaradi zavarovanja povezave sever-jug, ki je bila ranljiva prav zaradi bližine meje. Odločili so se, da bodo v napad poslali dve pehotni brigadi in dva oklepna polka. V ta namen je bila ustanovljena 18. divizija, v katero sta bila vključena 206. pehotna brigada in 38. oklepni polk, ta naj bi ustanovila trdno bazo pri mestu Longewala. Pakistanci so imeli v načrtu zasesti mesta Longewala, Ramgarh in Jaisalmer. Vendar plan ni bil v skladu s pakistanskimi zmožnostmi, kljub temu da so načrtovali nočni napad. Ko se je zdaniilo, je Longewala za pakistansko vojsko pomenila eno večjih izgub v celotni vojni.

Na indijski strani je na območju Longewala delovala četa A 23. bataljona, ki ji je poveljeval major Chandpuri. Indijska vojaška baza je bila obkrožena z bodečo žico, poleg tega pa je bila zaščitena še z nasipi peska. Preostali del bataljona je bil lociran v mestu Sadhewala, 17 kilometrov jugovzhodno od Longewale. Indijci v svoji vojaški bazi niso imeli na razpolago niti enega oklepnega vozila, imeli pa so nekaj artilerijske podpore. Na območje je bil dan pred tem napoten še 168. polk. Takoj, ko je pakistansko vojaško letalstvo 3. decembra 1971 napadlo indijske položaje, je major Chandpuri ukazal patrulji dvajsetih mož, naj se premaknejo na mejo, kar se je kasneje izkazalo za zelo dobro potezo pri odkrivanju pakistanskih enot, ki so vdirale iz svojega ozemlja. V noči iz 4. na 5. december je poročnik Vir poslal poročilo o hrupu, ki ga je bilo slišati preko meje, majorju pa je predlagal, naj se indijske enote postavijo na svoje položaje. Kmalu za tem je poročnik Vir poročal še o večjem številu tankov in drugih vojaških vozilih, ki so prečkali mejo in se usmerili proti Longewali. Pakistanci so začeli obstreljevati Longewalo s srednjim artilerijskim orožjem. Major Chandpuri je generalštab takoj zaprosil za oklepne in artilerijske okrepitve (Spiritus Temporis 2005).

5. decembra ob četrty uri zjutraj so Pakistanci obkolili vojaško bazo, s teh položajev pa naj bi zavzeli Longewalo. Kasneje so indijski obveščevalci ugotovili, da je nastopil 22. pakistanski polk (kitajski tanki T-59) in eskadron ameriških tankov Sherman. Tankom je sledila dolga vrsta drugih vozil, med katerimi so bili tudi navadni kmetijski traktorji in vlečna vozila, na katerih so bili pakistanski vojaki 20. bataljona 51. pehotne brigade, ki je bila del pakistanske 18. pehotne divizije.

Dejstvo, da bi jih sovražnik lahko dobesedno poteptal, je indijski enoti dalo visoko motivacijo za bojevanje. Chandpuri je svojim vojakom dal možnost, da se umaknejo, vendar so se bili vsi pripravljeni boriti do zadnjega.

Pakistanske enote so se bližale zelo hitro, Indijci tako niso imeli časa niti postaviti minskega polja. Ko so se pakistanski tanki še bolj približali, so jih Indijci začeli obstreljevati. Po prvih žrtvah, se je večina pakistanskih tankov obrnila in poiskala zavetje za peščenimi sipinami. Nekateri tanki so se obrnili proti jugozahodu, da bi indijsko bazo lahko napadli z levega boka. Pri tem kritičnem manevru je major Chandpuri ukazal svojim enotam, naj nad pakistansko enoto spustijo močan ogenj izstrelkov. Kljub številčnejšim Pakistancem se je akcija izkazala za zelo pogumno. Za pakistanskimi enotami pa je prišla skupina 20 indijskih vojakov, ki so bili pred bitko poslani v izvidništvo na mejno točko. Ti vojaki so za pakistanskimi enotami postavili minska polja, tako da se Pakistanci ne bi mogli umakniti (Shorey 2005).

Čeprav so bile pakistanske enote številčnejše, prav tako pa jim je uspelo obkoliti indijsko bazo, Pakistanci niso bili sposobni nadaljevati boja, saj se niso mogli z oklepnimi vozili premikati po puščavi. To je še bolj opogumilo indijske enote, da se niso vdale, imele so namreč zelo dober obrambni položaj. Ko se je začelo svitati, Pakistancem še vedno ni uspelo zavzeti indijske baze, zato jim ni preostalo drugega, kot da jo poskušajo zavzeti podnevi.

Zjutraj je indijskim zračnim silam le uspelo spraviti v zrak nekaj svojih bombnikov, saj niso bili opremljeni z opremo za nočno bojevanje. Indijska vojaška letala so napadala pakistanske enote na kopnem z raketami T-10 in 30 mm topovi. Ker Pakistanci na drugi strani niso imeli nikakršne pomoči iz zraka, so bile njihove enote lahko dostopna tarča za indijske bombnike. Do popoldneva naslednjega dne se je spopad že končal. Indijsko letalstvo je uničilo 22, protitankovsko orožje na tleh pa 12 pakistanskih tankov. V celotni bitki so Indijci uničili kar 100 pakistanskih vojaških vozil. Po premoru so bile pakistanske enote prisiljene k umiku.

Longewala pa se je izkazala za eno najodločilnejših trenutkov v vojni (Spiritus Temporis 2005).

Pred poldnevom so Pakistanci še enkrat poskušali zavzeti Longewalo, saj so tudi oni dobili okrepitve. Pakistanski bataljon je napadel s pomočjo oklepnih enot in artilerije, vendar je bil njihov napad takoj odbit nazaj. S tem neuspehom so Pakistanci izgubili spodbudo in voljo do bojevanja, začeli so se umikati nazaj proti pakistanskemu mestu Gabbar. Med bitko so indijske enote uničile 12 sovražnikovih tankov, IAF pa kar 22. V pakistanskih umikajočih se enotah je bilo videti le 8 od 59 tankov. Med Indijci so bili ubiti trije vojaki, trije pa so bili ranjeni (Shorey 2005).

Kljub indijski zmagi pa se je izkazalo, da so bile sprejete nekatere napačne odločitve na obeh straneh. Indijska obveščevalna služba ni opozorila, da se njihovi vojaški bazi bliža napad. Poleg tega baza ni bila težko oborožena, da bi lahko sama nevtralizirala sovražnika.

Pakistanske enote na drugi strani so precenile obrambne zmožnosti baze v Longewali, glede na to, da je dostop zelo otežen in da so napadali ponoči. Napadali so praktično brez pomoči iz zraka, ko so začeli z napadom, pa so se že preveč približali nasprotnikom. Njihovi tanki so bili na puščavskem pesku prepočasni, nekateri vojaški analitiki pa so mnenja, da je bil pakistanski napad zelo slabo načrtovan. Bitka na odprtih puščavskih tleh tudi ni nudila skrivališča oz. zatočišča za tanke in pehoto pred zračnimi napadi. V samem bistvu je bil načrt za zavzetje Longewale sicer dober, vendar ni uspel zaradi pomanjkanja zračne podpore (Spiritus Temporis 2005).

6.2.2 Bitka pri Basantarju

Bitka pri Basantarju, ki je trajala od 4. do 16. decembra, je bila ena ključnih bitk na zahodnem bojevališču Indije. Indijske enote so se morale, ker so bile v manjšini, za zmago na področju Punjaba zelo potruditi. Z zmago v bitki so Indijci osvobodili 1000 kvadratnih kilometrov pakistanskega ozemlja. Sicer pa s pojmom »bitka pri Basantarju« mislimo vse bitke in spopade, ki so se dogajali v sektorju Shakargarh.

Reka Basantar je pritok reke Ravi, ki teče skozi indijski zvezni državi Punjab in Himachal Pradesh. Bitka se je dogajala v sektorju Shakargarh in na izbočenem delu istega odmočja, ki vključuje Jarpal z okolico. Pri izboklini mislimo na del pakistanskega ozemlja, ki štrli na indijsko ozemlje. Gre za območje strateškega pomena za obe strani, saj tu skozi poteka

povezava med regijama Punjab in Jammu. Območje je tudi gospodarsko pomembno za obe strani, saj je zaradi bližine rek tu ogromno rodovitne zemlje (Spiritus Temporis 2005).

Ko se je na vzhodni fronti odprla vojna, je bil Pakistan odločen, da odpre fronto še na zahodni strani, da Indija ne bi vseh svojih enot poslala na vzhod, s čimer so podaljšali časovni potek vojne. Izboklina Shakargarh je bilo ključno strateško odmočje, saj je pomenilo povezavo med regijama Jammu in Punjab. Zato je bilo zavarovanje tega predela ključnega pomena. Poleg tega pa je imel Pakistan blizu območja Sialkot svojo vojaško bazo, od koder bi lahko brez težav sprožili napad, s tem pa bi Jammu in Kašmir odrezali od ostalega dela Indije. Indijsko vrhovno poveljstvo je zato ukazalo mobilizacijo sil iz vojaške baze v mestu Pathankot. V poskusu pridobiti prednost z elementom presenečenja, je indijska vojska napadla pakistanske položaje, kar je sprožilo t.i. bitko pri Basantarju (Spiritus Temporis 2005).

Izboklina Shakargarh leži proti severnemu Punjabu (mesto Pathankot) in je stisnjena med gore na vzhodu in pakistansko mejo na zahodu. Pathankot je strateško pomembna točka za obrambo regije Jammu in Kašmir. Tu je bil tudi edini indijski štab na tem območju, ki mu je poveljeval poročnik general Singh. Njegove enote so bile sestavljene iz treh pehotnih divizij, dveh oklepnih brigad, dveh artilerijskih brigad in dveh inženirskih brigad. Tudi Pakistanci so imeli formacijo, sestavljeno iz pretežno napadalnih enot – dve pehotni diviziji, štiri oklepne brigade in druge enote za podporo. Predvidevali so tudi velike rezervne enote za ta sektor (Banerjje 1997).

Pakistanski 1. korpus je bil sestavljen iz treh pehotnih divizij, oklepne divizije, oklepne brigade, ki jo je podpiralo neznano število artilerijskih enot in drugih podpornih enot. Pakistan je imel prednost tudi v tem, da je imel v bližini nastanjene rezervne enote. Indijski 1. korpus je bil sestavljen iz treh pehotnih divizij, dveh oklepnih brigad, dveh artilerijskih brigad in inženirske brigade. Glavni cilj indijske vojske je bil premostiti reko Basantar, in sicer na področju, ki je bilo popolnoma minirano. S tem bi pridobili nadzor nad izboklino Shakargarh, hkrati pa bi zavarovali svojo vojaško bazo v Pathankotu pred napadi iz Pakistana (Spiritus Temporis 2005).

Indijski poveljnik korpusa se je odločil napasti izboklino s treh strani: 54. divizija naj bi napadla iz Sambe, mesta na severu izbokline, kjer je bil lociran tudi generalštab; 39. divizija je bila pripravljena na boj na zahodnem delu; 36. divizija pa naj bi napadla z južnega dela.

Napredovanje 39. divizije pod poveljstvom majorja generala B. R. Prabhujja je bilo že od samega začetka katastrofalno. Čeprav so njegove enote z lahkoto prečkale sovražnikovo linijo, so naletele na minsko polje in niso mogle zavarovati svojih ciljev. To je upočasnilo njihov napredek, zaradi česar sta imeli drugi dve diviziji velike težave. 54. divizija je bila od vseh najbolj učinkovita, čeprav so ji že v začetnih dneh odvzeli tri brigade za obrambo Chhamba. Major Pinto, ki je diviziji poveljeval, je s svojimi enotami naredil ogromen napredek. Do 15. decembra je imela divizija popoln nadzor nad vsemi točkami okoli Shakargarha. Velika preizkušnja zanje je bilo prečkanje reke Basantar, ki je bila polna pakistanskih min (Banerjje 1997).

5. decembra 1971, ob 7.30 uri je poveljnik 9. inženirskega bataljona s svojo posebno skupino začel ofenzivo. Približno dve uri kasneje je ta posebna skupina že prestopila pakistansko mejo. 6. in 7. decembra so še druge indijske enote prečkale mejo, prav tako pa so bolj ali manj uspešno premostile ozemlje, ki je bilo minirano. Iz ure v uro so razširjale svoje območje nadzora in delovanja. 404. četa je bila določena za podporo 91. pehotni brigadi, 405. četa pa je zagotavljala inženirsko pomoč 16. oklepni brigadi. 406. četa je v ospredju še vedno razširjala območje delovanja (Shorey 2006).

Indijski 1. korpus je začel s premikom v sektor z namenom zavzeti ključne točke tega območja. Najprej sta z invazijo začeli 54. pehotna divizija in 16. oklepna brigada. Pri napredovanju sta se morali soočiti z močnim pakistanskim odporom. Medtem je ena izmed indijskih divizij obtičala, saj jim ni uspelo celotnega področja očistiti min. Reke jim ni uspelo prečkati. V drznem protinapadu je indijski polk s tremi tanki na čelu dobesedno zakorakal na minsko polje. Ker so pakistanske enote na bojišču začele nazadovati, so za okrepitev vpoklicali še 8. oklepno brigado. Indijska vojska je kljub temu uspešno nadaljevala svoj napad, zato so Pakistanci po začetnem porazu sprožili protinapad, ki je potekal v štirih fazah:

1. zavzetje severnega predela gozda Lalial Res in odbiti kakršenkoli indijski protinapad (15. decembra 1971, ob 21.45 uri),
2. zavzetje mest Jarpal in Lohalby (16. decembra 1971, ob 5.00 uri),
3. povezali so prej zavzeta območja (na noči iz 15. na 16. december 1971),
4. na koncu pa so se zaradi premočnih indijskih napadov predali (Spiritus Temporis 2005).

V noči iz 10. na 11. december 1971 je 405. četa skupaj s 16. oklepno brigado naredila prodor preko minskega polja. Pakistanske ovire pred mostiščem, ki so ga Indijci morali prečkati, so uničili. V zadnjem trenutku so ponovno odprli mostišče in ga zavarovali, v nasprotnem primeru bi bilo prečkanje mostu vprašljivo (Shorey 2006).

Da bi indijski vojski preprečili uspešno prečkanje reke, so Pakistanci namenili dve pehotni in oklepno brigado. Podporo so jim nudile tudi njihove letalske sile. Indijci so bili zato prisiljeni dobesedno teči preko mosta, ki so ga prej postavili njihovi inženirji. Mostišče so sicer zavarovali, vendar nasprotnika s tem niso pregnali. Indijci so utrpeli hude izgube zaradi artilerijskega ognja in zračnega bombardiranja, kljub temu pa jim je uspelo zgraditi mostišče, preko katerega so lahko prečkali reko. Pakistanci so mostišče poskušali uničiti z mnogimi protinapadi oklepne brigade. Indijski tanki so v naglici hoteli ustaviti pakistanske enote. Dva indijska tankovska polka, ki sta to poskušala, sta bila v trenutku uničena. Šele tretji oklepni polk je ob pomoči treh pehotnih bataljonov uspel zaustaviti Pakistance. Le-ti so izgubili 46 tankov v manj kot dnevu bojevanja. Velikokrat je prišlo tudi do boja mož na moža, saj so se oboji borili za vsak meter ozemlja. Major Singh je še naprej vodil kampanjo, zavzel je mesto Jarpal. Pakistanci so protinapad izvedli še istega dne. Singh je pogumno hodil od jarka do jarka med svojimi možmi in jih opogumljal, skupaj z njimi pa se je tudi boril. Ob koncu dne je pred indijskimi jarki padlo 85 pakistanskih vojakov. To je pomenilo konec pakistanskih protinapadov, vendar Indijci zaradi premirja, ki je bilo sklenjeno isti večer, niso mogli napredovati. Ustavili so se le 7 kilometrov pred mestom Zafarwal (Banerjje 1997).

Po več dnevih intenzivnega bojevanja, ko sta obe strani pridobivali in izgubljali dele ozemlja, se je bitka znašla na mrtvi točki. V zadnjih dneh bitke pa so indijske enote, kljub kvalitativno in kvantitativno slabšem položaju, uspele pridobiti in obdržati večji del ozemlja, hkrati pa odbijati pakistanske napade. Vseeno pa se je ob koncu bitke pakistanski polkovnik odločil tvegati. Ukazal je divji protinapad s tanki na indijske utrdbe blizu Shakargarha. Dobro zavarovane indijske položaje so napadli sredi belega dne. Akcija se je izkazala za katastrofo. Indijci so nadaljevali svoj vojaški pohod v notranjost Pakistana. Prišli so že nevarno blizu pakistanskega oporišča v Sialkotu. Sedaj so bili Pakistanci v manjšini pred napredujočo indijsko vojsko, zato so za okrepitev vpoklicali pakistanske zračne sile, da bi odbile morebiten indijski napad na bazo. Indijsko vrhovno poveljstvo je prav tako dalo ukaz, da se lahko v spopad vmeša indijsko letalstvo, zaradi česar so Pakistanci ponudili brezpogojno predajo, ki je vodila v premirje. Indija je pridobila nadzor nad več kot 1.600 kvadratnimi kilometri

ozemlja. Kasneje so pristali na nadzor nad 1.000 kvadratnimi kilometri, kar je še vedno pomenilo okoli 500 njihovih vasi.

Spopadi na območju izbokline Shakargarh so predstavljali eno najpomembnejših komponent pakistanske vojaške strategije v zahodnem sektorju. Pakistan je upal, da bo z osvojitvijo izbokline pretrgal glavno povezavo med položaji indijske vojske v Kašmirju in Pathankotu. To pa bi pomenilo, da lahko pakistanska vojska brez težav vdre v Jammu in Kašmir. Pakistanske enote, ki so bile nameščene v Sialkotu, naj bi zaprle dostop do Pathankota, hkrati pa naj bi preprečile vsak indijski poskus zavzetja Shakargarha. Vendar so bili pakistanski načrti preveč tvegani. Indijska vojska je namreč pakistanske položaje napadla v štirih dneh po razglasitvi vojne, ujeli so jih popolnoma nepripravljene. Po nekaj dneh silovitega⁵ bojevanja indijskim enotam ni uspelo le potisniti Pakistancev nazaj, ampak so prišle celo blizu zavzetja Sialkota.

Pakistanci štejejo ta poraz za najbolj ponižujoč, saj so imeli tako kvalitativno kot tudi kvantitativno premoč. Indijske enote so jim uničile okoli 70 tankov, same pa so jih izgubile le nekaj (Spiritus Temporis 2005).

7 OPERACIJE NA MORJU

Ker sta bila Zahodni in Vzhodni Pakistan dve ločeni geografski entiteti, je bila edina možnost vzdrževanja pakistanskih enot po morju, ki so se bojevale v Vzhodnem Pakistanu. Indijska predsednica vlade, Indira Gandhi, se je tako odločila, da bo imela mornarica strateško nalogo preprečiti Pakistancem dostop do vojaških zalog. Kratkoročni cilj je bil predvsem popolna morska blokada obeh delov Pakistana. Dolgoročni cilj pa je bil seveda zagotoviti, da konflikt ne bi trajal dlje kot bi bilo potrebno za zavzetje ozemlja Vzhodnega Pakistana (Banerjje 1997).

Štirinajstdnevna vojna je bila prva vojna, v kateri je Indija uporabila vse svoje pomorske sile. Indijska mornarica je bila superiorna, prav tako pa bolj pripravljena na bojevanje kot pakistanska. Hkrati je bila sposobna braniti svojo obalo, blokirati Vzhodni Pakistan in še

⁵ Nekateri vojaški zgodovinarji so bili kritični do akcij 1. korpusa, saj so bili mnenja, da bi lahko dosegli veliko več, če sil ne bi razpršili. Čeprav so ofenzivo začeli prepozno, jim je vseeno uspelo doseči cilje v manj kot tednu dni. Spet pa se je izkazalo, da zmaga pogumnejši in tisti, ki se je pripravljen boriti do zadnjega moža (Banerjje 1997).

napadati obalne cilje za podporo kopenskimi operacijam. Na drugi strani pa pakistanska mornarica ni imela niti pomoči iz zraka niti primerne orožja za obrambo pred indijskimi izstrelki z ladij. Zato se je pakistanska mornarica zadrževala bolj v pristanišču Karachi, medtem ko je bila glavna naloga njihovih podmornic uničenje indijske letalonosilke in križarke. Vendar so bili neuspešni: 4. decembra je bila pakistanska podmornica iz razreda Dafne potopljena v Bengalskem zalivu, medtem ko je bila druga podmornica potopljena v pristanišču Visakhapatna. Indija je izgubila le fregato Kukri, in sicer 9. decembra v Arabskem morju (Kyle 1984).

Glavne indijske mornariške enote so se nahajale v Bengalskem zalivu, njihova naloga pa je bila blokada pomorskih poti do Vzhodnega Pakistana. Zavzeli so šest pakistanskih trgovskih ladij in večje število manjših plovil. Letala letalonosilke so napadala manjše ladje v delti reke Ganges, s čimer so poskušali preprečiti okrepitev pakistanskih sil. Zaradi superiornosti v zraku, ki jo je Indija pridobila že na začetku vojne, je bilo njihovim ladjam možno prosto manevrirati za napade obalnih točk v Chittagongu, Cox's Bazarju, Chalni, Kulni in drugih gospodarsko in vojaško pomembnih ciljeh. Najboljša in največja bojna ladja indijske mornarice v tistem času je bila letalonosilka INS Vikrant. Posebna naloga letalonosilke naj bi bila blokiranje zahodno-pakistanskega pristanišča Karachi, vendar so kasneje ugotovili, da na tako ozkem delu, kjer je ležalo pristanišče Karachi, letalonosilka ne bo zmogla potrebnega manevriranja, zato so odločili, da jo bodo namenili za blokiranje pristanišč v Vzhodnem Pakistanu, pri čemer naj bi poskušala onesposobiti rečne pakistanske ladje. (Kyle 1984).

Glavni cilj indijske mornarice je bil popolnoma blokirati Vzhodni Pakistan in presekat komunikacijske poti z zahodom. Cilji indijske mornarice so bili še naslednji:

- a) uničenje oziroma nevtralizacija zračnih baz v pristaniščih Chittagong in Cox's Bazar;
- b) bombardiranje delov Vzhodnega Pakistana z namenom uničiti pakistanske pristaniške napeljave in ladje;
- c) bombardiranje rečnega prometa, da bi prekinili logistično podporo enotam pakistanske vojske, saj je bila le-ta skoraj v celoti odvisna od rečnega transporta;
- d) bombardiranje enot pakistanske vojske, ki so predstavljale podporo pakistanski mornarici;
- e) izvesti amfibijske operacije za podporo operacijam kopenske vojske, če bi bilo to potrebno (Pakistan Military Consortium 2008).

Na dan, ko je bila vojna napovedana, se je letalonosilka Vikrant pomaknila proti glavnemu vzhodno-pakistanskemu pristanišču, Chittagong. Pakistanci so v Bengalski zaliv takoj poslali eno od svojih podmornic, *PNS Ghazi*. Indijci so jo potopili, še preden je lahko povzročila kakršnokoli škodo. Indijska letalonosilka je lahko še naprej neovirano uresničevala svoje cilje. Prva letala so se dvignila proti pristanišču Cox's Bazar (Banerjje 1997).

Slika 7.1: Indijska letalonosilka INS Vikrant

Vir: Banerjje (1997)

4. decembra 1971 je indijsko letalstvo z letalonosilke Vikrant sprožilo prve zračne napade na različne tarče ob vzhodno-pakistanski obali. S prvimi napadi so doživeli tudi prve uspehe – pakistanskim ladjam in pristaniščem so povzročili veliko škode. 5. in 6. decembra 1971 so letala z letalonosilke izvedla napad na pristanišča Chittagong, Khulna in Mangla. Naftno napeljavo v pristanišču Chittagong je zajel ogenj, uspelo pa jim je potopiti tudi nekaj pakistanskih bojnih ladij. 8. in 9. decembra 1971 so bile tarča napadov skupine vojaških enot v Barisalu, Bakarganju in Patrakhali.

Ker pakistanska vojska ni mogla zagotoviti druge obrambe pred z morja, so se poslužili predvsem protiletalskega ognja z bojnih ladij. Pakistanski mornarici pa je 7. decembra uspelo minirati dostope do pristanišča Chittagong, saj so se Pakistanci bali, da bo indijska mornarica res izvedla amfibijsko operacijo. Miniranje se je izkazalo za enega najbolj uspešnih korakov, ki jih je v tem času naredila pakistanska mornarica, saj so s tem Indijcem preprečili direkten dostop do pristanišča Chittagong celo potem, ko so že podpisali predajo (Pakistan Military Consortium).

9. decembra je indijska vojska izvedla edino amfibijsko operacijo v celotni vojni, ko se je polovica indijskih enot izkrcala, da bi zavzela ozemlje Cox's Bazaar. Od štirih pakistanskih

majhnih bojnih ladij na vzhodu, so eno potopile indijske letalske sile, dve sta bili potopljeni ob predaji v Chittagongu, eni pa je uspelo pobegniti. Večino pakistanskih rečnih bojnih ladij so potopila indijska letala. Pakistanska podmornica Ghazi, težka 1.600 ton z 85-člansko posadko, je bila poslana v Bengalski zaliv z nalogo potopiti edino indijsko letalonosilko, vendar se je zgodilo ravno obratno. V noči na 4. december jo je uničil indijski rušilec Rajput v indijski pomorski bazi Visakhapatnam - Pakistan je sicer trdil, da so podmornico sami pomotoma minirali pri polaganju min (Clodfelter 2002, 668).

Zahodno mornariško poveljstvo Indije je razvilo najbolj dramatičen pomorski načrt. Odločili so namreč, da bo glavni napad na pristanišče Karachi izveden iz majhnih bojnih ladij PT-15 (glej Operacijo Trident). Na to odločitev je vplivalo kar nekaj dejavnikov. Prave bojne ladje bi bile brez zračne zaščite preveč ranljive, medtem ko majhne bojne ladje s svojo mobilnostjo predstavljajo težko dostopne tarče. Poleg tega je mornarica hotela preskusiti, kako se majhne ladje obnesejo v realnem bojevanju, saj so bile sicer namenjene zgolj za obrambo obale in ne za napadalne akcije dolgega dosega. Kot se je izkazalo v boju, so bile te ladje zelo uspešne v svojih akcijah. Eni izmed njih je uspelo potopiti celo pakistanski rušilec. Indijska mornarica je zadano nalogo opravila uspešno, in to že v prvih dneh vojne. Nobena sovražnikova ladja ni mogla v ali iz njihovih pristanišč. Indija je pridobila popoln nadzor na morju (Banerjee 1997).

Na zahodu, v vodah Arabskega morja, je načelnik Zahodnega indijskega pomorskega poveljstva, viceadmiral S. N. Kohli, v noči na 5. december poslal skupino bojnih ladij v Karachi. Napad je bil zelo uspešen. Indijske rakete so potopile pakistanski rušilec Khaibar, težak 2.300 ton, s štirimi topovi in 270-člansko posadko. Rešilo se jih je le sedemdeset. Prav tako je Indijcem uspelo uničiti še en rušilec in dve minolovki, veliko škode so povzročili samemu pristanišču in naftni napeljavi. Štiri noči kasneje so Indijci ponovno udarili Karachi, Gwadar in druge cilje na pakistanski obali, zanetili so tudi požare na pakistanskih naftnih tankerjih in trgovskih ladjah. V tem napadu je Indija izgubila le eno ladjo, 1.200-tonsko protipodmorniško fregato je potopila pakistanska podmornica Hangor. Utonilo je 19 častnikov in 193 mornarjev, medtem ko so šest častnikov in 93 vojakov uspeli rešiti. Indijsko letalstvo je po nesreči zadelo in potopilo lastno bojno ladjo.

Če operacije na morju primerjamo s kopenskimi operacijami, so bile slednje večjega obsega in tudi bolj intenzivne, vseeno pa lahko potrdimo, da so bile pomorske operacije pomembno dopolnilo in so tudi povzročile veliko izgub na obeh straneh. Pakistan je izgubil rušilec,

podmornico, minolovko, 16 bojnih ladij oziroma patroljnih plovil, 500 vojakov pa je v teh operacijah izgubilo življenje. Indijska mornarica je izgubila fregato, bojno ladjo, enajst letal, ubitih pa je bilo najmanj 250 mornarjev oziroma pilotov (Clodfelter 2002, 668).

7.1 OPERACIJA TRIDENT

Karachi, zgodovinsko in strateško pomembno pakistansko pristanišče, je tudi mesto, kjer je imela Pakistanska mornarica svoj generalštab. Tukaj je bilo skoncentriranega večina pakistanskega ladjevja. Pristanišče Karachi pa ni bilo pomembno le iz vojaškega vidika, pač pa tudi zaradi interesov zunanje trgovine in drugih pomorskih interesov. Blokada omenjenega pristanišča bi pomenila katastrofo za pakistansko gospodarstvo. Zaradi naštetih razlogov je Pakistan tu poskrbel za najboljšo obrambo. To pa seveda ni odvrnilo indijske mornarice, da ne bi načrtovala napada na to strateško pomembno pristanišče (Bharat Rakshak 2004 in Wikipedia 2009b).

Prvi napad na Karachi je indijska mornarica sprožila takoj po zračnem napadu pakistanske vojske na indijsko ozemlje. Posebna skupina za to nalogo je bila sestavljena iz treh raketnih čolnov iz razreda OSA (Nipat, Nirghat in Veer), spremljali pa sta jih dve protipodmorniški patroljni plovili. Poveljnik eskadrona, B.B.Yadav, je bil na bojni ladji Nipat. 4. decembra popoldne se je operacija Trident začela. Četrta bojna ladja Vidynt je imela v boju le zastraševalno vlogo v primeru protinapada Pakistancev. 70 milj južno od pristanišča Karachi je indijska mornarica prvič zaznala bližajoče se pakistanske ladje. Šlo naj bi za pakistanski rušilec Khaibar. Indijci so takoj sprožili napad, ki je bil zelo uspešen, saj jim je že s prvim zadetkom uspelo potopiti rušilec. Še preden se je potopil, so pakistanski mornarji svojemu generalštabu poslali sporočilo, da so napadeni in da prosijo za pomoč, čeprav niso bili čisto prepričani, kaj jih je pravzaprav zadelo. Nato so indijski radarji zaznali v svojem območju delovanja še nekaj pakistanskih ladij, nad katere so prav tako poslali svoj ogenj. Kasneje se je izkazalo, da so Indijci v tem napadu potopili trgovsko ladjo ter pakistansko tovorno ladjo, polno streliva, ki je bilo namenjeno v Karachi za pakistanske enote (Bharat Rakshak 2004).

Ker so bile indijske bojne ladje zdaj samo še nekaj milj oddaljene od pristanišča, so se njihovi poveljniki zavedali, da lahko pričakujejo napad s pakistanske strani. Pripravljeni so bili predvsem na obrambo pred napadom iz zraka. Ko se je ena izmed indijskih bojnih ladij približala pristanišču na 23 kilometrov, je sprožila ogenj direktno na pristanišče. Nikoli prej niso uporabili takih raket za obstreljevanje ciljev na kopnem. Že prva raketa je zadela svoj

cilj, in sicer naftni rezervoar, ki je zgorel, ogenj pa se je razširil na druge rezervoarje in povzročil močno eksplozijo. Hkrati z operacijo na morju so svojo operacijo izvajale tudi indijske zračne sile (IAF).

V pristanišču Karachi je vladala prava zmeda. Kar nekaj časa je trajalo, da so Pakistanci ugotovili, da jim takšne škode niso povzročile samo indijske zračne sile, pač pa njihova mornarica. Takoj zatem je poveljnik pakistanskih zračnih sil ukazal, naj se izvede zračni napad na indijske bojne ladje, ki so se vračale nazaj v svoje teritorialne vode. Pakistansko letalo Fokker je zbombardiralo prvo ladjo, ki se je prikazala na njegovem radarju, kasneje pa se je izkazalo, da je potopljena njihova ladja Zulfikar.

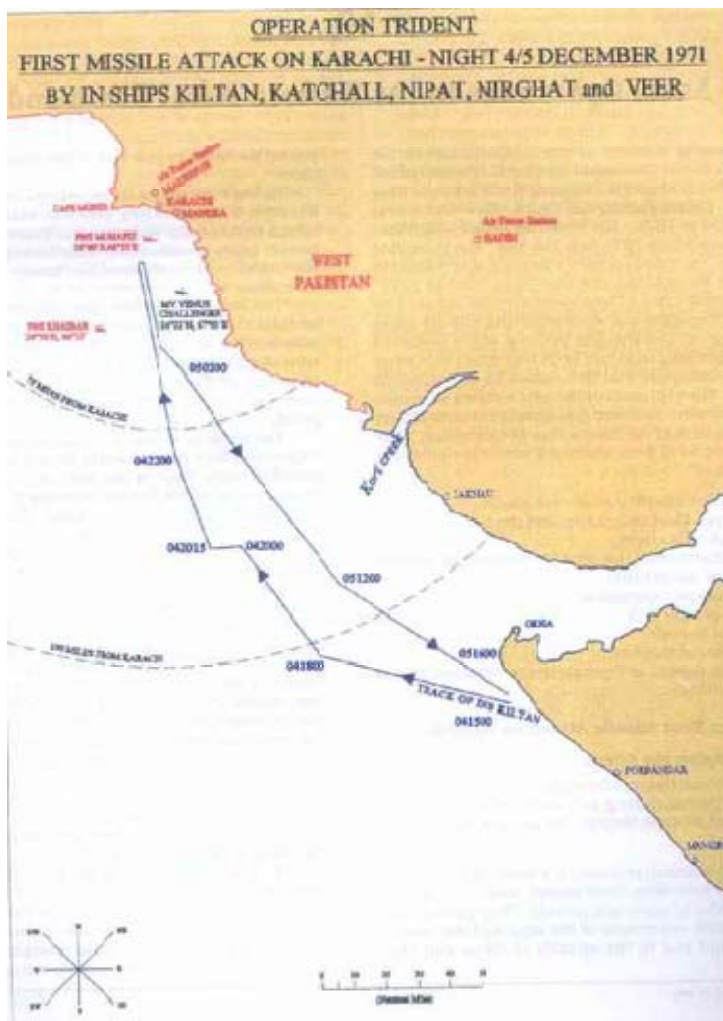
7.2 DRUGE MORNARIŠKE OPERACIJE

Zahodna flota indijske mornarice je iz Bombaja izplula 2. decembra. Imela je nalogo izvesti napade bodisi na nasprotnikove bojne ladje bodisi na cilje na kopnem. Že na poti proti pakistanskemu pristanišču so se pri indijskih ladjah začele pojavljati tehnične težave. Pakistanski izvidniki so bližajoče se ladje izsledili dosti prej kot pri prvem napadu. Da bi se Indijci otresli pakistanskih izvidniških letal, so se ponoči razdelili v dve skupini. Vendar pa so zaradi te poteze morali prestaviti svoj napad na Karachi. Ena skupina naj bi napadla Karachi, druga pa obalo Makran. Med čakanjem na napad je Indijce dosegla novica o tem, da so Pakistanci pomotoma potopili svojo lastno ladjo, zato so vedeli, da lahko tudi sami pričakujejo zračni napad. Končno so se Indijci dogovorili, da bodo pristanišče spet napadli v noči iz 7. na 8. december, vendar jim je takrat ponagajalo vreme, zato so napad prestavili še za en dan. 8. decembra 1971 se je po ukazu morala indijska flota iz dveh skupin preoblikovati v tri. Istega dne je bil dan ukaz za bombardiranje pakistanske obale z namenom »zažgati, potopiti in uničiti« vse pakistanske napeljave in plovila. Napad je sovpadal z napadom na Karachi. Po tem drugem napadu je generalštab pakistanske mornarice sprejel kontroverzno odločitev. 9. decembra so vsem ladjam v Karachiju ukazali, naj zmanjšajo količino streliva na ladjah na minimum, prav tako pa so omejili njihove operacijske vloge. Odločitev je imela zelo velik vpliv na moralo pakistanske mornarice, saj je izgledalo, kot da gre za predajo. Indijska mornarica je lahko začela izvajati blokado na tem področju. Pristanišču se ni mogla več približati nobena trgovska ali tovorna ladja (Pakistan Military Consortium 2008).

Indijci so za 10. december načrtovali še »operacijo Triumph«, vendar so jo kasneje odpovedali, saj je pakistanska podmornica iz razreda Daphne potopila indijsko bojno ladjo

Khukri. Čez nekaj dni je bilo podpisano premirje, do takrat pa je imela Indija pod nadzorom tako Bengalski zaliv kot tudi pakistanski del Arabskega morja. Z operacijo Trident je Indija prva v regiji prikazala »pomorsko vojskovanje«. Še danes v Indiji praznujejo 4. december kot »dan mornarice« (Bharat Rakshak 2004).

Slika 7.2: Operacija Trident

VIR: Wikipedia (2009a).

8 VPLETANJE VELESIL IN MEDNARODNIH ORGANIZACIJ V KONFLIKT

Pomembnejše svetovne velesile so bile glasni komentatorji konflikta, ki se je zgodil na indijski podcelini leta 1971. Državi v sporu pa sta se trudili čimbolj pridobiti pozornost teh velesil. Potrebno pa je poudariti, da si nobena od velesil ni želela razpada Pakistana, nobena pa ga tudi ni mogla preprečiti. Izpostaviti je potrebno Sovjetsko zvezo in Združene države Amerike, saj sta obe državi odigrali zelo pomembno vlogo v konfliktu.

8.1 SOVJETSKA ZVEZA

Sovjetska zveza se je v odnose med državami v Južni Aziji vmešala že v petdesetih letih 20. stoletja. V obdobju do leta 1970 je sodelovala tako z Indijo kot tudi s Pakistanom predvsem na gospodarskem in vojaškem področju, vendar Indija ni nikoli podpirala vojaških dogovorov med Sovjetsko zvezo in Pakistanom (Sisson 1991, 237-240).

Prva, ki se je javno odzvala na politično dogajanje v Vzhodnem Pakistanu, je bila prav Sovjetska zveza. 2. aprila 1971 je takratni sovjetski predsednik Podgorni poslal pismo pakistanskemu predsedniku Yahyi, v katerem ga je pozival, naj nemudoma izvede vse ukrepe, ki so potrebni za ustavitev nemirov in nasilja v državi, politični problemi pa naj se rešijo na miren način. Poudaril je spoštovanje človekovih pravic, pri čemer se je naslonil na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah. Nekaj dni kasneje je od pakistanskega predsednika dobil opozorilo, da bi vmešavanje katerekoli tuje države v konflikt pomenilo kršenje deklaracije Združenih narodov. Vojaška pomoč Pakistanu iz Sovjetske zveze je začela pritekati počasneje kot sicer. Ladijski tovor – predvsem rezervni deli za različno opremo – je v Pakistan prispel šele konec aprila 1971, in še to v zelo majhnih količinah. Sovjetska vlada je Indiji zagotovila, da so pomoč Pakistanu odposlali že pred 25. marcem 1971. Vendar se na začetku konflikta Sovjetska zveza še ni želela opredeliti za določeno državo. V svetovni javnosti se je predstavljala kot mediator za reševanje političnih problemov med Pakistanom in njegovim vzhodnim delom (Sisson 1991, 240-241).

Po podpisu indijsko-sovjetskega sporazuma o miru, prijateljstvu in sodelovanju (Indo-Soviet Treaty of Peace, Friendship and Cooperation) 9. avgusta 1971 ni bilo več dvoma o tem, na čigavi strani je Sovjetska zveza. Konec septembra je Indira Gandhi obiskala Moskvo, kjer je negativno odreagirala na predlog sovjetske vlade, naj konflikt poskušajo rešiti po mirni poti.

Ko je zapuščala Sovjetsko zvezo, so vodilni v tej državi že vedeli, da namerava Indija proti Pakistanu uporabiti vojaško silo. Indijska predsednica vlade je namreč »prijateljsko« državo prosila za takojšnjo materialno pomoč. Sovjetska vlada ji je ponudila milijardo dolarjev v okviru vojaške in gospodarske pomoči, a izrecne pogodbe o pomoči še niso podpisali. Novembra so v Indijo poslali tri z orožjem natovorjene ladje, drugo vojaško opremo in rezervne dele pa so jim pripeljali z letali (Sisson 1991, 242-243).

Novembra je bilo v sovjetskih časopisih že zaslediti članke, ki so ostro kritizirali pakistanske politične odločitve. Opozarjali so na to, da morata biti v politična pogajanja vključena tako Zveza Awami kot tudi Mujib, pogajanja pa naj bi izhajala iz dejstva, da je Vzhodni Pakistan teritorialna integriteta. Ko se je 3. decembra začela vojna, je Sovjetska zveza krivdo za vojno popolnoma pripisala Pakistanu, pozivala ga je k priznanju Vzhodnega Pakistana in prenehanju sovražnosti, vlade drugih držav pa pozivala, naj se ne vmešavajo neposredno v konflikt. Pritiske je izvajala tudi nad Združenimi narodi. Zagotoviti je morala, da Združeni narodi ne bodo takoj po izbruhu sovražnosti zahtevali od vojskujočih se držav premirja, saj je upala, da bo Indija pred tem dosegla vsaj svoje glavne cilje in osvobodila Vzhodni Pakistan. Sovjetska zveza je to dosegla z vetom, ki ga je kot stalna članica Varnostnega sveta lahko uveljavljala.

Sovjetska zveza je med vojno simpatizirala z Bangladešom, podpirala pa je indijsko vojsko in enote Mukti Bahini, saj je bila prepričana, da bo neodvisnost Bangladeša oslabila položaj njenih tekmic – ZDA in Kitajske. Sovjetska zveza je Indiji zagotovila, da bo, če se v vojno vmešata ZDA ali Kitajska, tudi sama stopila v vojno in ji pomagala s protiukrepi v boju proti velesilama (Indijsko-Sovjetski sporazum iz avgusta 1971) (Academic Dictionaries and Encyclopedias 2009).

Sovjetska zveza je Indijo podpirala tudi z vojaškega vidika, tako posredno kot neposredno. Novembra so Sovjeti zelo pospešili hitrost dostavljanje vojaške opreme v Indijo, v decembru, ko se je vojna že začela, so bile namreč poti, po katerih bi lahko dostavljali vojaško pomoč, zaprte (po morju in zraku). V neuradnih poročilih pa je bilo zaslediti, da so pri vodenju indijskih vojaških operacij prisotni sovjetski častniki, kar so kasneje zanikali (Sisson 1991, 245).

Že preden se je vojna začela, sta Moskva in Washington že predvidevala, kakšen bo izid – Vzhodni Pakistan bo postal samostojna država. Vendar je obe velesili bolj skrbela usoda

Zahodnega Pakistana. Na tem področju je med stranema obstajalo soglasje: Zahodni Pakistan naj obdrži svojo integriteto (vključno s pakistanskim delom Kašmirja), indijska vojska pa naj omeji svoje vojaške operacije na zahodni fronti. Sosednje države Pakistana, na primer Afganistan, so se zavzemale za »balkanizacijo« Pakistana, da bi ga torej razdelili na več delov in jih priključili sosednjim državam. Moskva je temu nasprotovala, zato je 17. decembra 1971 Indiji odobrila, da na zahodni fronti enostransko preneha s sovražnostmi, kar je praktično končalo vojno. Sovjetska zveza je potem takoj začela izboljševati svoje odnose s Pakistanom in drugimi muslimanskimi državami. Čeprav je bila na strani zmagovalke, pa v zameno ni dobila skoraj ničesar (Sisson 1991, 246).

8.2 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Če primerjamo politiko Sovjetske zveze do držav Južne Azije s politiko Združenih držav Amerike, lahko rečemo, da je bila slednja manj trdna in nepredvidljiva. Vlada Združenih držav je želela dajati vtis, kot da igra v Južni Aziji uravnoteženo vlogo. V petdesetih letih 20. stoletja so vojaško pomoč Pakistanu upravičili z gospodarsko pomočjo Indiji. Vendar pa so Indijci ameriško politiko na tem delu sveta označevali za pro-pakistansko, še posebno ko je šlo za vprašanje vojaške pomoči. Nasprotno pa so Pakistanci menili, da z ekonomsko pomočjo Indiji ZDA dajejo posredno podporo njihovi vojski, kar bi lahko ogrozilo pakistansko varnost. Med kitajsko-indijsko vojno leta 1962 so ZDA pomagale Indiji tudi s programi vojaške pomoči, kar je še bolj stopnjevalo pakistansko nezadovoljstvo. Zaradi nagibanja ameriške politike tako na pakistansko kot tudi na indijsko stran, ni bila nobena od držav prepričana, na katero stran bi v primeru konflikta med njima stopile ZDA (Sisson 1991, 254).

Kasneje se je izkazalo, da Združene države Pakistan podpirajo politično in materialno. Takratni ameriški predsednik Nixon se je bal sovjetske ekspanzije v južno in jugovzhodno Azijo, indijska invazija v Zahodni Pakistan pa bi po njegovem mnenju pomenila popolno sovjetsko prevlado v regiji, kar bi resno oslabilo globalni položaj Združenih držav. Ker je bil Pakistan tudi dober zaveznik LR Kitajske, je Nixon preko Pakistana okrepil vezi še s to državo ter jo vzpodbujal, da tudi sama prispeva vojaško pomoč. Nixonova administracija je ignorirala poročila o genocidu, ki ga je pakistanska vojska zakrivila v Vzhodnem Pakistanu (Academic Dictionaries and Encyclopedias 2009).

Nasilje, ki se je začelo dogajati 25. marca 1971 v Pakistanu, je Washington presenetilo, kajti vlada ZDA ni imela vnaprej pripravljene politike, ki bi jo opredeljevala do tega. Šele po prvih

izbruhih nasilja je Washington sprejel odločitev, ki se je navezovala na ameriško-pakistanski dogovor iz oktobra leta 1970. Z dogovorom so imeli Pakistanci pravico do nakupa orožja in vojaške opreme v vrednosti 90 milijonov dolarjev, vendar do 25. marca 1971 oprema v Pakistan še ni prispela. Aprila 1971 je ameriška vlada sprejela sklep, da lahko Pakistan dobi samo tisto orožje in opremo, ki je že na poti, ostalo pa se zadrži. Vseeno so Združene države Amerike v javnosti požele veliko neodobravanja, čeprav so se opravičevali z dejstvom, da nasilja v Pakistanu ni povzročila njihova vojaška pomoč. V poročilu ameriške vlade iz julija 1971 je bilo razvidno, da je v Pakistan pripotovalo za skoraj 15 milijonov dolarjev vojaške opreme. Američani so namenili 90 milijonov dolarjev pomoči Vzhodnemu Pakistanu – 54 milijonov dolarjev za hrano in 36 milijonov dolarjev v gotovini. Oktobra 1971 so ZDA namenile še dodatnih 250 milijonov dolarjev za begunce. Med vsem tem časom pa so ZDA še naprej pomagale Indiji, tako z gospodarsko pomočjo kot z vojaško prodajo. Iz tega je razvidno, da je bila politika ZDA do decembra 1971 usmerjena predvsem na pomoč Indiji in ne toliko Pakistanu (Sisson 1991, 257-258).

Na nasilje v Vzhodnem Pakistanu so se ZDA odzvale z zasebnim opozorilom pakistanskemu predsedniku, niso pa grozile z vojaško intervencijo. Aprila so ZDA opozorile pakistansko vodstvo na dogovor, v katerem je bilo določeno, da pakistanska vojska ne sme uporabljati ameriškega orožja v morebitnih mednarodnih konfliktih, vendar Pakistan tega dogovora ni upošteval že v preteklih konfliktih (Sisson 1991, 258).

V ameriški javnosti je prevladovalo mnenje, da gre v Pakistanu za notranje zadeve, v katere se ni vredno vmešavati. Kot svoje cilje na tem področju so navedli:

- (1) preprečiti indijsko-pakistansko vojno;
- (2) zagotavljati humanitarno pomoč in
- (3) doseči politični sporazum med obema deloma Pakistana.

ZDA so sicer izbirale med dvema možnostima: (1) lahko bi obsodili vlado Pakistana in ji odrekli vsakršno pomoč, s čimer naj bi Pakistan odvrnili od vojaških akcij ali pa bi (2) omejili pritok pomoči, s čimer bi še vedno vzdrževali komunikacijo z Islamabadom. Združene države so izbrale drugo možnost (Sisson 1991, 259).

Tako ameriško javno delovanje kot tudi zasebni nasveti so bili za vlado v Rawalpindiju nepomembni. Ameriška vlada je še naprej svetovala Pakistanu, naj konflikt reši po mirni politični poti. Poleti 1971 so se ponudili celo za posrednika med pakistansko vlado in Zvezo

Awami, vendar so se septembra že umaknili zaradi neodobravanja indijske vlade, pa tudi Pakistanci niso izkazali pretiranega interesa. Da bi preprečil vojno, se je Washington vedno bolj opiral na mednarodni pritisk, zato da bi Indijo odvrnil od tega, da bi ona začela z vojaškimi operacijami. Strategija seveda ni bila tako uspešna, kot so si želeli Američani, predvsem zaradi omejene zmožnosti vplivanja na obe nasprotni si državi. V pismu 23. novembra 1971 je pakistanski predsednik Yahya opozoril ameriškega predsednika Nixona na indijske vdore, izrazil pa je željo, da bi preprečili izbruh sovražnosti. 26. novembra je ameriški veleposlanik skušal doseči dogovor z vodji Zveze Awami, vendar je bilo za to že prepozno. V poskusu pritiska na Indijce, so se Američani odločili, da jim ne bodo več dobavljali streliva in strojev za izdelavo streliva. 6. decembra 1971 so ZDA prenehale izvajati programe ekonomske pomoči, ki je bila namenjena Indiji (Sisson 1991, 259-260).

Ko je že bilo znano, da bodo Pakistanci v vojni premagani, je Nixon v Bengalski zaliv poslal letalonosilko Enterprise. V zaliv je prispela 11. decembra 1971, 6. in 13. decembra pa je sovjetska mornarica iz Vladivostoka napotila skupini ladij, oboroženih z jedrskim orožjem. Ameriškim enotam so sledili v Indijskem oceanu vse do začetka januarja 1972 (Academic Dictionaries and Encyclopedias 2009).

Edina sporna poteza, ki jo je v času vojne izvedla Nixonova administracija, je bila razpošiljanje enot Task Force 74 v Indijski ocean. Kasneje so akcijo opravičevali z dejstvom, da je enota v Indijski ocean odplula reševati Američane, ki so bili ujeti v Daki, čeprav jih je večina zapustila glavno mesto še pred začetkom vojne. Kasneje se je izvedelo, da je bilo enotam ameriške vojske ukazano, da izvedejo pomorske, zračne in kopenske operacije in s tem zaščitijo ameriške interese v Indijskem oceanu. Svojo neposredno prisotnost so opravičevali s tem, da je imela tudi Sovjetska zveza v Indijskem oceanu svoje enote, vendar so te priplule tja šele po koncu vojne (Sisson 1991, 262-263).

Združene države Amerike so se v indijsko-pakistanski vojni izkazale kot podpornice muslimanskim državam, zato so se odnosi z njimi izboljšali, prav tako z LR Kitajsko. Indijci so bili nad ameriško politiko posledično razočarani, vendar so se odnosi med njimi kmalu začeli izboljševati. Presenetljivo je tudi, kako hitro so se izboljšali odnosi med ZDA in Bangladešom. Ko se je vojna končala, je premier Bangladeša izjavil, da ne nameravajo sprejeti ameriške gospodarske pomoči, v nekaj letih pa so ZDA postale največji darovalec bilateralne gospodarske pomoči Bangladešu (Sisson 1991, 264-265).

8.3 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV

Indija je vojaško akcijo, ki je bila usmerjena proti Pakistanu, opravičevala s humanitarno intervencijo, ker naj bi pakistanska vojska kršila osnovne človekove pravice. 4. decembra 1971 je indijski predstavnik v Združenih narodih izjavil: »Veseli nas, da imamo v nastali situaciji samo čiste motive in čiste interese, in sicer da rešimo Bengalce trpljenja.« Vendar Indija pri tem ni dobila podpore nobene izmed držav članic OZN, razen Sovjetske zveze. Vojaške akcije svoje države je indijski predstavnik Združenih narodov začel opravičevati s samoobrambo.

Med samo vojno je bil Varnostni svet Združenih narodov paraliziran zaradi podpore Združenih držav Amerike Pakistanu in Sovjetske zveze Indiji. Sovjetska zveza, ki je avgusta 1971 podpisala 20 letno pogodbo o prijateljstvu in sodelovanju z Indijo, je trikrat uveljavila veto na resolucije, ki so se nanašale na uveljavitev premirja in obojestransko umaknitev sil. Zaradi nemoči Varnostnega sveta, so Združene države Amerike in njene zaveznice prenesle zadevo na Generalno skupščino. Generalna skupščina je na obe vpleteni strani naslovila prošnjo, naj prenehajo s spopadi, umaknejo svoje sile in pomagajo pri vrnitvi beguncev.

Štiri dni po koncu konflikta je Varnostni svet izdal Resolucijo 307, s katero je zahteval »trajno premirje in ustavitev vseh sovražnosti, kar bodo posebne skupine Organizacije združenih narodov strogo opazovale«. Z resolucijo so zahtevali, da premirje velja do umaknitve vseh sil na svoje ozemlje in na položaje, kjer se bo spoštovala črta premirja v regiji Jammu in Kašmir. To pa bo nadzorovala Vojaška opazovalna skupina Združenih narodov v Indiji in Pakistanu (UN Military Observer Group). Resolucija 307 je od drugih držav članic Organizacije Združenih narodov zahtevala, da se vzdržijo vseh dejanj, ki bi poslabšala situacijo na indijskem podkontinentu ali ogrozila mednarodni mir.

3. julija 1972 sta indijska predsednica vlade Indira Gandhi in pakistanski predsednik Zulfikar Ali Bhutto podpisala sporazum Simla⁶. Sporazum je podal smernice za prihodnje bilateralne odnose med državama. Dogovorili so se, da bosta Indija in Pakistan reševala spore po mirni poti z bilateralnimi pogajanjmi oziroma s katerimikoli mirnimi sredstvi. Vsaka država pa mora svoje vojaške sile umakniti na svoje ozemlje. S sporazumom Simla so linijo CFL spremenili v

⁶ Sporazum se imenuje Simla zato, ker je bil podpisan v indijskem mestu z istim imenom.

nadzorno linijo LoC (Line of Control), ki je bila rezultat teritorialnih zahtev obeh držav. Obe strani sta se s tem sporazumom tudi dogovorili, da bosta sile umaknili v 30 dneh od začetka veljave sporazuma. Dogovorili sta se tudi o uveljavitvi trajnega miru, normalizaciji odnosov, vrnitvi vojnih ujetnikov, dokončni naselitvi regije Jammu in Kašmir ter o ponovni oživitvi diplomatskih odnosov.

Kmalu pa so se pojavile razlike v razumevanju sporazuma Simla. Indija je menila, da je sporazum osredotočen na bilateralizem, ki naj bi namesto Varnostnega sveta Združenih narodov reševal spore o regiji Kašmir. Pakistan se s tem ni strinjal, pač pa je menil, da so podlaga za sporazum Simla še vedno načela in cilji Deklaracije Združenih narodov, ki naj bi določala odnose med dvema državama. Bhutto se je kasneje skliceval na dejstvo, da nikjer v sporazumu ne piše, da se spora o Kašmirju ne bi smelo prenesti na raven Združenih narodov (Lowe, 2008).

Na območju Kašmirja še danes deluje opazovalna skupina Združenih narodov, imenovana UNMOGIP, ki je bila na območje poslana leta 1949, zato da bi nadzirala krizno območje zvezne države Jammu in Kašmir. Po koncu vojne leta 1971, je (kot že omenjeno) v veljavo stopila nadzorna linija med obema državama in takrat je UNMOGIP spet dobil pomembnejšo vlogo. Vendar pa se državi nista strinjali o mandatu in funkcijah skupine Združenih narodov in sta namigovali na to, da skupina na območju ni več potrebna. Generalni sekretar Združenih narodov je temu nasprotoval in odločil, da lahko o končanju misije UNMOGIP-a na tem območju odloča le Varnostni svet. Pakistanske vojaške oblasti so se še naprej pritoževale zaradi kršitve premirja z indijske strani, na drugi strani pa se indijske vojaške oblasti od januarja 1972 niso več pritoževale, ampak so samo omejile aktivnosti opazovalcev iz skupine UNMOGIP na indijski strani meje (UNMOGIP, 2009).

8.4 COMMONWEALTH⁷

Ko je Indija januarja 1950 postala republika, je prevzela vodilno vlogo v organizaciji Commonwealth, kljub nasprotovanju Pakistana. Indija in Pakistan sta največji članici Commonwealtha po številu prebivalcev, njima pa takoj sledi Bangladeš.

⁷ Commonwealth je medvladna organizacija, sestavljena iz triinpetdesetih neodvisnih držav, ki so bile nekdaj del britanskega imperija. Države še danes sodelujejo v okviru skupnih vrednot in ciljev, predvsem promovirajo demokracijo, spoštovanje človekovih pravic, individualno svobodo, enakopravnost, svobodno trgovino, multilateralizem in svetovni mir. Organizacija je bila ustanovljena 11. decembra 1931.

Pakistan je postal država članica Commonwealtha skupaj s svojo neodvisnostjo, in sicer leta 1947. Tudi potem, ko je postal samostojna država, je obdržal tesne stike z Veliko Britanijo tako na administrativnem kot tudi vojaškem področju. Velika Britanija je bila primarni vir dobave vojaške opreme v Pakistanu, na otoku so Pakistanci šolali svoje vojaške poveljnike. V vmesnih obdobjih je prišlo med pakistansko in britansko politiko do nesoglasij, vsaj zaradi odnoov z Indijo. Leta 1972 je Pakistan umaknil svoje članstvo iz Commonwealtha, in sicer kot odraz protesta zaradi priznanja Velike Britanije, Avstralije in Nove Zelandije novonastale države Bangladeš. Leta 1989 se je Pakistan znova priključil organizaciji, 18. oktobra 1999 pa je bil zopet izključen zaradi vojaškega udara, ki ga je vodil Pervez Mušaraf. Šlo je za najdaljšo izključitev v zgodovini Commonwealtha, saj je trajala kar do maja 2004, ko je bila Pakistanu dovoljena ponovna vključitev pod pogojem, da bodo rekonstruirali ustavo. Leta 2007 je bil Pakistan še enkrat izključen, a le za šest mesecev, ko je Mušaraf razglasil izredno stanje. Bangladeš je postal država članica Commonwealtha 18. aprila 1972 (Commonwealth 2009 in Blood 1994).

8.5 GIBANJE NEUVRŠČENIH⁸

Indija je igrala zelo pomembno vlogo v multilateralnem gibanju kolonij in novonastalih neodvisnih držav, ki se je razvilo v Gibanje neuvrščenih. Potrebno je poudariti, da ima neuvrščenost korenine v kolonialnih izkušnjah Indije. V poznih štiridesetih letih 20. stoletja je neuvrščenost postala stalna značilnost indijske zunanje politike. S tem si je Indija pridobila spoštovanje pri drugih neuvrščenih državah, ki so skupaj z Indijo delile skrb o vojaškem soočenju velesil in vplivu kolonialističnih sil. S podpisom Sporazuma o miru, prijateljstvu in sodelovanju s Sovjetsko zvezo v 70. letih in z vmešavanjem v notranje zadeve njenih sosednjih držav, pa je Indija nekaj zaupanja drugih držav tudi izgubila.

V 60. in 70. letih se je Indija bolj ukvarjala s svojimi notranjimi problemi, v 80. pa je Indira Gandhi zopet vzpostavila vodilno vlogo Indije v Gibanju neuvrščenih, s tem ko je poudarjala pomembnost razoroževanja in gospodarskega razvoja.

Pakistan se je Gibanju neuvrščenih pridružil leta 1979, torej šele po tretji indijsko-pakistanski vojni. Prav Indija in Pakistan sta državi, med katerima je, kljub temu da sta članici iste

⁸ Gibanje neuvrščenih je gibanje, v katerega je včlanjeno več kot sto predvsem nekoč koloniziranih držav. Gre za države, ki se med hladno vojno niso hotele izreči za podporo bodisi Združenim državam Amerike, bodisi Sovjetski zvezi. Med ustanovitelji gibanja je bil tudi prvi indijski predsednik vlade Nehru, tako med države ustanoviteljice štejemo Indijo, Egipt in Jugoslavijo.

organizacije, prišlo do resnih konfliktov in celo vojne. Sicer pa Pakistan, ki so ga v vojni proti Indiji leta 1971 podpirale Združene države Amerike, takrat še ni bil član Gibanja. Tudi Bangladeš je ena izmed držav članic Gibanja neuvrščenih, kjer pa nima pomembnejše vloge. Bangladeš je član postal takoj po pridobitvi neodvisnosti in priznanju drugih držav. Leta 2001 so Bengalci v svojem glavnem mestu Daki gostili vrhovno srečanje, kot država članica pa Bangladeš ni nikoli podprl stališč katere od velesil, če izvezamemo glasovanje proti jedrskemu programu Severne Koreje v Združenih narodih, pod pritiskom Japonske (The Non-Aligned Movement in Wikipedia 2009c).

Indija je imela v obeh organizacijah, tako v Commonwealthu kot v Gibanju neuvrščenih, večjo vlogo kot Pakistan. V obeh organizacijah je imela Indija vodilno vlogo, čeprav je ta bolj vidna v Gibanju neuvrščenih, kjer je tudi ena od ustanoviteljic. Pakistan je v okviru Commonwealtha obravnavan kot problematična država, saj je bil že dvakrat izključen. Za Indijo pa lahko rečemo, da je izkoristila svoj vodilni položaj v Gibanju v vojni s Pakistanom, saj se je, kljub temu da je bila »neuvrščena država«, povezala s Sovjetsko zvezo in koristila njeno pomoč. Poleg tega pa Pakistan v času tretje indijsko-pakistanske vojne sploh še ni bil član Gibanja.

9 KONEC KONFLIKTA IN POSLEDICE OBOROŽENEGA SPOPADA

Padec Dake je bil neizogiben. Samo vprašanje časa je bilo, kdaj bodo enote Mukti Bahini in indijska vojska vkorakale v glavno mesto Bangladeša. Po poboju nekaj milijonov Vzhodnih Pakistancev je general Tikka Khan pobegnil v Rawalpindi, za upravljanje pa je pooblastil generala Niazija. Indijci so skušali čimprej sprožiti proces predaje. Med 12. in 14. decembrom so transportna letala IAF nad Dako odvrгла letake, s katerimi so pakistanske oborožene sile pozivali k predaji. Še prej so štiri indijski lovci MiG-21 nad vladno palačo v Daki, kjer so imeli visoki pakistanski vladni predstavniki zasedanje, izstrelili nekaj salv, s katerimi so želeli voditelje prestrašiti. 15. decembra so se na željo pakistanskega poveljnika na Vzhodu prenehale vse zračne operacije, pogajanja o predaji pakistanskih oboroženih sil so se lahko začela. 16. decembra zjutraj je general Jacob priletel v Dako, da bi prepričal Niazija, naj sprejme brezpogojno predajo. Pakistanci so v Daki imeli še vedno okoli 24.000 vojakov. Nekateri vojaški strokovnjaki so ga kritizirali, češ da bi se lahko s temi vojaki še naprej boril, ne pa da se je sramotno predal. Indijci so mu obljubili pravično ravnanje tako z njim kot z njegovimi vojaki. Enote Mukti Bahini in ljudstvo so sicer zahtevali, da jim indijska vojska

ujete Pakistance izroči, da jim bodo sodili. Vendar če bi indijska vojska to res storila, bi se nad vojnimi ujetniki zgodil masaker (Banerjie 1997).

16. decembra 1971 so se pakistanske enote v Vzhodnem Pakistanu uradno predale. Načelnik generalštaba pakistanske vojske, general Niazi je v Daki podpisal dokument o predaji. Daka je postala svobodna prestolnica v svobodni državi. Pakistanci so sprejeli pogoje predaje, nekaj minut do tretje ure popoldne pa je premirje stopilo v veljavo. Indijska delegacija je bila takoj na poti v glavno mesto Bangladeša. V dokumentu o predaji je bilo zapisano, da morajo vse pakistanske enote, tako vojaške kot tudi paravojaške, in civilisti položiti orožje in se predati indijski vojski. Indija pa se je zavezala, da bo vse vojne ujetnike obravnavala po določilih ženevske konvencije (Shorey 2005).

9.1 ŽRTVE VOJNE IN MATERIALNE POSLEDICE

Različni viri navajajo različne podatke o žrtvah in materialnih izgubah v vojni. Ugledni pakistanski analitik, Shaheed Muqueem Khan, navaja naslednje podatke o pakistanskih žrtvah: na zahodni fronti je bilo od 3. do 17. decembra 1971 v vojnih operacijah ubitih 1.539 vojakov, ranjenih 3.087, pogrešanih 126 ljudi ali vojakov, vojnih ujetnikov pa je bilo 215, kar skupno znaša 4.958 žrtev. Na vzhodni fronti pa naj bi bilo od 25. marca do 3. decembra 1971 ubitih 1.633 vojakov, 2.539 ranjenih ter 35 pogrešanih, 18 pa je bilo vojnih ujetnikov, skupno torej 4.225 žrtev. V vojni od 3. do 17. decembra pa je bilo na vzhodni fronti 4.000 do 5.000 žrtev. Sicer pa naj bi bil Muqueem Khan teh številkah preveč konzervativen, glede na to da so Pakistanci izgubili bitko pri Chhambu na zahodni fronti, izgube na njihovi strani pa so bile precejšnje (Clodfelter 2002, 669).

Britanski Inštitut za strateške študije na podlagi indijskih virov navaja o izgubah naslednje podatke: od 3. do 17. decembra 1971 so Pakistanci v vojni izgubili 7.982 mož (5.000 na zahodni in 2.980 na vzhodni fronti), 9.547 je bilo ranjenih, 75.285 pa je bilo vojnih ujetnikov. Izgubili so 83 letal in 220 tankov. Od vseh pakistanskih vojnih ujetnikov je bilo le nekaj več kot tisoč ujetih na vzhodu, vsi ostali na zahodu. Spet nek drug vir trdi, da je Pakistan na vzhodni fronti izgubil 5.000 do 6.000 vojakov, nekaj več kot 6.000 je bilo pogrešanih, 10.000 pa ujetih. Pakistan je izgubil 94 letal, 246 tankov in 22 bojnih ladij (Clodfelter 2002, 669).

Indija je na zahodni fronti izgubila 1.426 vojakov, 2.149 je bilo pogrešanih, 3.611 ranjenih, skupaj torej več kot 7.000 vojakov. V Vzhodni Bengaliji je Indija izgubila nekaj več kot 5.000

vojakov. Natančnejši podatki kažejo, da je vojna na obeh frontah terjala 3.241 indijskih vojakov, ranjenih je bilo 8.561, pogrešali so 302 vojaka, 504 so bili vojni ujetniki, skupno torej 12.000 vojakov. Indija je po koncu vojne priznala izgubo 54 letal in 83 tankov. Od vseh štirih vojn, ki jih je bojevala Indija (tri s Pakistanom in eno s Kitajsko), je bila ta najkrajša in za Indijo tudi najbolj uspešna (Clodfelter 2002, 669).

Natančno število žrtev vojne v Bangladešu niso znani, število žrtev pa naj bi bilo manjše od 300.000. Znano pa je, da je pakistanska vojska okoli 14. decembra 1971, ko je že bilo znano, da se bodo morali odreči Vzhodnemu Pakistanu, sistematično pobila veliko število bengalskih zdravnikov, učiteljev in intelektualcev, ter študentov. Na pakistanski strani je bilo število žrtev prav tako visoko. Avtor knjige »Can Pakistan Survive?«, Tariq Ali, navaja, da je Pakistan izgubil polovico mornarice, četrtno zračnih sil in tretjino kopenskih enot. Indija je zajela približno 90.000 vojnih ujetnikov, skoraj 80.000 od teh je bilo uniformiranih, ostali so bili civilisti (Wikipedia 2009c).

Tabela 9.1: Število zajetih pakistanskih vojnih ujetnikov glede na rod vojske

Rod	Število vojnih ujetnikov
Kopenska vojska	54.154
Mornarica	1.381
Zračne sile	833
Paravojaške sile in policija	22.000
Civilno osebje	12.000
SKUPAJ	90.368

Vir: Wikipedia (2009c).

V tej vojni je šlo za eno največjih predaj po 2. svetovni vojni. Indija si je želela, da bi okoli 200 vojnih ujetnikov obtožila vojnih zločincov, vendar so vse v znamenju sprave izpustili. Naslednje leto je bil med Indijo in Pakistanom sklenjen sporazum, s katerim je Indija Pakistanu vrnila okoli 13.000 kvadratnih kilometrov zasedenega ozemlja, kar naj bi pripomoglo k »večnemu miru« med državama (Wikipedia 2009c).

9.2 POLITIČNE POSLEDICE

Po koncu vojne se je moral Pakistan soočiti z eno največjih kriz v njegovi samostojnosti. Razčlenjen Pakistan je imel zdaj le še štiri province: Punjab, Sindh, N.W.F.P. in Balučistan.

Vzhodni Pakistan je torej postal neodvisna država. Pakistan je izgubil celotno provinco s 70 milijoni prebivalcev, kar je pomenilo 56% celotne populacije in več kot 54.000 kvadratnih milj ozemlja. Pakistanska mednarodna posojila so bila izčrpana. Predsednik Yahya Khan je poskušal vsiliti zakon, ki bi uredil razmere, vendar so bili ljudje v Pakistanu še preveč prizadeti od vojnih grozot. Začeli so dvomiti v vojaško vodstvo. Državljeni niso imeli več potrpljenja s slabim vladanjem. Javno so začeli kritizirati predsednika zaradi nesposobnosti učinkovitega vladanja (Story of Pakistan 2000).

Predsednik Yahya je zaradi nesoglasij odstopil svoj položaj Bhuttu, predsedniku pakistanske ljudske stranke, ki je na volitvah leta 1970 dobila večino glasov. Bhutto se je iz New Yorka, kjer je zagovarjal Pakistan pred Združenimi narodi, vrnil 18. decembra 1971. 20. decembra je prispel v predsedniško palačo, kjer je od Yahye prevzel dve predsedniški funkciji, in sicer je postal predsednik države in vrhovni vojaški poveljnik. Prvič v zgodovini države se je zgodilo, da je vrhovni vojaški poveljnik postav civilist in ne vojak. Bhutto je postal predsednik narodu, ki je bil vznemirjen, obupan in nesamozavesten. Obljubil jim je, da se bodo borili naprej in da bodo skupaj zgradili nov Pakistan. Govoril je o demokraciji, o novi ustavi ter o spremembi parlamentarnega sistema. Uspešno se je pogajal za vrnitev 93.000 vojnih ujetnikov. Naredil je velik korak v smeri zmanjšanja revščine in ponovne okrepitve gospodarstva, industrije in kmetijstva. Državi je podelil tretjo ustavo in ustanovil civilno oblast nad oboroženimi silami v političnem sistemu. Leta 1972 je Bhutto nacionaliziral deset kategorij glavnih industrijskih panog in izključil Pakistan iz zveze Commonwealth in S.E.A.T.O. (South East Asian Treaty Organization). 1. marca 1972 je predstavil obširne zemljiške reforme. 2. julija 1972 je podpisal sporazum Simla z Indijo o izmenjavi okupiranih ozemelj in izpustitve vojnih ujetnikov. Leta 1973 je razglasil novo ustavo, na volitvah pa je bil izvoljen za pakistanskega predsednika vlade. Prisegel je 14. avgusta 1973 (Story of Pakistan 2000).

Kriza v južni Aziji leta 1971 je bila v bistvu prvi korak k modernim odnosom med državami v tem delu sveta. Regionalni in tudi mednarodni akterji so Indijo sprejeli za regionalni hegemon, za vodilno državo. Pakistan je zdaj svoje interese bolj usmeril na zahod (Sisson 1990, 280).

Poleg vojn so se med državami zgodili tudi manjši spopadi. Leta 1984 se je med Indijo in Pakistanom zgodil konflikt zaradi nadzora nad ledenikom Siachen. V konflikt sta se zaradi istega vzroka zapletli še leta 1985, 1987 in 1995, vendar vsakokrat brez uspešne rešitve

problema. Med novembrom 1986 in marcem 1987 je Indija izvedla sicer neuspešno operacijo Brasstacks. Šlo je za največjo vojaško vajo do tega obdobja v južni Aziji, ki je skoraj zanetila novo vojno med sosednjima državama. Napetost se je stopnjevala leta 1990, ko sta se državi skoraj spopadli zaradi Kašmirja (Wikipedia 2009c).

Nemiri v Kašmirju so se stopnjevali že po letu 1988, ko so muslimanski separatisti začeli napade na indijske uradnike in vojake. Indija je odgovorila s povečanjem vojaške navzočnosti na območju. Od 26. januarja 1990 so prebivalci Kašmirja 8 mesecev živeli pod režimom policijske ure. Območje je nadzorovalo več kot pol milijona indijskih vojakov. Napetosti so se v 90. letih povečevale, v spopadih pa je umrlo na tisoče ljudi. V teh letih sta obe državi pridobili tudi jedrsko orožje. Druga polovica desetletja je bila v znamenju pogovorov, vendar brez vidnega napredka. Nova trenja so se pojavila po terorističnih napadih v ZDA. Pakistan se je pridružil ameriški koaliciji pri operaciji v Afganistanu. Oktobra 2001 so v šrinagarski skupščini ubili 38 ljudi, dva meseca kasneje pa so neznanci napadli parlament v New Delhiju. Umrlo je 12 ljudi, vključno s petimi napadalci. Indija je za napad obtožila Pakistan, obe strani pa sta začeli zbirati sile na meji, vendar do spopada ni prišlo. Junija 2004 so pogajalci znova sedli za mizo, prvi pogovori pa so bili zelo obetavni. Prvič po letu 2001 so pogovori tekli tudi o Kašmirju, državi pa sta se dogovorili za obnovo diplomatskih stikov in vrnitev veleposlanikov v obe prestolnici (RTV Slovenija 2009).

Med 26. in 29. novembrom 2008 se je zgodila vrsta terorističnih napadov v okolici Mumbaja, indijske prestolnice. Napade, ki jih je zanetila pakistanska teroristična organizacija Lashkar-e-Taiba, so preiskovale indijska vlada in ameriške, britanske ter izraelske obveščevalne službe. Incidenti so med Indijci spet povzročili razburjenje in sovraštvo do Pakistana (Wikipedia 2009c).

Če se v obdobju po letu 1971 odnosi med Indijo, Pakistanom in Bangladešom kažejo predvsem v mirnem reševanju sporov, se zdaj konflikti in nasilje dogajajo znotraj meja omenjenih držav. Konflikt med muslimani in hindujci je po tej vojni izbruhnil še nekajkrat. Leta 1984 so se v različnih indijskih mestih začeli dogajati nemiri. Nasledniki monoteistične mešanice hinduizma in islama, Sikhi, so vse bolj izražali željo po osamosvojitvi izpod indijske nadoblasti. Indijska predsednica vlade, Indira Gandhi, je nad upornike poslala vojsko. Novembra 1984 je bila Gandhijeva ubita v atentatu. Nasledil jo je sin Rajiv Gandhi, ki je prav

tako umrl pod streli atentatorja leta 1991. Najbolj gosto naseljena demokratična država torej še vedno ni znala vladati brez nasilja (Stoessinger 2001, 132).

10 ZAKLJUČEK

Konec indijsko-pakistanske vojne decembra 1971 je pomenil tudi konec enotne države Pakistana. Zaradi številnih razlik, ki so obstajale med prebivalci Vzhodnega in Zahodnega Pakistana, je prihajalo do vedno bolj izrazitih teženj po samostojni državi prebivalcev Vzhodnega Pakistana. Posledica tega pa je bila novonastala država Bangladeš. Omenjena vojna pa ni rešila teritorialnih problemov med Indijo in Pakistanom. Šlo je namreč za edini konflikt med omenjenima državama, katerega vzrok niso bile ozemeljske težnje. Prav zaradi tega je bilo proučevanje tretje indijsko-pakistanske vojne še bolj zanimivo.

Mojo prvo hipotezo, da je Indija s sporazumom, sklenjenim s Sovjetsko zvezo, skušala odvrniti Kitajsko, da bi se vojaško vmešala v konflikt, lahko potrdim. Sovjetska zveza je bila že od začetka konflikta na indijski strani. Sprva so vodilni možje Sovjetske zveze indijsko vlado opozarjali, naj spor poskuša rešiti po mirni poti, ko pa so videli, da Indija problema beguncev, ki so v vedno večjem številu vdiral na njeno ozemlje, ne bo mogla rešiti brez vojaške intervencije, so se odločili politično in materialno podpreti Indijo. Indija in Sovjetska zveza sta sporazum o miru, prijateljstvu in sodelovanju podpisali 9. avgusta 1971.

Po drugi strani pa je bila LR Kitajska dolgoletna zaveznica Pakistana. Ob začetku nemirov v Vzhodnem Pakistanu je Kitajska reagirala zelo burno in indijske oblasti so vedele, da bo le-ta na kakršenkoli način ščitila interese Pakistana. Ko je bilo jasno, da je indijski napad neizogiben, je ameriški predsednik Nixon pozval kitajske oblasti, da mobilizirajo svoje oborožene sile na mejo z Indijo, saj bi s tem odvrnili indijski napad na Pakistan. Kitajska prav zaradi indijsko-sovjetskega sporazuma tega ni storila, pač pa je od držav v sporu zahtevala takojšnje prenehanje sovražnosti in vzpostavitev premirja. Vseeno je Kitajska še oskrbovala Pakistan z orožjem in drugo vojaško pomočjo, neposredno pa se v konflikt ni nikoli vmešala. Njihove oblasti so se namreč bale, da bi kitajska vojaška akcija proti Indiji povzročila sovjetski napad na Kitajsko. Zavedali so se, da bi lahko s tako akcijo ogrozili svetovni mir, neposredno vmešavanje Kitajske in Sovjetske zveze v konflikt pa bi se lahko sprevrglo v oborožen spopad svetovnih razsežnosti. Tako je Indija s podpisom sporazuma tak spopad na nek način preprečila.

Pakistan je 3. decembra 1971 s svojimi letalskimi silami izvedel nekaj zaporednih preventivnih napadov na indijska letališča na zahodni meji, vendar nasprotniku s tem niso

povzročili večje škode. S to ugotovitvijo lahko potrdim svojo drugo hipotezo. Napad presenečenja pakistanski vojski ni uspel. Pakistan se je namreč zgledoval po arabsko-izraelski vojni leta 1967, v kateri so izraelske oborožene sile bliskovito napadle Arabce in jim prizadejale takšno škodo, da se le-ti niso mogli več boriti, saj so jih Izraelci ujeli popolnoma nepripravljene. Pakistanu podobna poteza ni uspela, saj so indijske sile same načrtovale napad na Pakistan, hkrati pa so njihov napad same izzvale. Po pakistanskem preventivnem napadu so se Indijci maščevali z bombardiranjem pakistanskih letalskih baz, takoj pa so tudi prevzeli iniciativo za napad. Pakistanska vojska je bila tako že na začetku obsojena na poraz.

Pakistanski vojski je pretil poraz tudi zaradi številčnejše indijske premoči in njihove boljše tehnične opremljenosti, s čimer lahko potrdim svojo tretjo hipotezo. Res je, da so se pakistanske oborožene sile glede na pretekle spopade z indijsko vojsko tokrat bolj okrepile, vendar predvsem zaradi kitajske in ameriške pomoči. Pakistanska vojaška moč pa se vseeno ni mogla primerjati z rastjo indijske vojaške moči, predvsem zaradi sovjetskega pritoka orožja. Če že primerjamo število vojakov v nasprotnih oboroženih silah, je indijska vojska štela dvakrat več vojakov kot pakistanska. Poleg tega so se v Bangladešu proti pakistanskim enotam borile še bengalske enote, pri katerih pa je potrebno poudariti, da so bile za boj še bolj motivirane, saj so se borile za osamosvojitve lastne države. Pakistanska vojska pa je bila oslABLJENA tudi zaradi odhoda vzhodnopakistanskih vojakov, ki so predstavljali dvajset odstotkov vseh enot. Indiji lahko pripišemo hitro zmago tudi zaradi kvalitetnejšega in bolj sodobnega orožja in opreme. Pakistansko vojsko sta res oskrbovali ZDA in Kitajska, vendar si tako revna država ni morala privoščiti nakupa najbolj sodobnih oborožitvenih sistemov, premoč Indije pa se je pokazala predvsem v zračnem bojevanju.

Svojo zadnjo hipotezo, da naj bi Združeni narodi s svojimi silami poskušali preprečiti eskalacijo sovražnosti oziroma oboroženi spopad, pa lahko po danih ugotovitvah zavrnem. Res je, da je na kriznem območju delovala opazovalna skupina Združenih narodov, imenovana UNMOGIP, vendar pa je bila ta skupina namenjena zgolj opazovanju, opozarjanju in mediaciji. Skupina UNMOGIP na kriznem območju ni mogla posredovati z vojaškimi sredstvi, da bi preprečila spopad, prav tako pa Združeni narodi niso poslali na to območje nobenih sil, ki bi spopad skušale preprečiti. O spopadu med Indijo in Pakistanom se je govorilo le na zasedanjih Generalne skupščine in Varnostnega sveta, Varnostni svet pa je bil zaradi možnosti uveljavljanja veta stalnih držav članic (ZDA in Sovjetske zveze) nemočen in

zato med samo vojno ni uspel doseči premirja med državama. Šele po koncu vojne je Varnostni svet izdal resolucijo, s katero je zahteval trajno premirje in ustavitev sovražnosti.

Vojna med Indijo in Pakistanom decembra 1971 je pomembna predvsem iz stališča, da je prinesla nastanek nove države, Bangladeša. Teritorialnih teženj nasprotnih strani, ki so bile leta nazaj jabolko spora, pa premirje po koncu vojne ni rešilo. Ta vojna je še bolj poglobila sovraštvo med sosednjima država. Danes veljata Indija in Pakistan za jedrski sili, zato bi se morala mednarodna skupnost še bolj vključiti v reševanje njunih medsebojnih problemov. Čeprav se obe državi, vsaj navidezno, trudita za boljše medsebojne odnose, pa je težko verjeti, da bosta državi, ki sta bili že tolikokrat v vojni, sploh kdaj v prijateljskih odnosih.

11 LITERATURA

- *Academic Dictionaries and Encyclopedias*. 2009. Dostopno prek: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enwiki/259330> (22. junij 2009).
- Adler, Mortimer J. 1995. *The new encyclopaedia Britannica*. Chicago: Encyclopaedia Britannica.
- Akram, Tanweer. 2005. *Virtual Bangladesh: History*. Dostopno prek: http://www.virtualbangladesh.com/history/overview_akram.html (20. junij 2009).
- Amin, Ah. 2000. *Tank Ambush at Kushtia – Squadron and Company Commander Dislocate a Corps Commander*. Dostopno preko: <http://www.chowk.com/ilog/64842/47736> (22. april 2009).
- --- 2002. The Western Theatre in 1971: A Strategic and Operational Analysis. *Defence Journal*, februar. Dostopno prek: <http://www.defencejournal.com/2002/february/theatre.htm> (22. april 2009).
- *Answers: Bangladesh Liberation war*. 2009. Dostopno prek: <http://www.answers.com/topic/bangladesh-liberation-war> (7. julij 2009).
- Banerjee, Indranil. 1997. *1971 India Pakistan War: Episodes of the War*. Dostopno prek: <http://www.subcontinent.com/1971war/episodes.html> (5. junij 2009).
- *Bangladesh Tour and Travel Guide*. 2002-2009. Dostopno prek: <http://www.banglavasha.com/> (12. junij 2009).
- *Banglapedia*. 2006. Dostopno preko: http://www.banglapedia.org/httpdocs/HT/D_0071.HTM (24. april 2009).
- Bharat, Rakshak. 2004. *Trident, Grand Slam and Phyton: Attacks on Karachi*. Dostopno prek: <http://www.bharat-rakshak.com/NAVY/history/1971war/44-attacks-on-karachi.html> (15. april 2009).
- Blood, Peter. 1994. *Pakistan: A Country Study*. Dostopno prek: countrystudies.us/pakistan/87.htm (13. junij 2009).
- Brown, William Norman. 1972. *The United States and India, Pakistan, Bangladesh*. Cambridge: Harvard University Press.
- Choudhury, Ishfaq Ilahi. 2001. *Air Aspect of the Liberation War*. Dostopno prek: http://www.mukto-mona.com/Articles/ishfaq/air_aspect71.htm (1. maj 2009).
- Clodfelter, Michael. 2002. *Warfare and Armed Conflicts: A statistical reference to casualty and other figures 1500-2000*. London: McFarland.

- *Columbia Electronic Encyclopedia*. 2009. Dostopno prek: <http://www.infoplease.com/ce6/history/A0858804.html> (13. avgust 2009).
- Cooper, Tom. 2003. *Indian Subcontinent Database: India Pakistan War 1971 – Introduction*. Dostopno prek: http://www.acig.org/artman/publish/article_326.shtml (1. maj 2009).
- Dixit, Jyotindra Nath. 2002. *India – Pakistan in War and Peace*. London, New York: Routledge.
- Frost, Martin. 2007. *Frost's Meditations*. Dostopno prek: http://www.martinfrost.ws/htmlfiles/aug2007/partition_india.html (7. julij 2009).
- Gažević, Nikola. 1974. *Vojna enciklopedija*. Beograd: Redakcija Vojne Enciklopedije.
- Warchat. 2008. *Indo-Pakistani War of 1971*. Dostopno prek: <http://www.warchat.org/history-asia/indo-pakistani-war-of-1971.html> (21. julij 2009).
- Ispahani, Mahnaz. 1989/1990. *Pakistan: Dimensions of Insecurity*. London: The International institute for strategic studies.
- Javornik, Marjan in Alenka Dermastija. 1997-. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jha, Kant Nalini. 2002. India and Pakistan: Prospects of war and peace. *India Quarterly* LVIII (2): 49-68.
- Kyle, R. G. 1984. *The India Pakistan War of 1971: A Modern War*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/KRG.htm> (2. maj 2009).
- *Maps of India*. 2009. Dostopno prek: <http://www.maps-india.com/india/india-map/india-states-capitals.gif> (22.januar.2009).
- Maps of the World. 2009. *India*. Dostopno prek: <http://www.mapsofworld.com/india/india-political-map.html> (22. januar 2009).
- *Pakistan Military Consortium*. 2008. Dostopno prek: <http://www.pakdef.info/pakmilitary/navy/1971navalwar/index.htm> (20. april 2009).
- RTV Slovenija. 2009. *Spor med Indijo in Pakistanom*. Dostopno prek: http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=story&func=read&c_id=74 (22. maj 2009).
- Schofield, Julian. 2007. *Militarization and War*. Palgrave Macmillan, New York: Basingstoke.

- Shorey, Anil. 2005. Battle of Longewala: Best of Braves. *Bharat Rakshak*. Dostopno prek: <http://www.bharat-rakshak.com/ARMY/History/1971War/Longewala.html> (24. april 2009).
- --- 2006. Sappers at Basantar. *Sainic Samachar*, 15. marec. Dostopno prek: <http://mod.nic.in/samachar/march15-06/h12.htm> (24. april 2009).
- Sission, Richard. 1991. *War and secession: Pakistan, India and the creation of Bangladesh*. Berkeley, Oxford: University of California Press.
- Spiritus Temporis. 2005. *Battle of Hilli*. Dostopno prek: <http://www.spiritus-temporis.com/battle-of-hilli/> (12. maj 2009).
- Stoessinger G., John. 2001. *Why nations go to war*. Boston: Bedford/St. Martin's.
- *Story of Pakistan – a multimedia journey*. 2000. Dostopno prek: <http://www.storyofpakistan.com/articletext.asp?artid=A099> (13. junij 2009).
- Talbott, Strobe. 2004. *Engaging India: diplomacy, democracy and the bomb*. Washington (D.C.): Brookings Institutions.
- *The Commonwealth*. 2009. Dostopno prek. <http://www.thecommonwealth.org> (13. junij 2009).
- *The Non-Aligned Movement*. 2009. Dostopno prek: <http://www.nam.gov.za/> (13. junij 2009).
- Ti, Niaz. 1999. The Battle of Hilli. *Defence Journal*, oktober. Dostopno prek: <http://www.defencejournal.com/oct99/battle-hilli.htm> (22. april 2009).
- *UNMOGIP*. 2009. Dostopno prek: <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unmogip/index.html> (12. avgust 2009).
- Utenkar, Gorazd. 2008. Konec dekade generala Mušarafa. *Mag XIV*: 50-53.
- Žnideršič, Martin. 1998. *Družinska enciklopedija Guinness*. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Wikipedia. 2009a. *Freebase*. Dostopno prek: http://www.freebase.com/view/wikipedia/images/en_id/13534459 (5. maj 2009).
- --- 2009b. *Operation Trident*. Dostopno prek: [http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Trident_\(Indo_Pakistani_War\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Trident_(Indo_Pakistani_War)) (24. april 2009).
- --- 2009c. *Non-Aligned Movement*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Non-Aligned_Movement (13. junij 2009).